

იველი

1881

სხვა

1881

წელიწადი პირველი

№ VI, 036060.

თფილესი.

ექვთიმე ხელობის სტამბა, ღორის-მედიქოვის ქუჩაზე.

1881

ივენიის წიგნის შინაარსი:

I. გარდასახლებულები (მოთხრობა ბატონ-უმობის დროებიდან) — დ. ქათკელიშვილისა	3
II. შეუპოვარი (ლექსი) — მის. ასათიანისა	60
III. ყარსის ბოლო (ლექსი) — ლ. ა — შ — კ — ლისა	63
IV. საქართველოს მოკლე მათიანე — მოსე ჯანა- შვილისა	68
V. წარმატება და სიმარცხე საქმეში — გრიგოლ ზეკდგინიძისა	83
VI. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცე- ლებელი საზოგადოების მოქმედება	99
VII. შინაური მიმოხილვა — მის. გურგენიძისა	106
VIII. პოლიტიკა. არადელისა	119
IX. განცხადება	128

ი მ ე ლ ი

ყოველ-თვიური

სალიბერატურო და საკოლიტიო

ჟურნალი

წელიწადი ზირკული

ივნილი.

თფილისი
ექვთიმე სელაძის სტამბა.
1881

6076

— дозволено цензурою. Тифлисъ, 15 мая 1881 г.

ბარდასასლევულები.

მთხრობა ბატონ-ყმობის დროებიდან.

«ვა სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?!
ყოვლიმც შენი მონდობილი ნიადამცა ჩემებრ ჰსტირსა.
სად წარიყვან სადაურსა, სად აღუფზერი სადით ძირსა.»
ნახეთ, ღმერთიც თურმე სწირავს კაცსა სოფლის განაწირსა.

რ ა გ ი I.

მშენიერი მათისის ღამის კაშკაში მთვარე მომლიმარი
ბადრის პირით დაჰყურებდა ქვეყანას და ერთნაირად ანა-
თებდა, როგორც დიდი ბატონის არე-მარეს, ეგრეთვე
გლეხი-კაცისასაც, და ერთნაირად უჩვენებდა გზას, რო-
გორც დათბუნებულს და იარაღიანს, ყმებით. შემოხვეულ
მგზავრ ბატონს, ეგრეთვე სოფლიდგაშ სოფელს მიმა-
ვალს, მარტოს და ტიტველა ტანით და ფეხით, გუდიან
გლახას.

ამ კაშკაშა ღამეში აწყურის ციხე თავის ნანგრევებ-
ში წარმოადგენდა არალაცა ფანტასტიკურ ქმნილებას.
ერთის მხრის საზვერაფი კოშკი მიემსგავსებოდა მიფაკურს
მდეგსა, რომელსაც თავის მაგივრად ჰქონდა მარტო სა-
შინელი დიდი ცხვირი, თეთქმის ფულამდისინ ჩაწვდილი.

და, ძალა-მოსილ ლახტად მიაჩნდა ერთი მარჯენივ გაყო-
ლებული კედელი, რომელზედაც დიდის ხელით იყო და-
პყრობილი. ეს ლახტი მოღერებული ჰქონდა იმ კედელზედ,
რომელზედაც თითონ მდევნი იყო დამყარებული და რომე-
ლიც წარმოადგენდა უღონო და დასუსტებულ ქმნილებას,
კუთათ დაგდებულს. მეორე საზევრაფი კოშკი ჰგავდა მო-
ხუცს, წელში-მოხრილ კაცსა, ხელში დიდი ჯოხით და
ზურგზედ გუდით. ნათელი, შუბლ-წარბ გახსნილი პირი,
რომელზედაც არც იყო არც ერთი ბეჭედი ბორბოტ-გულო-
ბისა და ბორბოტ მოქმედებისა, ისეთ ნაირად ჰქონდა
მიქცეული იმ მძლავრი და დაუწლობელი მდევისაკენ,
რომ თითქოს ახლავ დაუწყებს მიახუცი წყევასო და, ან
მოანანიებს იმ მდევს ყოველ ბორბოტებას, ან თვითონ
შეიქმნება მისგან შემუსვრილიო. მოხუცი ჯიუტად იდგა
თავის ადგილზედ და არ ენანებოდა თავი; მჭერეტელი
სწუხდა მისთვის. მარამ ამ ოცნებას მიცემული თვალი
რომ მიაკვირდებოდა მათ და კაცის გული ღელავდა მო-
ხუცის მომავლისათვის, მაშინ იმ მაჩხუბართ შუა აღჩნდე-
ბოდა შემარიგებელი ძალა და ჩააშველებდა ხელებს.

გარდაიტანი თვალსა-არე-მარეზედ. მთების წამო-
წვდილნი წვერნი და მათზედ ახალი ფურცლით შემოსილნი
ხენი თითქოს ცოცხლდებოდნენ ადამიანის თვალისათვის;
ჩუმი და მშვიდი ნიავისაგან ფოთლების შრიალი ჰგავდა
განმარტოვებულ შეყვარებულების ჩურჩულსა. შტოთა
ერთმანეთის ხევენა და მუდამი ერთმანერთისაგან განუ-
რჩეველი ერთობა ჰრგავდა ადამიანს გულში სასიამოვნო
შურსა, ხალხნი კი რატომ ვერა ვთავსდებიან ერთად და
უბორბოტად ერთმანერთში რატომ არ შეგვიძლიან ვი-

ცხოვროთო, რატომ არ შეგვიძლიან ვიქონიოთ ბედნიერებაო! სიჩუმე ღამისა ირღვეოდა მარტო ფოთლის შრი-ალით, და მხოლოდ იშვიათად დაიძახებდა სადმე გამჭრიახის ხმით ღამის მოდარაჯე ქოტი. მთა, თითქოს ცოცხალი რამე არსება აჯავრებსო, აძლიევდა იმავე ხმას და იმის შემდეგ ისევ მოიფინებოდა. იგივე სამარის სიჩუმე-არა შეირყევოდა რა ბუნებაში სიფრთხილით, რომ მეორეს არ დაუშალო სიამოვნების ოცნებაო.

სდგას ამისთანა ღამეში კაცი და შურისაგან გულ-ძგერით უყურებს ბუნებას, ის ეძლევა მარტო ოცნებას და ბედნიერია, ტიღოე მარტო გრძნობას ეკითხება იგი. მარამ აი გონებამ გარდასძლია ჩვეულებისამებრ გრძნობასა და მოხიბლა კაცის სიამოვნება, ჩაახუმა გული: ბედნიერი გგონია შენი თავი? ჰკითხა კაცის გონებამ თავის-თავსა. არა, უპასუხა თითონვე, უბედურნი ვართ კაცნი, როდესაც ხეებიც კი გვეჯობნიან. რათა ვართ ასრე ბოროტნი ჩვენ კაცნი, რომ, ერთმანერთის სიამოვნების მაგიერად, ერთმანერთის ბოროტსა ვსცდილობთ. ვსცდილობთ, რომ სხვის უბედურებით გავიბედნიეროთ თავი?! სამლოცო კაცო! შენი ხვედრი მარტო ჯოჯობხეთია!

ამ მშვენიერ ღამეში, როდესაც ბუნება ასრე უხვად იმკობდა თავის მშვენიერებას, აწყურის ზემოდგან მტკერის ფონში მიდიოდს ერთ უღლიანი ურემი. ურემში მსხლო-მნი მგზავრები თითქო თანა, უგრძნობდნენ ბუნების სიჩუმეს, მაგრამ მათი სიჩუმე არ იყო ის სიამოვნების სიჩუმე, როდესაც კაცს პირზედ გამოხატული აქვს ბედნიერი შიურყეველი ღიმილი—არა, ურემში მსხლომ მგზავრებს დიდი ჯავრი აწევათ გულზედ და თითქოს გამოთქმაც ემიძიებოდათ, რომ

ერთმანერთისათვის არ გაეახლებინათ მწუხარება გულისა. წარბებ შეკრულნი და თავ-ჩალუნულნი ისხდნენ ისინი ურემში ჩუმად, ხმა ამოუღებლად. მტკვარს უფათერაკოდ გავიდნენ, რამოდენიმე გზა კიდევ გაიარეს მგზავრებმა, მარამ ისრევე უწინდელი სიჩუმე უფლებდა იმათში; მარტო მტკვარის მეორე პირზედ გარდიწერეს პირჯვარი და ყველამ თავისათვის რაღაცა წაიბუტბუტა. — საპონ მოკლებული ურემის ღერძი საცოდავად ჭრიალებდა იმ ოღრო-ჩოღრო გზაზედ. — არც ჩვეულებრივი ურემული ელევგურად მკენესავი სიმღერა მეურმისა, რომელსაც თავისი სახლობა მიჰყავს ცოლის სამშობლოში, არც დაირის ხმა დღეობაში მიმავალი ხიზნისა, არც მაყრული სიმღერა გმზავრებისა, რომელთაც მიჰყავსთ დედოფალი ქრმის ოჯახში, — არაფერი ამისთანა ხმა არ აღვიძებდა ჩვენ მგზავრებს იმ ფიქრებიდგან, რომელნიც, ეტყობოდა, მძიმედ აწვით მათ გულზედ.

შუა ღამე გარდასული იყო, როდესაც ტყის პირში გამოჩნდა ბჭუტვითი ცეცხლი. მეურმემ შეაბრუნა გზიდგან ურემი და დააყენა იმ ცეცხლის სიახლოვეს. „სოლო“ დაიძახა მეურმემ შემაგრებულის ხმითა. „მოხველით?“ ჰკითხა ცეცხლის ამნთებმა ყმაწვილმა კაცმა და გამოექანა ურემისაკენ. ურემი წააყენეს ცეცხლის ახლოდა გამოუმევეს ხარები. მეურმე, წელში მოხრილი ბერიკუცი, გადმოხტა კოფოდგან, მოხსნა ჭალს თოკი და იქვე ვრძლად მიაბა ხარები. ამ ხანში სოლო ურმიდგან ბარფს იღებდა.

„სოლო ერთი ეს ყმაწვილები ჩასხი, გენაცვალოვს დედა“ — დაუძახა ურმიდგან დედა-კაცმა და მოაწოდა

მძინვრე ოთხი თუ ხუთი წლის ყმაწვილი, მერე მკორე, და, როდესაც სოლომ მძინარეებივე მიაწვინა ცეცხლთან გაშლილ ნაალზედ, დედა-კაციც გადმოვიდა ურმიდგან და ხელში ეჭირა ძუძუ-მწოვარა ბავშვი. ამ მოძრაობაში უსუსურს ბავშვს გამოეღვიძა და დაიწყო ტირილი. ვიდრე საცოდავი დედა ძუძუს ჩაუღებდა იმას და დააჩუმებდა, ტირილის ხმაზედ მძინარე ყმაწვილებსაც გამოეღვიძათ და დაუწყეს კანკალით დედას ძახილი. დედამ წამოაყენა ყმაწვილები, გაათბო ცეცხლთან, ისევ მიაწვინა ლეიბზედ და ზემოდგან წახურა ძველი საბანი, სავრთო ყველა მგზავრებისა. როდესაც ძუძუთა ყმაწვილმაც მოიკლა შიმშილი და, დედის მკერდზედ გამთბარმა, პაწაწა თათებით დაუწყო ტოტინი კაშკაშა მთვარესა, მაშინ დედამ გაუმართა იმას აკვანი, ჩააწვინა ყმაწვილი, არტახები გადააკრა, ზირ-ჯვარი გარდასწერა და დაუწყო რწეზა ნელის და ვაებით სავსე ნანით. მარამ იმისი ნანის ხმა არა ჰგავდა იმ ბედნიერი დედის ხმასა, რომელიც თავისი უსუსური ბავშვის წინამორბედს ჰხედავს ნათლით და ბედნიერებით შემოსილსა, არც იმ დედის ხმას, რომელიც, თუმცა ცხადად ვერ უღიბის თავისი ბავშვის მომავალს ბედსა, მარამ ვერც დაემდურება მწარედ, რადგანაც არ აქვს იმისათვის დამარწმუნებელი მიზეზი. ამ ჩვენი ნაცნობი დედის ნანა იყო ტირილთან შეერთებული სამწუხარო ნანა, თითქო მგლოვიარე დედა ეთხოვება შეწუხებულ ავად-მყოფ შვილსა და მალაღის ხმით ვერ გამოუცხადებია თავისი გულის სევდა, რომ უფრო მეტად არ შევაწუხებ ავად-მყოფი და არ შეუშინო გული სხვა

სახლის მეგობრებსა, რომლებსაც ჩემსავით სტკივათ გუ-

ლი ამ უბედურებაზედაო... დედის ნანით დამტკბარმა ყმაწვილმა დაიძინა. სო-
ლო ბეჯითად აყრიდა შემას და ცეცხლი თან-და-თან
ძლიერდებოდა. ბერი-კაცი წამოწოლილი იყო ცეცხლის-
გვერდით და, დაღალული ჯანით და გულით, სთვლემდა;

მხოლოდ ხშირად ამოიხენებდა ღრმად და შემდეგ ისევ
მიეცემოდა გულის მჭამელ ფიქრებსა...
„სოლო!“ — უთხრა ბერი-კაცმა — „მოიტა, შეილო,
გუდა, პატარა პური შევესჭამოთ და მივიძინოთ, თორემ
ხვალ ძალიან ადრე გვინდა ჩვენ აქედგან წასვლა, რომ
ახალ-ციხეს გავსცდეთ და იქით სოფელში სადმე დავსდ-
გეთ. — იქ კი სათათრეთია და ფიქრი აღარაფრისა გვექნე-
ბა.“

სოლომ მოიტანა გუდა. ორიოდე პურის ნატეხი
ამოიღეს გუდიდგან და გაინაწილეს. ეს იყო მგზავრების
ვახშამი და მაშინვე მიწვნენ დასაძინებლად. მარამ ყვე-
ლას არ დაეძინა, თუმცა ყველანი დაღალულები ტყვენენ
მთელი ღლის მოგზაურობით. ბერი ეცადა იგულადაკო-
დილი დედა, რომ პატარა მხეტყუეებინა თვალი, მიეძინა,
მაგრამ ყმაწვილების ერთი ბეწვა ჩუჩუნე გაახილებინებდა
თვალესა და გაუფთხოვდა ძილსა და ისევ მიეცემოდა მ
ახირებულს ფიქრებსა, რომელნიც უმწარებდნენ ყოველი
წამის სიცოცხლეს. დაჰყურებდა იგი სამსობატარა შეილებსა
და ველარ აიტანა დედის გულმა; წარსული, აწყყო და მომა-
ვალი სულგარდაჩხრიკა თავ-განწირულმა დედამ და ვერსად
ვერ იპოვა-რა გულის დამამშვიდებელი და სანუგეშო: წარ-
სული იყო ვარი და წვალება, აწყყო ვაგლახი და ტანჯვა და

მომავალიც არასფერს არა ჰპირდებოდა ან სჯულის გამოცლის, ან სიკვდილის მეტსა ხორციელად და სულიერად, რასაკვირველია, იმ სფერაში, სადამდინაც მიახწევდა მისი გონებითი მხედველობა. ამისთანა ფიქრებით აღელვებულმა და შეძრწუნებულმა, დედამ გარდაჰკოცნა მძინარე ყმაწვილები და ცრემლით მოულობო პირი. შემდეგ წამოიჩოქა, დაემხო პირ-ქვე და ცხარის ცრემლით ქვითინებდა დიდ-ხანს, ვიდრე ცრემლს შეეძლო დენა და გულის ქვითინი. ბოლოს აიწია თავი მაღლა, შეაპყრა კას გაშლილი ხელები და მისუსტებულის ხმით შევედრა: „ღმერთო, ყოვლის გამჩენელო, სამებაო ერთ-არსებაო! შენ გებარებოდეს ჩვენი დაკარგული ბედი, ნუ დაჰკარგავს შენს გაჩენილ და მალვიარებელ ქრისტიან სულთა! თუ მე ან ამ მოხუცებულს მამა-ჩემს გვექონდეს შენთან რაიმე დაწაშაულობა, მევე, მე მომიკითხე და გადამახდევინე, უფალო, მხოლოდ გებრალეობდენ ეს უსუსური ბავშვები!“ და რომ გარდახედა ყმაწვილებს, ისევ დაემხო პირ-ქვე და მორთო მოთქმით იგივე მწუხარების ქვითინი.

ამ დროს გამოეღვიძა ბერი-კაცს და, როგორ შემოესმა ქვითინის ხმა, მივიდა დედა-კაცთან და ნელა ააყენა: „კარგია გაიანევი რა დაგემართა, რა ცხარის მაგოდენა გვება და გულის ხეთქა; მოთმინება მიეცი შენ თავსა, თორემ, თუ შენ არ იქნები, ვინ დაგიზრდის ამოშვილებსა! ესენი მაინც გებრალეობდენ, თუ შენი თაჟო სასიკვდილოთა გაქვს გადადებული!“

— ბარემ კი მეც, მინდა რომ დავმშვიდდე, მამა ჩემო, მარამ ვეული არ მიმინებს და მგე ვერ დამიძლევიათაფი“, — შეჰბლავდა ქალმა მამას და წამოდგა. ბერიკაცმა იდაა-

შოშმინა გაიანე და დააწოზნა. როდესაც გაიანეს ჩაეძინა, დილის მახარობელმა ნიამმა დაიწყო ბერვა.

— „სოლო!“ გააღვიძა ბერი-კაცმა; „სოლო—წადი, შეილო, პატარა შეშა კიდევ მონახე, თორემ დილის ნამისაცა დაჰკრავს და ყმაწვილებს შესცივდებათ, თუ ცეცხლი არ მოუმატეთ“. პატარა ხანის შემდეგ, სოლომ დიდი ზურგი შეშა მოიტანა, და, როდესაც დილის ნამმა შეამფოთა ყმაწვილები, მაშინ მშვენიერი დიდი ჭია-კოკონასავით ცეცხლი გააჩაღეს მეზაერებმა.

ჯერ ისევ ბნელოდა მეროტე დღეს, როდესაც მეზაერებმა დაიწყეს მზადება წასასვლელად, და, რამწამს ინათლა მტრედის-ფრად, შეუდგნენ კიდევ გზასა. ბერი-კაცი ისევ კოფოზედ იჯდა და თუთხმეტი წლის ყმაწვილი კაცი, სოლო, ფეხით მოსდევდა უკან ურემსა. „ამჟამ ბედელში უნდა ვიყვნეთ“—სთქვა ბერი-კაცმა. ნეტავი ვიცოდე, რა გვიწერია ჩვენ ბედად—სიცოცხლე, თუ სიკვდილი და ან როგორნი ერთი, თუ მეორე?—მარამ ფიქრი არ არის, მგონია, კაცურად მოგვექცნენ და ძალა არ დაგვატანონ არასფერში, ცხრვრებით კი როგორც იქნება ვიცხოვრებთ: მე და სოლო მოჯამაგირეთ დაესდგებით მისვლის უმაღ ვისთანმე და ე ყმაწვილებს როგორ ვერ გამოვზრდით, რა ვიცი, რა დაგვემართება!? გიგოც ერთი ოთხი-ხუთის წლის შემდეგ მოგვესწრობა და მაშინ ხომ სულ აღარა გვიშავს რა..... ეჰ, შე დალოცვილო ღმერთო!—განაგრძო ბერი-კაცმა რამდენიმე სიჩუმის შემდეგ—გაუკუებარიო შენი ღვთაური განგება: რა შეგცოდეთ საიბისო, რომ ასრე ჩავგამწარე წუთი საფელი?!—მარამ ისევ შენა ხარ გლახათ მოწყალე, შენ-

თვის მოგვინდია ჩვენი სული და ხორცი და შენ შეგვეწვე, ყოვლად შემძლებელო, შენის მადლისა და დიდებული სახელის ჭირიმე! — ეჰ, რაკი იმ აძალღებულ არჩილს მოვრჩით, მგონია, აღარა გვიჭირს რა, — მიუბრუნდა ბერი კაცი გაიანეს — აი, რა გადაგლეჯილი დაგვეძებს, მგონია, ახლა ის ჩვენი ნაბატონარი არჩილი; მარამ თუ სალამომდისინ გადავრჩით, მერე კი სათათრეთში ვიქნებით და იქ კი იმისი აყროლებული პირის და დაუნდობელი გულის პატრონი მოურავი ვეღარ მოხსდგავს ფეხსა. — უწინამც დღე დაელიოს! — დააბოლოვა ბერი კაცმა და გარეკა ხარები.

გაიანე გაჩუმებული იჯდა ურემში და ხან ერთს ყმაწვილს ათბუნებდა, ხან მეორეს იმ ერთი ძველი საბნით. მზე კარგად მალლა იყო წამოწვდილი, როდესაც გიგასა და ნინოს გამოეღვიძათ და ერთის ხმით შესძახეს: „დედა პური“!

— „ხომ არ შეგცივდათ, გენაცვალეთ“? — ჰკითხა ყმაწვილებს გაიანემ — „ეხლავე მოგცემთ პურსა.“ ვინემ ყმაწვილები თვალეbs იფშენეტდნენ და ზარმაცად იქექებოდნენ, გაიანემ ამოიღო ცალკე ხელ-სახოცში გახვეული პური და ორი პატარა ნატეხი მისცა ყმაწვილებსა, რომლებმაც ზარმაცად დაუწყეს მას ლოდენა. პურით მღუსურიღებულმა ყმაწვილებმა მოიმხიარულეს და უნადვლეღის გულით დაიწყეს ცელქობა და სიცილი: ხან დედას მოეხვევოდნენ და ტკბილად აკოცებდენ, ხან კოფოზე მჯდომ პაპას, ხან თავის ძმას დაუძახებდენ ხოლომე „სოლო!“ და, როდესაც ის მოიხედავდა და ეტყოდა რასმე მათ, ისინი სიცილით ჩაკარკარდებოდნენ, ხან ორივენი ერთად დაე-

პრობოდნენ ქოქინაში მწოლიარე ყმაწვილს და ალერსით და ღიმილით არობდნენ მას.

გაიანეს გარდაჰქონდა თვალები ერთი ყმაწვილიდგან მეორეზედ და მესამეზედ და მომღიმარს სახეს უღობობდა სხვილად მომღინარე ცრემლით. სიცილი და ტირილი ერთმანეთს ერეოდნენ და, ალღეღებულო, კანკალა ხმით ეაღერსებოდა გაიანე თავის შვილებს. ნამეტანი მწუხარება გამოიხატებოდა ხოლმე იმის სახეზედ, როდესაც უყურებდა და მიეაღერსებოდა ექვსი წლის ქალს, ნინოსა. ვაჟების მომავალი ბედი ისრე არ აწუხებდა გაიანეს, როგორც ქალისა: ვაჟებს თუნდა სულ დაეტაცნათ, ვინ რას უზამდა მათ, მარტო მოიმსახურებდნენ ვაჟ-კაცობამდისინ, და მერე კი თითონვე ისინი უშველიდნენ თავიანთ თავსა. — იქნება რომელიმე მდიდარი თათრის ხელში გაბედნიერებულ იყვნენ კიდევ. ვაჟს მკლავისა და სულის ძალა სიბერემდინ თან მისდევს და არაოდეს სრულებით არა ჰკარგავს იმედს თავის დახსნისას, როდესაც მას თავის მდგომარეობა არ მოსწონს. ქალი კი სულ სხვა არის: მრამველ მშვენიერებას, ნინოს, რა მოელოდა წინა? ვინ იცის, იმ უსჯულო ქვეყანაში რომელ ბეგს ან ფაშას მოეწონებოდა და თან წაიყვანდა? იქნება კი, რომ ცხოვრება იმასაც ჰქონოდა მდიდრულო, იქნება რამოდენიმე მოახლები იმასაც მოელოდნენ, მარამ ნამუსი? ქრისტიანულ კრძალვაში აღზრდილი ნამუსი, ვინ იცის, რომელი ფაშის სარეცელზედ უნდა შემუსერილ-იყო? იქნება იმის შემდეგ იმასაც არ დასჯერებოდა უსჯულო ფაშა და, ყოჩანის უარის თქმისათვის, ან გლახად გამოტეგლო უნუგემოდ გარეთ, ან იქვე თავისავე თვალ-წინ მოეკლა კი-

დევს. ასრეთი მძაფრავი ფიქრები აწვა გულისზედ სწყალო გაიანეს, მარამ ეის გამოუტყდადებდა, თითონვე ეშინოდა გამოთქმა იმ ფიქრებისა, რომელნიც ძალათ შესდიოდნენ თავში, და სხვას ხომ რად გაუახლებდა ჭიჭისა, მარტოებრძოდა შავ ფიქრებს და ითმენდა. მარამ როდესაც მოაგონდა თავისი ბატონი არჩილი, მაშინ ველარ მოითმინა გაიანემ და ჰკითხა ბერი-კაცს: „არა მგონია, მამა-ჩემო, რომ სათათრეთში არჩილზედ უარესი კაცი კიდევ იყვეს ვინმე, თუმცა ის კი ქრისტიანია?!“

— კაცი ყველგან კაციჲ შეილო! ავი და კარგი ყოველგან არის, საქრისტიანოშიაც და სათათრეთშიაცა. — „ოხ, არჩილ,“ — სთქვა რამოდენიმე სიხუმის შემდეგ — ღმერთმა ისე ნუ მომკლას, რომ შენი უბედურება არ მენახოს და ან არ გამეგონოს მაინცა. — ღმერთო მომიცი როდისმე ის ძალა და უფლება, რომ არჩილს თავისივე ხორცი თავისივე კბილით ვაგლეჯინო! — თუ კი წინს არ მომელის უარესი უბედურება, და მარტო ამ გამოცხადდას მაკმარებ, მაშინ აპატიე, ყოვლად მოწყალე უფალო, იმას ჩემთან და ჩემ ჭირნახულს სახლობასთან დაგნაშაულობა,

სოლო პირში შესცქეროდა სმენად გარდაქცეული მოლაპარაკე პაპასა და არც ერთს სიტყვას არ უშვებდა ჩაუყლაპავს სულის სიღრმეში. როდესაც პაპამ მიტევებანი შეუთვალა არჩილს, მაშინ სოლოს ყვითელმა ფერმა გარდაჰქრა, წარბები მოიბლუჯა და კბილებს ველარ აშორებდა და ერთმანერთს იმის გულში საუკუნოდ იყო ჩასახული არჩილის ჯავრის ამოყრა, მაგრამ როგორ გაუბედავდა თუთხმეტი წლის ყმაწვილი კაცი მოხუცებულ პაპას ამაზედ.

ლაპარაკს. პირად მაინც არა უთხრა რა, მაგრამ გულში სისხ-
ლი აღელვებული ჰქონდა და აზრებით მიზნობდა იმ ძმასთან
და დასთან, რომელნიც გირაოთს ჰყავდა დატუსაღებული
არჩილსა. არც ერთ წამს არ შორდებოდნენ თავიდგან და
ყურებიდგან ძმის ნათქვამი სიტყვები: „ღმერთმა ნუ გაგ-
გზარდოს, თუ შენი ძალა არჩილზედ არა სცაღო!“ —
„ღმერთმა ნუ გაგზარდოს“ — იმეორებდა გულში აღელ-
ვებული სოლო ყოველს წამს და უფრო უცხოვლდებო-
და ის გულში ჩანერგული მწინდა ვალი, რომელიც უეჭ-
ველად უნდა გარდაეხადნა არჩილისათვის.

— „ცხელი წყალია ამ ეკლესიაში“

— „გზნებულნი არიან რწმუნებულნი“

ბეჭდვით დასრულდა იქნა **ტ. ა. გ. ი. II.**

გზნებულნი არიან რწმუნებულნი

ახალციხის ზემოთ, იქვე ახლოს დაიწყებინა აქარას
მთები, რომლებიც უფრო ხშირად ტყეებით არიან შე-
მოკლნი და მხოლოდ ცოტა მარჯვნივ აბასთუმანისკენ,
ახალციხიდან არ დაღანის ახლო გზაზედ კარგა დიდი აღ-
გილია ცარიელი და მოტვლებილი, რომელზედაც ქვიშის
და ქვისა, ან მარტო თიხის მეტი არა არის რა. მხოლოდ
აქა-იქა ფოცხოვი წყლის ხეობაზედ დაგზვდებათ თითო-
ორი ალაქაჯაგები და პატარა ხეები, ცალ-ცალკე მდგომნი.
მთები ერთმანეთზედ დრიან გადაბმულები და ახალ-ცი-
ხიდან არ დაღანის გადასახედამდისინ სულ თან-და-თან
მალდებიან კიბესავეთა სუშინლად ელაღება კაცს თვალი
და გული ამ გზაზედ. მკუდრები ერთს უშველებელს აღ-
მართსა და დალალოლი და დაქანცული, იმეღს აძლიერ
შენ თაჟს, რომ ვი ავაღამ მთის წვერზედა და გათავდე-

ბა აღმართიო. მარამ შედგები წყერსა და გულ-სახეთქად
 დაინახავ, რომ პატარა ღელეს შემდეგ იწყება კიდევ აღ-
 მართი, ხორციელზედ უფრო უდიდესი და უმაღლესი
 ღმერთმა დაიფაროს, თუ მგზავრის უიღბლობაზეც წვიმაც
 არის, თნ ახალი ნაწიმიანა: ქვიშა და თიხა ერთმანეთში
 ჰირევიან, აფარდება ქაშინელი ყელამდისინ ტალახი და
 აღარაფრით აღარ ახრის გასაფალი, გარდა ჩხრეადრის ცხე-
 ნებისა, და ისინიც ერთი დღის სავალს ორ-სამ დღეს უნ-
 დებიან მაშინ.

თამა გზაზედ ახალციხის შემოღ და ცოტა მარჯვენა
 ფოცხოვის მარჯვენა მხარეზედ მაღლობ ქედზედ სდგას
 პატარა გსოფელი, ბადელი. ხშირი ღამე იყო, როდესაც
 ჩვენით აცნობი მგზავრები გავიდნენ ფოცხოვის პირის
 პატარა ჯგუფსა და შეუდგნენ ბადელის აღმართსა. მგზავ-
 რებთ შორის ჩვეულებრივი სიჩუმე უფლებდა, და მარტო
 ურმის კრილონატიკობინებდა კაცს იმით მოგზაურობას.
 პატარა ბადელშიაც საშინელი სიჩუმე იყო: მყოველ
 სულ-დგმულს, დღიური მუშაობით დაღალულს, ღრმა ძი-
 ლით ეძინა, და მხოლოდ სახლის ერთგულნი მეგობარნი
 ძაღლებით აქა-იქა ჰყეფდნენ ერთმანეთის მძაზედ.

სოფლის შესავალ ნაპირში ფერდობზედ დგას ორ-გ
 სართულიანი ხის სახლი. ზაქარია ბუგისა, თავჯდომე ქვალი-
 შეილისა, რომელიც რაღაცან უკმყოფილობისაგან მო-
 ქარფელებში, ტადმოქსახლებულა აქა და მიუღია მკამდრის
 სარწმუნოება. ურემი ჯერ ისეც აღმართში იყო, რომ ბე-
 გოს ძაღლებს რაღაცა წმუყუნნი და ღრინვარ შეუდგათ, და
 როდესაც ურემი მიახლოვდა სახლს, მაშინ ძაღლებმა
 ატეხეს საშინელი ყეფა, და ერთს წაქსათიოდნო მოზერვიდა

დიდრონი ძაღლები შემოესხნენ გარს ურემსა. ტიტველა და დასისხლიანებული თევზებით სოლომ ძლივს შეასწრო ურემზედ, მაჰამ იქაც არ იყო ჟუშიმარი გაჩნხლებული დაგეშილი ძაღლებისაგან. სახლის მცხოვრებნი არსად სჩანდნენ, ბითქო დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ იმ ძაღლებს ვერაფერს შემოეპარებოდათ ვერც ეზოში. მაჰამ როდესაც ყმაწვილებმა შიშით დაიწყეს საშინელი წივილი, კივილი, მაშინ ჩამოდენრბე კაცი გამოცვივდენ და მოაშორეს ურემს ძაღლები: „ვინა ხართ?“ ეძახოდნენ ბნელაში თათრები ჩვენ მგზავრებსა, მაჰამ იმათ არ ესმოდათ რასა ჰკითხავდნენ, რომ პასუხი მიეცათ ძაღლის თაყისახ ეუბნებოდნენ, რომ მგზავრები ვართ და გთხოვთ ამაღამ გაგვათენებინოთ სადმეო. ასრე განვლო ჩამოდენი მე დრომ, ზიდრე თათრები არ დარწმუნდნენ, რომ მგზავრები ქართველები იყვნენ და თათრული არ ხცოდნენ. შემდეგ დაუძახეს მირზას. მირზაც ქართველი იყო, თავის ბატონთან — ავალიშვილთან გადმოსახლებული და ისევ კარგად იცოდა ქართული ენა. პატარა ხანის შემდეგ, მირზა გამივიდა ანთებული მკვრითა და მივიდა ურემთან. „ვინა ხართ ხალხნო? ამ დროს რა გაჭირვების სიარული გაქვსო? — ჰკითხა მირზამ მგზავრებს.

— შენი გამხენის ჭირიმე, შენი, რომ ქართული უნა კიდევ გამაგონე!“ — უთხრა პაპამ კოფოდვან — „გაჭირება მეტი აღარ იქმის, რაც მე გაჭირება მაქვს ჩემი საცოდავი ზაჯახითა: გამოქცეული ვარ, შენი ჭირიმე, ბატონისაგან და, თუ ამ დროს არ მევლო, იქნება მდევარი მომწევოდა და სულ ტრთიანად ისევ იმ უბედურებაში ჩავეყარეთ, როგორშიაც აქნობამდის ვიყავით.“ ვენქა

რებოდრი, შენი ჭირიმე, ნუ გაგვიწყრებოთ, რომ ამ შუა-
ღამისას შეგაწუხებთ, ღმერთი გაბლევრძელებსთ!“
არა უშავს არა, დამიჯე, თამისთანა შეწუხება. თითქმის
ყოველ ღამეს გვაქვს ხოლმე: ხან მგელი ჩამოგვივარდება
საიდანმე, ხან ტურა, და ტყუილ უბრალოდ აგვიყფე-
ბენ ხოლმე ამ ჩვენ ძაღლებსა.—მარამ ეს მითხარი ერთი,
ახლა ძრას აპირებთ თქვენა—მიდიხართ სადმე პირ-და-პირ,
თუ აქ გინდათ დარჩომა ამაღამ მაინც?

— კარგი იქნებოდა, შენი ჭირიმე, რომ ადგილი გვე-
შოენა სადმე ამაღამისათვის ამ სოფელში, მერე კი
ჯერ მცე არ ვიცო, აქ დავრჩები, თუ სხვაგან დავსახლ-
დები სადმე, სადაც ნებას მომცემენ მემამულეები.

— შემოაბრუნე ურემი, ჩემო ძმაო! ამაღამ მე მოგცემ
ადგილსა ჩემი ცოლიც ქართველი ქალია, ეს სახლობა
არ მოიწყენს იმასთან და ჩვენც მოვთავსდებით, ბატონიც
ქართველი გვყავს აქა, ჩემო ძმაო, და ფიქრი ნურათრისა
გექნებათ, ვიღრე ამ მაზრაში ხართ. მერე თქვენისთანა
ბატონთაგან გამოპარულები ძილიან უყვარს იმასა.—მე
ვიცი, იქნება აქაც დასახლდეთ თქვენა.

— „შენი იმედის ჭირიმე, შენი“ — ამოიხვნეშა ჰაჰამ და
„ჰაჰამო“—თი მოაბრუნა ეზოსაკენ ხარები.

საშინელ დიდ ეზოში რამოდენიმე დარბაზები ზედა-
ზედ იყვნენ მიდგმულები და ჩვენი მგზავრები ელოდნენ,
ან ახლა დაესდგებიოთ, ან ახლაო. მარამ მირზა ჯერ არა-
ფერს ეუბნებოდა, ის კიდევ წინ მიუძლოდა და მფჰყავდა
შიგნი-შიგან, როგორც ძველი შეჩვეული და ნაამაგევი ყმა,
მირზა კარგათა ჰყავდა მიღებულიო ზაქარია ბატონსა და
უკეთესს სახლში ეყენა თავისავე გვერდით გაყოლილ ცალკე

პატარა ეზოში. იმ ეზოში შეყვანიანა მირზამ ურემი და მოსძახა, „გამოუშვითო.“ თითონ შეიბინა სახლში და ყოველ პაპა და სოლო გამოუშვებდნენ ურემიდან ხარებს, მირზა ისევ მობრუნდა უკან; თან გამრჯყენებას ცოლი და რამდენიმე პატარა შენობები როგორც და დიდ ხნის წაწმობები, ისრე მიეგებნენ სერთმანეროს გაიანუ და მე-ლანოა და დაჰკოცნეს ერთმანერთი და შეილოების ხარები მალე დააბინავეს და ყველანა შევიდნენ სახლში. დიდ ბუხარში აღუზოგავედ დაწყობილი შემა ჩახახებდა - გაჩა-ღებულნი ალითა და დამძრალი ყმაწვილები ეტანებოდნენ ცეცხლსა. მელანიც უმზადებდა კლოგინსა და ვახშამსა ამისთანა ძვირფას და იმფიათ სტუმრებს, როგორც ჩვენს ვადმოკარგული მელანიასათვის თავისი მიწა-წყლის ხალხი; კაცები ვი ტახტზედ იყვნენ ჩამომსხდარნი და მიუ-საიფოზდნენ. ახლა, ამ ბუხარის სინათლეზედ კარგად გა-ძინჯა მირზამ სოლო და მოეწონა იმისი მოსული მოსა-ღიტილი ტანი, ახლად ამწვანებულნი უღვაშნი, დიდრო-ნი თვალები, რომელნიც უმტკიცებდნენ გულის შემო-რობას. კარგა ხანი უცქეროდა მირზა დაკვირვებით სო-ლოს და ზომავდა მას გამოცდილიც თვალითა; შერე-მიუ-ბრუნდა ბერი-კაცსა და ჰკითხა; „ეს რენი იმეილია, ბე-რიკაცო?“ — და უჩვენა სოლოზედა. *„ეი უღბანი“*
„შე-ჩემო შეაღის-შვილია, მენი ჭირიმე; სწილიც ციფა-ტანმა მომიკლა ატენის ტყიდგან ხეების ზიდვითა. აი ეს სოლო სწორედ მამაა ჰვავს.“ *„აი თონი“* *„აი თონი“*
 „ეს სოლომ მოიყენებო ტუჩი, უნდოდა ჩაეყლაპა - ცრემ-ლი, მაგრამ ვერ შესძლო, რომ როგორმე გაეშრო ცრემ-ლი და დაუფარა მჭერეტელთაგან. მან შეჰკრა წარბები

და აღელვებულს ხმით უთხრა ჰაპას: „ჩემ თავის დღეში ისრე უგემურად და უნაყოფოდ არ მოვიკლავ. თავსაც თუ თავს მოვიკლავ ჯერ სხვას აგაგზავნი საიქიოს მახარობელად და მერე შემეცოან გავყვები!“

მეტირზას ძალიან მოეწონა სოლოს, სიტყვები, იმან იცოდა თავისი ბატონის ხასიათი და შეიტყო, რომ სოლო ძალიან შეუყვარდებოდა ბატონსა, როგორც ერთგულს და თავგანწირულს მამას და ამისათვის, რამოდენიმე ფიქრის შემდეგ, იმან უთხრა ჰაპას: „დარწმუნებული იყარა ბერი-კაცო, რომ თქვენ აქ ყოფნა ძალიან მოგეწონებათ და აღარსად სარწმუნოა აქედან, ჩემს ბატონსაც ძალიან ბევრი ჯაფრი აქვს გულში დამარხული ქართველი ბატონებისა და ისინი უნდა რომ ნახეს, მძას ძალიან მოგეწონებათ ის ცაფდის მაგას, მარჯვენა ხელად დასაბრკელებლისინ აღარ მოშორებს, სრასაკვირველია, თუ მაგისგან შეპყრობენ და რამოდენა თათრებზე ჰყავს უმეფე და მოსამსახურეებზე მარამ ვერაფერს ნდობა უნდა გიღი გულიში ნდობითა“.

— განა შენი ბატონი რისთვის არის გადმოსახლებული სათათრეთში? ან ვისირა ჯაფრი უნდა სჭირდეს მაგას, თითონ ბატონსა? ჰკითხა ბერი-კაცმა გამწარებული და ფიქრით თავს ნუგეში მიცა, მანტო მე არა ვყოფილვარ წუთის სიფელში უბედურიც, მარტალიც — ჰფიქრობდა იგი — შენმა ეს აქ უფრო უკეთესს ყოფა უბოვრებაშია, როგორც ეტყობა, არც აქ აქლია ღვთის მოწყალება, არა ფერი, მარამ არ შეიძლება და რომ სამშობლო ქვეყანას მოშორებულნი კაცი ბედნიერადა სთვლიდეს თავის-თავსა: ექნება რომელიმე მეზობელი გლეხის ეზო რომ მოვიგო-

ნოს, იმან რს აჩიოს ამ მშენებელად შემკულს მდგომარეობას; შეიძლება, აქ უფრო უკეთესი და ბევრი ლამაზი ქალის მოვნა შეეძლოს და ჰყავდეს კიდევ, მაგრამ, როდესაც მოიგონებს ყმაწვილობაში სულით შეყვარებულს ქალსა, არ შეიძლება, რომ სულ უქმად არ მიიჩნდეს აქაურობა და აქაური ლამაზი ქალები; ვინ იცის, რამოდენი მოსამსახურეები შეუძლიან რეკლირს და ათასი სწორ-ამხანაგი რომონოს აქაც, მაგრამ აი ეს უწინდელი ქართველი ყმა ურჩენის ყველასა და მშენებელ დაუსახლებიან ზაფის გვერდზედვე; და თუ პატიოსანი და ერთგული სიყრმის მეგობარი ჰყავდა როდისმე, იმის მოშორებას ხომ ველარს-ფრით ველარ დაასაჩუქრებდა და სამუდამოდ დარჩება სულით ობოლი: გადმოვარდნილს და უცხო ქვეყანაში, ვგონებ ყოველ-კაცში ჰხედავს ის შურის მიძიებელსა და ბოროტ კაცსა, რომელიც ვარას-ოცდეს არ დაინანებს და პირველსავე გაჭირვებაში ფებს დაადგამს მას, რომელსაც ერთი დღის წინად თაყვანსა სცემდა.—დიდება შენს განგებას, უფალო, რომი ერთხანად ურწყავ შენს მადლსა ბატონსა და ყმასა!..—, თანა ჰყავს ენმე სახლობიდან შენს ბატონსა თუ არა?—

— არაინ, ჯერ ისევე სულ სახლობდა იყო ჩემი ბატონი, როცა დანება თავი სახლ-კარსა და წამოვიდა; მართლმე გამომიყოლია აქა, როგორც ერთგული ყმა. ჩემი ცოლ-შვილი, მსულ ხუთი წელიწადი არ არის, რაც გადმოვიყვანე საქართველოდან ჩუმათ ვიდრე ცოლ-შვილს გადმოვიყვანდი, კარგი მაგარად მხარი უწყავ ჩემი ბატონისა, მაგრამ სახლა მეც მენანება ჩემი ზაფი, და ბატონსაც ებრალება ჩემს სახლობა; სახლა იშვიათათ ჯ

დაესდევ სახლს გარეთ და ბატონი ძალიან ზრის მოწყობილი; ერთდროულად კი ბატონი იხილავს პიესას და
 — რაღათქავე იწყენს თავს ის დალოცვილი ამისთანა მშვენიერი საცხოვრებელი არას მემკული? —
 — კი, შე დალოცვილი! რაღ იწყენს თავს! მაგან
 საც ბევრი გულით საყვარელი სულ-დემულო და ადგილები
 ბი დარჩენია საქართველოში და გულ-უმტკივნელოდ ვერ
 იგონებს იმას. მაგისი ამბავი სწავრეთ არაკად, არის და
 საწერი; აი, თორემ გაიგებთ ძალიან ყარგი და მშვენიერ
 ბული რჯახი ჰქონდათ ჩემ ბატონებსა და ბევრი სარჩო-
 საშადებელი იებადათ. მითი შეხლის კარი სულ მუდამ
 ღია იყო მიმსვლელ მომსვლელისათვის, და სტუმარი არ
 გამიწყდებოდა ხოლმე იმათ სახლში. პატარა ბატონს
 ძალიან თარეზად ინახავდნენ, რადგანაც დედის ერთად იყო
 რაც კი თავი შეუწყნავლია, უარი არასტერში არ გაუგო
 ნია თავის მშობლებსაგან, რასაც კი მოისურვებდა
 თექვსმეტი წლისა იყო ჩემი ბატონი, როდესაც დაუბრუნეს
 ცოლის შერთვა იმა, შენე ჭირიმე, მე ვიცი ქალს არავინ
 მისცემდა ესრედ შეძლებულსა და მშვენიერ თავალად და
 ტანადს ახალ-გაზდამ თავადის შვილსა ბევრი გათქმული
 და შეძლებული თავადების ღამაში ქალები ეძლეოდნენ
 ღიღის სარჩოთი და იდე-მამას ჟინოდათ რამ ჩქარა
 ვნახავთ ჩვენს ბატონსა გაბედნიერებულსა და მარგალი
 ტივით შეილის შეილედს მოვესწრებითო ხშირად აწყო
 ბდნენ ქორწილის წესსა და ანგარიშსა და სანაქებო ღონის
 აბრებდენ ხოლმე მოხუცებული მაშა ტარიელი შიორდენ
 გოდა ლეკურის თამაშობასა იმისთანა ბედნიერ დღესა, რომ
 გორიც იყო თმისთვის ბატონის ქორწინების დღე იმა

რამდენიმე თვის შემდეგ სწავლა დაიწყო. სთელიდა თავის თავს იმათი ცოლობით, რომლებიც ეძლეოდნენ, და ამას არ უმჯობესდა თავის დედ-მამას, რომელიც ამავად საშინლად სწუხდნენ და უკეთესს, საცოლოს ეძებდნენ. მისთვის, ზაქარია ზოგს რაზედ დაწუხებდა, ზოგს რაზედა, და არ ეჩქარებოდა ცოლის შერთვისას. ამას თურმე თავიანთივე მოსამსახურე ნინო უყვარდა და ყმაწვილოა ბითვე შეჩვეული მფლობელობათვის შერთვის პირობა. მიეცა დიდ-ხანსა მალაფდა ამ საძღუმლოს ზაქარია დედ-მამასთან, მარამ, როდესაც შმათ საქმე გაუჭირეს სხვადასხვად საცოლოებით და გაანაწყინეს რომოდნენთქ თავადები იმათი ქალებს დაწუხებით, მაშინ ზაქარია გაუტყდა დედ-მამას და უთხრა, რომ „მეინჩნოს მეტი ცოლად არავინ მინდა და ნურც არავის ეძებთ ჩემთვისაო“, ან ეს იქნება ჩემი ცოლი, ან სულ არაა. თავ-ზარი დაეცათ ამ ამბის ვაგებით დედ-მამას და ნინო ყმაღლესვე გავზავნეს თავის სამშობლოში მაგრამ ზაქარია მინცაარ დაიშალა ნინოს სიყვარული და გულწინადად ამოიღო იმის მეტი სხვისი უსიმეს შერთვა ცოლად ჩემს დაიარებოდა. ნინოსთან და ნახულობდა ხალხი მართლაც შევამიყრეს ლეებდა თავი და სხვამ არა სულდგმულმა არ იცოდა ეს ვამაფი შეაყენეს ზაქარის ნათესავად, აქტივებდნენ და ართობდნენ, ვითომ უნდა დაეწეწებინათ მისთვის ნინო, მაგრამ ვერავისზედ ვერნათქმევინეს „კო“, გარდა ნინოსი რომელიც მართლაც გულით უყვარდა მს. დაუპირეს ნინოს გაყიდვა და სხვაგან სამეცადეკარგენ, მაგრამ ზაქარია თავის მოკვლას შემუქრებოდა მამასა. ნინო დაიწყო ისევე შინა და მე და ბატონისევე ხშირად უნდა

ლობდით მას. მაგრამ ბევრი ხანი ვერ-გატარა ჩემმა ბატონმა ესრეთი ჩუმი ნახულობით, მალე მოუღეს ბოლო ნაცოდანც ნინოსა ფილაცხ უსჯულო და დაუნდობარმა მკვლევლებმა, რაჟმ ნინო მოეშორებინათ თავიდგან და მერე თავიანთი ქალი მიეცათ ზაქარიასათვის, — აი, როგორ მოხდა ეს საქმე: ერთს უბედურს დღეს დიდმა ბატონმა გამართა სტუმრობა და მოიწვია მთელი მაზრის თავადი აზნაურები, კაცები, თუ ქალები, იქნება ზაქარიას მოეწონოს ვინმეო. რა გინდოდა სულს და გულს, რომ იქ არა ყოფილიყო, და მშვენიერად დაკაზმულნი ვაჟები და ქალები მდიდრათ ქეიფობდნენ და გულით ხარობდნენ. ზაქარიას არ უნდოდა ეწყენინებინა მამისათვის და ამისათვის არც მლიდაც ცხადათ ქეიფსაჲ ტოლ-ამხანაგებს უმასპინძლებდა და ვითომ გულით იყო. რა იცოდა საცოდანც, თუ იმ ღამეს მოეღებოდა ბოლო იმის გულით საყვარელს ნინოს! შუა ღამე კარგად გადაცილებული იყო, როდესაც სტუმრობა დაიშალა. ზაქარია დარჩა მარტო და რაღაცა ჯავრი შემოაწვა გულსა. — მიბძანა, ცხენები შეკაზმე და მოემზადეო. — მე ვიცოდი სადაც უნდა წავსულიყავით იმ დროსა. შევასხედით ცხენებსა და წავედით. ნახევარ საათმა არ გაიარა, რომ მიველით ნინოს სოფელში! მაგრამ უბედური მისვლა იყო ეს უკანასკნელთომისულსა საყვარელ ფხოში და სახლში. ნინო ყელიგამოკრილი და სისხლით შეღებული ედო ღარიბ ტახტედ და საცოდანეი იმისი დედ-მამა წყევას უთვლიდნენ ზაქარიას, როჲლისათვისაც ხელ-სიხლიანმა დაუნდობელმა გულმა მოაკვლევინა ნინო, რომ მერე თავისი ქალი მიეთხოვებინა. — ვინა!? ვინა!? ვინ მოკლავ ჩემი ნინო, ჩე-

მი ნუგეშია! ჰკიოდა გაშმაგებული ხმალ-ამოდებული
 ზაქარია ბატონი—, მაჩვენეთ, ვინ მოკლა ჩემი ნინო,
 რომ დღე დაუბნელო იმას!— მითხარიოთ, ხალხნო, ვინ
 იცით, ვინ მოკლა ჩემი ნინო?! — ეხვეწებოდა ტირილით
 ხალხსა და, რომ ვერავისგან იფერ მიიღო პასუხი, მოე-
 ხვივა ნინოს გაცივებულს სხეულსა და ჩასტირა: „ნინო!
 მითხარი შენი კირიმე, ვინ არის შენი მკვლელი
 ნინო?! რათ შემოძწყებო ჩემო კარგო ნინო? რაში
 ღვარ შენთან დამწამავე, ნინო? — შენს სახელს ვფი-
 ცავ, ჩემო წმინდაო და დიუფასებელო ნინო, რომ
 ისევ უგვირგვინო მოვალ შენთან საიქიოს!“ — ტანში
 ჟრინ ტელის მივლიდა, ღმერთმანი, დავიწვით ცოდვით
 ყველანი ამის მნახველები. ეჰ, ღმერთმა საუკუნო სასუ-
 ფეველი დაუშკვიდროს, კარგო მარილიანი გოგო იყო სა-
 ცოდავი! — იქიდგან გამოვედით, შენი კირიმე, და მივბ-
 რუნდით ჩვენ შინა. ბატონმა მიბრძანა ცხენებს არ მოხა-
 ლოვო. ასულ ერთი წამი არ დარჩომილა შინ ბატონი —
 შევარდს შინა, მაშინვე გზმოხარდა ისევ ფარეთა, შეჯდა
 ცხენზე და მომიბრუნდა და მიმთხროს, ჩემო მიხაკო, მე
 ერთ საათიც აღარა ვარცაქ დამდგომი, მინდა გადავწ-
 კარგო სადმე; მე იძალას არ დაგატან, — გასურდეს ჩემთან
 წამოდი, არა და მართლაც კარგად გავიტან! ყველგან
 თაყვანო.“ — ღმერთმა უშენოთ ერთი დღეც ნუ მაცოცხ-
 ლოს მეტიც! — ვუთხარი ბატონსა, და მაშინვე გამოქუს-
 ლეთ ცხენებზე. — ეღვი ხან-ღღვი იპინი იმედაცა და
 ხალხმას საქეთ ასულაქს ვარტ ქართო, იუთვისტომბრდ,
 და ვიდევნ მკითხვეთ რათ იწყენს ბატონი თაყვანო გეშ-
 რა მომტყა, — ვუთხარი ღმერთი გწამს ბტერჯერი — მართლთაში

გამოყრუებულს ცხარის კრემლით უტირნიდა, შემდეგ მოსურვებია ჭარბობა, ეგები ცოტათი მაინც გადავიყარო ჯაერი გულიდგანთ, მაგრამ რა გარდობას ანებების აქა? მაგისი გართობა, თითქმის და ხმალი და გაუჭიხეველი ნადირბა ნადირზედ, თუ ცუცხედ ერთი ეს არის კარგი უფრო მაგ დალოცვილისა, რომ ღარბსა და გლახასა თუ დასაჩუქრებს, თორემ კი არასფერს აწყენინებს; მაგრამ იმ დიდ ბობოლაებს, მსუქან ჯიბიანებს და მუცლიანებს—ვაი იმათი ბრალია, თუ დაუნედასადმეო—სულ ერთბაშათ ჩამაწარებს, რაც თავიანთი კაცოცხლეში უწონიანთ საწყალო ხალხისაგან. —

სოლო მომორებიდ ეჯდა და ყურს უგდებდა მიწას ლაპარაკს, ხან გაყვირებდებოდა, ხან წითლად იღებოდა იმისი სახე და უბრალოებდენ თვალები, მაგრამ გამჩენის კირიბე შენიჭდა—სთქვა თავისკათვის გულში სოლომ, როდესაც მიწამ დაასრულა თავისი მთავრობა—უაბა ბატონიც ეგა უფილა; მაგასთან ემობა სჯობია სხვასთან ბატონობასა? —

— პაპაც ცოტა ხანსაჩუმათ იჯდა, მოთხოვრების შემდეგ, მაგრამ, ფიქრობდა რასმე და ფიქრები მისე ებრძოდნენ ერთმანეთს, თუმცაღა ეს მდგომარეობს მასწრ ეტობოდა; შემდეგ ასევე თავჩაღუნულმა ერთი ღრმად ზმოიხენიშა და ჰკითხა მიწასა, მაგახედ მეტი თქვე არის ვინმე აქ მებატონე? —

— არ დაღან ამდღისინ და ჰკარამდისინ სრულულებით ვრავინ, — მიუგო მიწამ — არ დაღან ის მთავარმა თამამ სულამას დაუთმო აქაური მფლობელობა და ამეარჩინა თავადის

ლირსება, უწინდელი მახელობა და გეგარე. მუცელს უცოტად
 მაწყენინა — მიხაჭა მერქვა და მირზა დამარჯვების ხელად
 მხოლოდ მა მამდენიმე კითხვებზე კიდევ ამის ტყე; მირზას
 დამ სულ ერთი ნადგამოჩნდები, მამდენი ამშულო აქეს
 მისი ბატონსა და ნაყოფიერთა (თუ არა მიწა) სოფლის ხალხი
 მემფერებელია თუ არა უცხოები, და, როდესაც მირზა
 საგან მიხლო და მამშვიდებელი მასუბები, მაშინ უკან
 სკნელად და მტკიცედ გარდასწვითა იქ დასახლება, „გა-
 ნანე! ჩვენ, მვილო, ამანდელაუკეთეს ადგროს ევლარსად
 უბოძენიბა, ვერც ამანდელ უკეთეს ხალხსა, — მოდი, მფე-
 ლო, აქ დავსახლდეთ, თუ ბატონმა ნება მოგვუცეს.“
 — როგორცა სჯობდეს, გენაცვალე, ხალხი, თუ
 სულ ამათთანა ხალხია, დმერთმა უკეთესი სწულარ მათ-
 ხოწინოსა აქ, მამ სამოთხეში იმ ჯოჯოხეთის მემდევ
 რაღა მომწყენს კაცსა; — დახე, ყმაწვილებიც კირა ნაირად
 განალონდენ და მოიხმარს ულეს ამ ტანჯეთ მოგზაუ-
 რობის მემდევ? აქამდისონ მოლაზარაკე ხალხმა მიაქცრა
 ყურადღება ყმაწვილებისაკენ. ასინ თ სულ ერთად ირგე-
 ლიე ისხდენ ტახტზედ დმ ერთმანერთს უთვიანთ ამბავს
 ელაპარაკებოდენ. როდესაც რომელიმე ყმაწვილი ვატი-
 ნებდა რაზედმე, მშინ ყველანას ასტებდენ კასკასა და
 ეხეროდენ ერთმანეთს, ფითქო დიდი ხნის დამორებული
 შეგარბებო შეხვედრილანო მერე ისევ ტვილიად დაიწ-
 ყებდენ ლაპარაკსა.

მგზავრების ვაებას მიტეპულნი, მტკ დიდობარც პა-
 ტარად ლაპარაკ ფიქრობდენ ძილზედ და ყარვად ეგანათ-
 ლებული ნყოფიარე მარე, როდესაც სახლში ისევ ისხდ-

ნენ და ღმირაკობდნენ ძველ და ახალ გარემოებაზედ, აგრეთვე მომავალზედ.

— ხელო საცაა გამოიწინა ზატონი კარზედა, და ჰქვენ-ზედ მოეახსენებ“ — უთხრა მეზავრებს მირზამ — ესთხოვე ჩემის მხრით, რომ ნება მოგცეთ აქ დასახლებომა — და ჩემი მაქვს, რომ მზახვრებდა სჯემე. ცხვერება ვკლავრ გაგიჭირდებათ: მიწის სულ მხრათა ყრინ, რომელნიც გინდათ ამოირჩინეთ, მოხანით და დათესეთ. — ოჰ, გამოსულა კიდეცა! — განაგრძო მირზამ კარებში გამომხედვის შემდეგ, გარდაიცო საჩქაროთ ჩოხა და გამოვიდა კარზედ.

მელანისმა ჩამოგავა სახლში; იქნებან ბატონი შემოვიდესო, და მრალვა ტანტხედამ თუ არ შემოვიდოდა ზატონი შინა, გარეთ შინც დაუძახებდა გარდამოსახლებულებს, და ამისათვის ყველანი მოემზადნენ ზატონის მოსაღებად. პატარა ხანის შემდეგ გაიღო სახლის კანები და ბატონი შემობრძანდა შინა. ზაქარია ავლიშვილი, ტანათ მალაღი კაცი იყო, მხრები ჰქონდა სამინელო განივრები და ჩატყვიავებულები, წელი წელი და სახის წყობილობა შეეწინიერი: ზამიერი ცხერი, დიდროვანი ძველი თყალები, შირისი გადაბმული წარბები და ზატარა ტუჩები ამ შეენებდნენ იმის დიდ სახესა. რალაჯა ჯავრით ჰქონდა დახარმაცებული სახის შეტყველება და შუბლზედ აუარებლობა შეეწინა ტყეის კალმითა მაგრამ, რომ განსახებდა ერთად შეჯგუფებულს უმცლურებთან და გარდნილს სახლობას, რალაჯა დამირლი გამოეცხა მიზნედ და თანამგრძობელის ხმით უთხრა ბერიკაცსა ე „გამარჯება შენა მოხუცობდა, რალაჯა მონეცა და ეცხერი-

წინ ბურტყუნებდა, აღმერომა სალევრადელოს ბატონი იქნა
ზაქარიამ დაუმატა კითხვა:

— რა გაჭირვებას გაუბედვინებია თქვენთვის ამ სათათ-
რეთში გადმოსახლება?

— რაღა რა გაჭირვებასა, შენ უჭირიმე! — სიცოცხლე
გაგვიმწაწკა ჩვენმა ბატონმა და იქაურ იმ სიცოცხლეს
სიკედლი ცარჩიეთ. თუნდ დარწმუნებული ეყოფილვიყა-
ვი, რომ აქ სულ ყველას ყელებს დაგვჭირდენ, მაინც
ექველარ დავრჩებოდით.

— ეგრე როგორ შეგაწუხაა იმ შეჩვენებულმა ბატონ-
მა, რას გიშვრებოდათ მაგეთსა?

როგორც აღარ შეგვაწუხა, შენი ჭირიმე, ვინ ჩამოს-
თვლის იმ ვაი-ვაჯლახს და წვალებას რაც ჩვენმა ბატონ-
მა მოგვაყენა, ჩვენი გოჯახი, შენი ჭირიმე ბატონო, ყვეს
ლაზედ ძირავალი და შეძლებული იყო ჩვენ სოფელში:
ერთ დიდ ღვრბაში შეიდი დიდი აკვანი, ირწოდა ერთა-
თა და ისრეთი, სიყვარული და ერთ-გულობა იყო ჩვენ-
ში, რომ მტერიც კი დაგვჭირვადო მაგრამ იმ შეჩვენე-
ბულმა ბატონმა რადაცხათვის მოგვყო ხელი, შენი ჭი-
რიმე, ხალხი და საქონელი ზოგი დაგვიყიდა, ზოგი თი-
თონს წაიყვანა შენა, ზოგი მოშენის ზღდვით დაგვიხოცა:
ხარ-კამეჩის მაგივრად შეგვაბავდა ხოლმე, შენი ჭირიმე,
და ისრე გვაზიდვინებდა შემას ატენის ხეობიდან. — ან-
ლაცა ჰყავს ჩქ და ტყვეებულები ერთი ცაჟი და ერთი ქა-
ლი, ჩემი შვილის-შვილები, რად ამის შვილები, შენი ჭი-
რიმე, უჩვენა ხელით გაიანებელ. —
— გაიანე თავ-ჩალუნული იდგან მგვერდით და უხარე
— ცრემლი უღობდა დაწვებდა შვილები გარს იყვენენ შე-

მიხვეულები და ემინოდათ ხმა ამოელოთ, მხოლოდ პირ-ლიანი რაღაცა განცვიფრებით უყურებდნენ ზაქარიას. როდესაც მოხუცმა მოაგონა გაიანეს დარჩომილი და საუკუნოდ დაკარგული შეილები, მაშინ მშობლიურმა დედის გულმა ველარ ჩაწყლაპა ხმა ტირილისა—მსლოკინარე გულთღე დაემხო გაიანე ბატონის ფეხებთან და ტირილით შესთხოვა! „შენ გენაცვალე, ბატონო! ამოდენა ვაი-ვაგლანბი ჩვენთვის საკმაოა ლეთხსაგანაც და კაცისაგანაც, განგვიკითხე ეს დაკარგული და წუბის-სსტულოზედ: ხელადებული ზალბი და ნუ ჩაგვამწარებ უკანასკნელს დღეს! ამოდენა სულნი სულ შენნი მოარჩილნი და უპასუხო მონები ვიქმნებით, ვიდრე პიჭში სული გვედგმება!“

თუმცა უგემურსა და უბედურს ცხოვრებას დიდ-ხანს იყო ზაქარია მიხვეული, მგერამ ამისთანა მშემარყვევლი ხცენები ან სულ არ ენახა, და ან თუ, ენახა როდისმე, სულ გადავიწყებული ჰქონდა. ამისათვის როდესაც უბედურმა დედამ მომტირალის შეილებით და პირ-ქვე დამხობილმა შესთხოვა მოწყალება, ზაქარიამ ველარ შეიმაგრა გული და ერთად მსხვილი მარჯვლი ცხემლისა ჩამოაგორდა ლოყაზედ და დაუმლა შიამა ტუჩები. შაშინელი მეტყველობა მიიღო იმის სახემ? წარბები უფრო მეტეკუმმა, შუბლი შეეკრა, ტუჩები დაულოურჯდნენ და კანკალი დაიწყეს, რაღაც თრთოლა შეექნა მრთელსა ზეზულეებაში. დიდ-ხანს იყო ესრედ უძიავად და ეტთ ადგილს და უგრძობლად დაჰყურებდა იმის ფერხთან დაფრლომილს გარანეს, რომელსაც კაბაზედ ეჭიდებოდნენ შეილები და ტიროდნენ, მაგრამ კრძალოვითა ჩუმად, თითქმის ემინოდით ლედის ხმას არ გადავაქარბოთო. დაჰყურებდა

ამ სცენას ზაქარია და შემდეგ ერთბაშად გაცოცხლებულ
 ლი, გამოღვიძებულ მღვდელსა და გამწვანებულ
 ბუღალს გარდაჰკაცნა სინი, ორივენი ხელში აიჭვიანა და
 გაიანთეს. უმჯობესად აღმოჩნდა, რომ
 — თქვენ რა უბედურება გეტყობათ? — სთქვა ზაქა-
 რიამ ცოტა ხანის შემდეგ. — რადესაც თქვენც იცნობთ
 შესდგება რამდენიმე სულთგან, რომლებსაც ერთმანეთი
 ასრე ძლიერს გიყვართ უბედური ის არის, ვისაც ჩემსავით
 აღარაფერს ჰყავს ქვეყანაზედ თანამგზავნობელი და გუ-
 ლის შემატყვივარი. თქვენა ჩემო კარგებო, უბედურება
 იქნება თუ ბედნიერება, მაინც რამოდენადმე უნდა გიყ-
 ვით და ერთმანეთი უნდა უგეშოთ და ან გაუმრავლოთ
 ერთმანეთს ბედნიერება. მარამ ჩემსავით სულით ობოლმა
 რა უნდა ქნას? ბედნიერება გიშოვნო, ვინ გავხარო? ვის
 გაუწილო ჩემი ნიჭი ვინ ბედნიერება? და უბედურებას
 ხომ მართო უნდა მიუშვირო გული, და ჩემო უცლელს
 გულს დაეჯახება იგივე ტყვიასავით, ან გადავრჩებე ან თან
 გამოტანს იგივე იცის! ვის ვანლობ მე ჩემს გულის საიდუმ-
 ლოს? ვის გამოუცხადებ ჩემს დაფარულ აზრს, რომ
 დარწმუნებული ვიყავი თანამგზავნობს და შემეწევს
 დამანუგეშებს თორემ კარს ვამცემს მეთქი? — იმე-
 ლებული და დაკარგული ვარ თავსიგინისაგან : მამა
 არსადა, დედა არსადა, ძმა არსად, და არსად, ცოლი
 და შვილი არსად, და მართო ზოგჯერ ვივართობ
 ხალხთა გულსა ყველა მისაკას ყმაწვილებში, კაცისათვის
 ქვეყანაზედ ყმაწვილებს რა სჯობიან? რა დაატკობს
 კაცისასრე, როგორც ბედნიერად გიგორჩეული საიმე-
 დო ერთგული ცოლი და ამათსავით მოტიკტიკე პატარა

ყმაწვილები. სხვა სულ ამოვიდა არის ამ ოხერს. წუთის
სოფელში. — სახეოდ, სიმდიდრე, ძალი და შეძლებუ-
ლები, რისულ ფუტია, და იღარწმუნებულნი იყავდნენ, რომ
არც ერთს დღეს და შეძლებულს ცაცხარა აქვს უმეა-
თოდ წესიერად დამტკბარი ცხოვრება. დღესვე შენ
— რაკ შენ ისთან მოწყალე ბატონი ვაჟი ვართ, შენ
ჭირიმე, იმ წარსულ უბედურებას ჩალოთ. არ ჩავსთვლიდი,
რომ ცოცხლები მაინც არ მყავდნენ დაკარგულები. უქ-
ველია, შენი ჭირიმე, ჩვენი ბატონი შვიტყობს, ჩვენს
მოპარვას, იმ წამსვე იმ დაძმას დააჭერინებს. ცინეში და
სიკვდილამდინ აღარა გამოუშვებს, თითქმის იმოდენ ცაღუ-
დით — ღმერთი მოწყალეა და მოხუცო! ჩემდს ნუ აცხადებ
იქნება მათაც რჩეობა მე უშველონი თავსა და გამოიქც-
ნენ. თუ არა და შეგვატყობინოთ, რომ თქვენ აქა ხართ
და ჩვენვე უშველოთ, რომ ჩემი გამაძარცვალთქვენ და
მოხუცო, იქი შიშ და ფიქრი ნურაფრისა და გაქსაო, ესაუფ-
ანდოა, ასაქონელი ბევრი მოიხმარეთ, მოადენ აბიჭები,
აიშენეთ თქვენთვის პატარა ქოხი და იცხოვრეთ, რომ
გორც იცოდეთ და გიჯობდეთ, იმე გაგიჭირდეს რამე,
მე მიიხარით, მე სულ აქა ვარ, იცოდეთ და მოხუცო
თუ მაღლთბელი გახლავართ, შენი ჭირიმე! თუ შენ ვერ
შევიძლიეთ, იმქრთონ გადავიხდის, შენს მაგურს ამ სიკვ-
დის. იმოდენად შენ თუ გინდათ იმდენად იმდენად
იხარ მე სხვა სიკეთებზე რამდენადაც შენსგან, რომ ღონდ
მაგ ყმაწვილებმა იცოდეთ ულონ ხალხი, ვხარნი, რომ ვთ-
ლი გავართო მაგათ ხუმრობაში და ცელქობაში. — ეს
რა მშვენიერი ქალი გეხარება! — უთხრე ვაიანეს შემდეგ
ჩინ ოხერს და დაჰკოცნე ყმაწვილი. — იმე შენ შენ თუ გინდა

ძილდ რამოდენიმე ხანი კიდევ იჯდა იქ ზაქარია ბატონი და სხვა-და-სხვა იმედებს აძლევდა გადმოსახლებულებსა. იმან უბრძანა მირზასა, რომ ხვალვე მიეცა ბერიკაცისათვის რამოდენიმე საქონელი, გაეყოლებინათ იქებო ტყეში და დაეწყოთ ხის ზიდვა სახლისათვის. კიდევ რამდენიმე საღუჭემო სიტყვა უთხრა ზაქარია ბატონმა უველას სთითათად და შემდეგ გამოვიდა გარეთ.

სოლო თვალს არ აშორებდა ბატონსა და რამდენიც უფრო ღრმათა სრნჯავდა, იმდენი უფრო გული ენდობოდა იმაზედ. საკვირველია, ჰეთქრობდა სოლო, რომ დესაც ბატონი დადიოდა ეზოში, ესრეთი კარგი გულის ბატონი და ასრე მოკრძალებით ექცევიან. დაუღვა თვალი ჩვენ ბატონსა ისრეთმ ცოფიანი მგელია და კიდევ იმითომ, ეგონებ, ერთმა ყმამ არ დაინდოს მოსაკლავად, იმისი ცოფიანი მოურავის მეტმა. აი, მხამათ ამოუვიდეს ჩვენი ქონება იმას და ამისთანა ბატონსა კი, თუნდა არა მქონდეს, უშოენ და მივართმევ, თუ ესაჭირო, იქნება იმისათვის და სასარგებლო.

იმ დღესვე გარდაწყვეტილი იყო, რომ მეორე დღესვე გადმოსახლებულები უნდა შესდგომოდნენ სახლის შენებას და იმის დასრულებამდისინ მირზასთან უნდა ყოფილიყვნენ ჩასახლებულნი იმედ-მოცემულ გადმოსახლებულებს ცოტათი გაეღოთ გული და სინარულით შეეცნენ მომავალი მშენიდი სიამოვნებებს ფიქრსა. — ორი ხახლოების ყმაწვილები მაშინვე დამეგობრდნენ და იმ დღე ეზოს სიუშეს აცოცხლებდნენ უღარდო სიცილის ხმითა ბატონი ზაქარია გრძელი ჩიბუხით იჯდა თავის ბალკონზედ და ხან ერთს ყმაწვილს მიეშველებოდა ხმიან ხან

მეორეს: „არ წაიქცე, ნინო! ნინო!“ — მიაძახებდა გაქცეულს ნინოს; „ბიჭო! ბიჭო! ე ჯოხბა არაქის მოარტყა, რა ნა-
ბრად იქნევ!“ — დაუძახებდა უგიფას, „მეუცმლენით! ცხენი
მოარბის, არც მნ გაგიტანოთ!“ — წამოხტებოდა ფეხზედ
პლელეგებულები — „ჰაი, შე სამაგელო!“ — დნაბოლოვებდა
ზაქარია ღბმნლით, როცა უნებლად ერთის ფეხით მო-
შორდებოდი განსაცდელს რომელიმე ყმაწვილს.

თ ა ვ ი III.

ჩვენ ნაცნობ ზაქარია ავალიშვილის ეზოში, მძრზას
სახლის გუბერდით, ახლამ რამდენიმე წლის შემდეგ, იღვა-
სხვა სახლი, რომელიც ეკუთვნოდა ჩვენ ნაცნობ. გადმო-
სახლებულებს ყმაწვილები აღარსადა ჩანდენ ეზოში:
გონა და პატარა ყმაწვილი დიდი-ხნის დახოცილები
იყვენენ; იმათ სახსოვრათ რი გროვამ მიწა ეყარა იქ-
ვე ეზოს უკან და რიხი დიდრ ქუჩი იყვენენ მათში უხრამ-
მალა ჩარჭობილები. ნინო შრდალანში იყო წაყვანილი
ალიფაშასთან. აი როგორ მოხდა ეს საქეს დიდი-ძივილი

მაგრამ, მინამ მოგიტხოვობდეთ იმ ამბავს, თუ რა
გზით მოხდა ნინო ანდალანში ალიფაშას გარემოში, შე
მსურს დაგინათოთ, როგორ იხმ დგებოდა ისამ უცხრ ქვეყა-
ნაში და შემდეგ აღწეროთ მისი შშვენიერი სურათი.

რაქი გიგა და პატარა ყმაწვილი დაიხოცნენ, ნინო
თითქმის დედის ერთა დარჩა, რადგანაც ნოლო იშვი-
თად-ლა შემოდოდა სახლში, — მარტო ის იყო საყოველ-
თაო მანუგეშებელი პაპისა დი დედისა და ამისათვის და-

ლიან, თავისუფლათა ზრდიდნენ — არა იყო-რა იმისათვის აღკრძალული და უკანასკნელი სურვილიც კი ყოველთვის უსრულდებოდა, თუ აღსრულება კაცისათვის შესაძლებელი იყო. მარამ ნინო ბევრს არაფერს ითხოვდა, თავისუფალი ცხოვრების მეტსა, და ამ თავისუფლებასაც მოკლეს, დროებით: დღის მეტი ნაწილი ის სულ შინ იჯდა და სკდილობდა, როგორც კი შეეძლო, ესიამოვნებინა მშობლები, რომლებსაც სულ წარბებში უცქეროდა, არა ეწყინოსთ-რა და არა დააკლდესთ-რაო. მაგრამ დილით, მზის ამოსვლამდისინ, და საღამოთი განსაკუთრებით თავის უფალი იყო ნინო და უხვად სარგებლობდა ბუნების მშვენიერებითა და ძალითა.

ირაჟრაჟებდა თუ არა მტრედის ფრათ, ნინო ფეხზედ აღგა და ემზადებოდა ეზოდგან გასვლას. არც არა-ვინ თან გამყოლი, არც შორიდგან ყურის მგდებელი არა-ვინ ეგულებოდა ნინოს, მაგრამ შიში გაუგებარი გრძნობა იყო მისთვის, რადგანაც ახლო-მახლო სოფლებში ყველანი იცნობდნენ და, ზაქარიას შიშით, არამც-თუ ვერასფერს გაუბედავდნენ, არამედ დიდის მოკრძალებით და პატივის-ცემით ექცეოდნენ. ამისათვის დაურიდებლად დაცქრილებდა გასათხოვრად მოწეული ნინო ბადელის არემარეში, რომელსაც თავის საძფლობელოს ეძახდა. ხან შეერეოდა საშინელ მალალ ბაღახში, რომელშიაც ცხენიანი კაციც თითქმის დაიმალებოდა იქა, თითქო რაღასაც ეძებსო; ხან თხელ ახალ ყანაში ჩაწევებოდა და აშლიდა მწვანე ძაფის ბადესა მოჭუჭუტე მწყრის დასაჭერად; ხან შეერეოდა იმ აუარებელ ღრმა ღელეებში და დადიოდა თავ-ჩალუნული, თითქო ძალიან მძიმე ფიქრე-

ბით არის დამონებულიო; ავიდოდა ქედზედ და მხიარული, უმანკო, უეჭვო და მშვიდი გულით, რომლისა მდგომარეობაც გამოსახული ჰქონდა მშვენიერ მოლიმარ სახეზედ, გარდაჰხედავდა არე-მარეს იმრგვლივ. უფრო საღამოთი უყვარდა ქედები და კლდეები, რომლებზედაც გაჩრეულ თხასავით დახტოდა და რომლებიდგანაც გააციოლებდა ხოლმე თვალთ ჩამავალ მზესა. როდესაც უკანასკნელი სხივები განქრებოდნენ გორიზონტზედ და მკედრის მზის შუქილა მკრთლად ანათებდა არე-მარეს, მაშინ ნინო ილოცვიდა რომელსაჲმე კლდეზედ და რაღაცა დაღონებული დაბრუნდებოდა შინისაკენ. მხოლოდ იმ გვარი ღონება კი არა ჰქონდა გამოსახული. პირზედ, როგორც კაცსა, რომელსაც აღელვებს რაღაცა მაღალი ფიქრი დაუძლეველი, — ანუ მოგონება დაკარგული ნეტარებისა, მოკლებული სიყვარულისა, დაობლება მეგობრით, რომლისა დასაჩუქრება საეჭვო არის, ანუ სხვა რიგთიმე; არა, ნინოს ეტყობოდა მარტო დაღალვა, შესუბუქება, განსვენება იმ წმინდა ვრძნობისა, რომლითაც ჰხარობდა მთელი დღე და რომელიც მოელოდა ყოველდღეს.

ნინომ ესრედ გაატარა ცხოვრება რამოდენიმე წელსა და შეიქნა მთლად ბუნების შვილი. სხვა-ნაირი ცხოვრება არ იცოდა იმან ქვეყანაზედ, და ამისათვის ვერ წარმოიდგენდა იმ ქვეყნის მუხთლობას, რომელიც აუცილებელია ყოველი სულდგმულისათვის, რომელსაცა აქვს რაიმე ჩვეულებრივი სურვილი. მაგრამ ნინოს სურვილი რა იყო? რა იცოდა, რა ენახა, რომ რა უნდა ესურვა? წარსული თავის ნათესავეებისა მარტო გაგონით

იყო დალა ამ დროს კი ისამართო სკოტენობდა და მხოლოდ ბუნების მშვენიერებითა და ქალაქის ბუნებრივ სილამაზითა და რადგან კინათ არა ერთკვირის რაგის უბედურებაზედ, რომ არ გაენერგათ ნინოს ფულშიც, ის შემქმელი ნაღვლიანობა, რომელიც დღიანი-დღეის დროებდა მშპა - შეიღოს ამისათვის ნინო ფერც კი ვარძაღდგენდა უბედურებას, ნაღვლიანობას, შემქმელ თვქრებს ასრედ აღიზარდა ნინო და ამისათვის იმას არა ჰქონდა სახეზედ დასმული არც ერთადღი, რომელიც დაასვამს ხოლმე კაცს ღრულის ფაუტანობა ბუნებით აღზრდილს, ბუნების შეურყეველ მშვიდობიანობა ჰქონდა გამოხატული სახეზედ: ზრც ეზთხელ არ შეჰკვრია წარბი, არც ერთხელ არ ათრთოლებულან და არ დალურჯებულან იმისე მშვენიერი ტუჩები, არ აკაწაწებულან ბროლი კბილები, ავადმყოფათ, გაშმაგებულათ და უზომოთ არ უცემნია ნინოს გულსა, არ მისუსტებულა მისი თვალების გლვარება ბევრის სულს მოღალციითა; — სულ ერთი-და იგივე მარადი ნინო იყო, შინაც სულ დატკრიალეებლა და გაჩეთათა ციფი ეთოთონ ციფენი და ცუფ

არ ვიცი მკითხველო, თქვენ როგორა ჰფიქრობთ, და მე კი ასრე ვგონებ, რომ ყოველისფრითა შემკული ბუნება ყოველისფრითა შემკულს არსებას აღზრდის; — ნინო წარმრგვიდგენს ამის მაგალითს. ნინოს წელს არ მიჰკარებენ უფროსები და თუხებს მკიდრის და მადლოქუსლი ანტი ზოლუსაპოკებო, ნინოს პირს აჩუმიჰკარებია, არც ერთი გვარი ფერ-უმარილი, ნინოს გონებას და გულს მის სკოდნიათ არც ერთი იმ დარიგებათავანი, რომლებაც ეხლანდელი დედები აკვანშიაციფი ჩასახიან თავს

ვიანთ პაწაწკუნა ქალებს, ძუძუნეებს, და ძროხლებს და
 დარიგებას გათხოვედამდისინო — ეს დედუჭი ურჩევნ ტანის
 სამოსის ფერსა და ფორმასა, პომადებსა და ღუბებსაც
 კორსეტებით წელსა სწყევტენ თავიანთ ქალებსაც, მალებს
 შიშტურით და ღაღაღით აქლექებენ იმათ, ფეხებს უმანინ ვ
 ჯებენ. მარამ ახლას დახედეთ ნინოს სურათსაც, რომელიც
 მოკლებული იყო ყველა ამ დამამანინ ჯებელს, „უბედურე-
 ბას,“ და მებადარეთ ახლანდელ ღამაზ ქალებსა.
 — „უბედურებას!“ — იტყვიან ახლანდელი ქალები და მწაფ-
 რედ ჩაიციანებენ. — „დათვია! სწორედ დათვი უნდა იქონ-
 ამის დამწერო, ჩაიკეტოს შემთრობით ქაქის სორაში და
 ზაფხულში დაიზღაზნებოდეს ღრე-ტყეშიც — დასწყვიტოს
 ღმერთმა! მხეცსახეც ბალოო, არც ვეჩინო, არც ფერო
 უმაროლი და პუღბოლო არც ტანისმოსოო, — გოგონებუ-
 ლთ ყოფილა, თიჯონ, ის უბედური ამის დამწერდ წუთის
 სოფელსა და ჯავის მქვენზედ; ცყობს! — დათვი, მხეცონ
 სულელიონ უბ, მებნეკო დაგაყარომაგ თავზედ! —
 „სუთო, უთ!“ ვინძანიკულ მოლოროდესსც აგებნო მ; სოში
 ესრეთი დასუბთა უცილებელია ჩემთვის ბარიშნებდაგან, —
 კსუ-თს, თორემ ახლავ გადმოვსწერავ ბერნეს ალფაფოტ
 ზედ დაწერილს მხეცებსა!“ — „სუთო, უთ!“ რქვენ — სიტყვას
 გეთქმით!“ (ლო) ალი...
 დიდა, სწორედ ასრე იტყვიან „ბარონებ“, — მგონ
 ნებ მისთვის, რომ ესრეთ უბსუბნი: მც: წინათვე მოვილე არა.
 ჩამორჩენილი ბარიშნისაგან, — ნინოს სურათზედაც მწერო
 გაკაცვდა, მომელის ჩვენის ნაზბარუქს ბარონებებსგან და
 მივიღე კიდევცა მადამ გვარი. შერნიშნა: „ხერიანი, რამაღა
 ყოფილა ახგადამულო, წაბებთო შავი თქუ, აღონ თილო, ღოო

ყები! დიდრონი თვალები!“ (მკითხველო! ეს სიტყვები ტუჩების გრეხით უნდა წაიკითხო) — „ქალს უნდა ცოტა ყვითელი ფერი დაჰკრავდეს თვალები დაღალული და მიმკვდარებული ჰქონდეს, თორემ რას ეგვანება? ავაზაკს, გავარდნილ ავაზაკს! უკარსეტოთ ხომ ხეირიანიც რამ იქნება, გაფაშეული!“ მარამ მე ყურს არ უგდებ, რაც უნდა თქვას ნაზმა ბარიშნამ, თუნდა, დათვი კი-არა, ბაყაყიც დამარქვას, ჩემი ნინო ისეთი უნდა იყვეს, როგორსაც აღზრდიდა ბუნება უსპიჭკის—თავებოდ და ბალებში დაუღალავათ.

მკითხველო! მე დახელოვნებული მხატვარი არ ვახლავარ, მაგრამ პირ-და-პირ აღწერას, ვგონებ, დიდი ხელოვნობა არც უნდა, მეტადრე იმ გემის აღწერას, რომელზედაც არ არის არც ერთი ხაზი, გარყვნილი ხელოვნობით გადასმული და რომელიც, მაშასადამე, გამოიხატება მდაბიური სიტყვებითაც; თორემ ახლანდელ ბარიშნას არ დავხატავ, თუნდა ყელზედ მეხვეოდნენ: არ შეიძლება, რომ ან უხვირო მეჭურჭლის გამოყვანილი ლიტრა არ დავარქვა, ან თიხა-მოყრილი გაყვითლებული ფისი, ან კატის თვალები, ან... ვინ იცის, რა არ დაერქმევა „ბარიშნას!“ — ეჰ, ღმერთმა უშველოთ ბარიშნებსაც, მე იმათ თავს ვანებებ და ვიწყობ ნინოს სურათს (რომ გავაჯაგრო ბარიშნები), რომელიც მოკლებული იყო უბედურებას.

აი ნინოს სურათი: ძალალი ლელწამივით სწორეთ აღზრდილი ტანი, ფართე გახსნილი მხრები და შესაფერო წელი. მრგვალი ბაჯრი პირი ყარყარა ძალალ ყელზედ, ბროლივით თეთრი ლოყები, რომელთაგანაც გამობჰყვიოდა სუფთა წითელი სისხლი, ბროლივით თეთრი კბი-

ლები, რომლებსაც ჰფარავდნენ ალი—წითელი ტუჩები, ზომიერი ცხვირი, დიდრონი, გიშერივით შავი თვალები, რომლებსაც უჩრდილებდნენ ხშირი ისარივით გრძელი წამწამები, ხშირი და გადაბმული წარბები, გარდაშლილი შუბლი და თავზედ გიშერივით შავი თმა, რვა ნაწნავად ჩაწნული და კოჭებამდისინ.

ასრეთ იშვიათ მშვენიერებას წარმოგვიდგენდა გარეული ნინო და მაინც მოურიდებლად დაიარებოდა ბადელის არე-მარეში. მთელ არდაღანის მაზრაში გაეარდა ნინოს მშვენიერების ხმა და მნახველს აღარ უნდოდა მოეშორებინა თვალი. მარამ ნინოს არა ჰქონდა-რა გულში ხინჯი და სრულებით ვერ წარმოიდგენდა, რომ მას შეეძლო მარმარილოს გულისაც დატყვევება. იმან მთელ ქვეყანაზედ მარტო ბადელის არე-მარე იცოდა და ყოველ გვარი გრძნობა მისთვის უცხო იყო, გარნა იმ ბედნიერებისა, რომელსაც გრძნობდა ბუნებასთან ცელქობაში. მაგრამ ბედმა უმუხბოდა და ნინო მოაკლდა ამ ბედნიერებას.

მშვენიერი მყუდრო საღამო იყო. მზე ჩასული იყო. ნინო გზის პირში ერთს კლდეზედ იყო დაჩოქილი და ლოცულობდა. ამ დროს გზაზედ გამოჩნდნენ ცხენოსნები, რომლებსაც წინ მრუჟლოდათ ბატონი, თავით ფეხებამდისინ ოქროთი შემოსილი. ნინომ დაინახა ცხენოსნები და მოუნდა დათვალაიერება; ამისათვის წარსდგა წინ და მოელოდა მათ. ცხენოსნების უფროსს ძალიან მოეწონა ნინო და გაჰკვირდა, რომ მარტო ნახა ტრიალ მინდორში.

— ვინა ხარ შენა?—ჰკითხა ნინოს ალი-ფაშამ გაკვირვებით.

— ნინო — მოუგო მშვიდად ნინომ.

— ვისი შვილი ხარ?

— გაიანესი.

— ვინ გაიანესი? მამა არა გყავს? ან გვარი არ იცო
შენი?

— არც მამა მყავს და არც გვარი გვიცო.

ალიფაშამ გაკვირვებით აიწია მხრები.

— სად დგეხარ?

— ბადელში.

— ვისთან?

— დედა-მეშთანა.

— ვინ დედა-მეშთანა? უნდა არის დედა-შენი?

— გაიანე.

— შენ და დედა-შენი ვას სახლში დგეხართ?

— ზაქარია ბატონის სახლში.

— მერე აქამდისინ და რას აკეთებ ხომ ძებნის დაგიწ-
ყებდნენ?

— მე სულ ასრე დავდივარ და იციან, რომ სალამოზედ
შინ მივალ.

— მერე მარტოს არატრისა გეშინიან?

— რისა უნდა შეშინოდეს?

— ჯერ სულ გამოუცდელი ყოფილხარ შენა, საშიშია
ახალ-გაზრდა ქალისათვის ვმ დრის და ამ ადგილს მარ-
ტო ყოფნა, ძალიან საშიშია. აი მეც ზაქარისთან მივდი-
ვარ სტუმრათა და მე გიჩხევ, ჩვენ მიგვდივო ახქარებუ-
ლი ფეხითა — თორემ საშიშია შენი მარტო ყოფნა — ხომ
არაეის უცდი აქა? ჰკითხა ზატარა ხანს უკან ალიფაშამ და
ამ ფიქრმა წაუხდინა მას ქეიფი.

— ვის უნდა უცდიდე? დედა და პაპა უნდა არიან!

— მაშ. წადი. შინა—უთხრა. — თანაშემწე და მოსწონი ნაცო
წავიდა. — მისი ხმა წაიშალა და ხედავდი იმას რომ ძველი ფეხსაცმელი
ნინო ცოტა ხანი უძრავად დგას იმავე წადილზე და
და აქეთ-იქით იხედებდა. — რატომ? რატომ? — უთხრა
რომელიმე ნინოს თანაცემს. — დაწვევი ასეთი თანაშემწე და მოსწონი
მგლები? — იმდენი ასეთი თანაშემწე და მოსწონი უნდა ჰქონდეს
მგლებს. — უთხრა. — არა, ენცი, — ასეთი თანაშემწე და მოსწონი
და წავიდა. შინა. — და ისევე იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
და ალბათ უნდა იქცა — თანაშემწე და მოსწონი — შაქარის სათვინი
და ამიტომ იტყვიან — ღია და ღუბნა და დაუბნებელი ამას. — იმაგრამ
ალი-თაშას არაფერი სათვინი არაფერი იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
ნებული იყო. იმ, მშვენიერი უსალოსაგანის რომელიმე ცხაობ
ზედ ნახა, რომისი მსგავსი არაფერი ნახა — რა უნდა იქცა
ცოცხლებში. — უნდა იქცა, რომელიმე თანაშემწე და მოსწონი
ში ეს დგევარა და ამისათვის ალი-თაშა მიგამოვიდგება. —
კონზე და უცდიდა ნინოს მოსვლას. — ნინო უნდა იქცა
პატარა ხანის უსალოსაგანის და ალი-თაშა იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
თუ ნინოს მოსვლისას უსალოსაგანის იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
შაქარის ნინოსაგანის და იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
ქედი და ქედი იმდენი, თუ ასეთი მეტობის კაცთა წყვი
ნინებდა ქალის გულისათვის. ქალისათვის წყვილი ქალი კი
რომ წყვილი მიიღებდა ალი-თაშასთან. — წავიდა. — იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
ქარის ექვი სწავლებით არაუჭიან და ალი-თაშა და იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
და გული და გამხიარული და იმდენი თანაშემწე და მოსწონი — იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი
ვის შეუძლიან აღწეროს ის გრძელბანი რომელიმე ცხაობ
იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი და იმდენი თანაშემწე და მოსწონი — იქცა იმდენი თანაშემწე და მოსწონი

ლისათვისაც წმიდა არაფერია ქვეყანაზედ, რომელიც თავის-თავში ჰხედავს ნახევარ ღმერთსა და მარტო იმასა სცდილობს, რომ თავი დაიკმაყოფილოს? ამისთანა მხეცს, რომელიც წარმოიდგენს თავის-თავს მძლავრ პიედესტალზედ დამყარებულათ, ვინ იცის, რა ფიქრი, რა გვარი შექცევა არ მოუტიდეს თავში, დაბურულ ნისლით მოსილს თავში, და ყოველიფერი უნდა აღისრულოს, თუნდა ამითი უმწარებდეს სიცოცხლეს არამც-თუ ერთსა, ან ათს კაცსა, არამედ მთელ ქვეყანასაც! ვის არ სხსოვს რომელი ხელმწიფე, რომელიც ნანობდა, რატომ მთელ კაცობრიობას ერთი თავი არ აბია, რომ ერთბაშათ მოესჭრაო... ამისთანა ჯურის კაცი იყო ალი-ფაშა, ოღონდ კი თავისი ნდომა აღესრულებინა და ისიც კი ვერ დააყენებდა, თუ კი მოინდომებდა, რომ ახალი ჯვარ-წერილი ცოლილოგინიდგან წაერთმია ქმრისათვის, ძუძუ-მწოვარა ყმაწვილი გაეგლეჯინებინა მომტიჩალი და მათხოვარი დედის თვალ-წინა და სხვ. და ნინო აი ამ კაცს შეხედა გზაზედ, საუბედუროთ. ნინომ არა იცოდა-რა და ვერც-კი წარმოიდგენდა, რომ ამ შემთხვევას შეეძლო მისთვის უბედურების მოტანა. მაგრამ სულ სხვა მდგომარეობაში იყო ალიფაშა. პილწი ნდომა აღარ აძლევდა მოსვენებას და ჯერ ისევე განთიადი იყო მარტო მტრედის-ფრად, როდესაც ალი-ფაშა გაემგზავრა არდაღანში იმ გარდაწყვეტილებით, რომ ნინო იმ-დღესვე მიეყვანა არდაღანში და აღესრულებინა თავისი გულის წადილი. სწორეთ იმ ადგილს, სადაც წინა დღით ნახა ნინო, ალი-ფაშამ შეაფერხა ცხენი და უბრძანა გულ-ქვა ბრძანების აღმასრულებლებს, რომ დაეცადნათ იქ და, თუ ნინო გამოჩნდებოდა-

სადმე; მოეტაცნათ და მიეყვანათ არღალანში. ათათი-
ლირი დაჰპირდათ მოდარაჯეებს. — ჯერ თითონ მზე არ-
სადა სჩანდა და მარტო მისი ისარივით სხივები ფარცხი-
ვით ამოიშალნენ გორიზოტზედ, როდესაც ნინო, ჩვეუ-
ლებისამებრ, გამოჩნდა მინდორში, ცელქობდა და დას-
დევდა სხვა-და-სხვა ფერად დახატულ პეპელოებს. დაუნ-
დობელმა მოდარაჯეებმა სტაცეს ხელი და, ვიდრე ნინო
ხმას ამოიღებდა, გაუყენეს არღალანისაკენ. — მარტო ახლა
იგრძნო ნინომ, რომ მარტო სიარული მართლა საშიში
ყოფილაო. ბევრი ევედრა მომტაცებლებს, მაგრამ ვერა-
გააწყო-რა, ვერ დაიხწია თავი და გარდაიწყვიტა ყოვე-
ლი იმედი განთავისუფლებისა.

ალი-ფაშა ძალიან ვახარებული იყო და მხიარულად,
მრწყალედ დაუხვდა ნინოს. იმან აუხსნა ნინოს, რომ
შენისთანა მშვენიერებას არ შეფერის იმისთანა გადაკარ-
გულ და მიყრუებულ ადგილებში მარტოკა სიარულიო,
გარეულ თხსავითაო. იქ ზაქარია და შენი მშობლები
ცუდი ყურის მგდებლები იყვნენ შენი, მე შემებრალე და
მსურს გაგაბედნიერო ჩემი უფროსი და უსაყვარელესი ცო-
ლობითაო. ვის გიშოვნიდნენ იქ შენს შესაფერს? ვინ
იყო იქ შენი ღირსი? ერთ მწყემსს ვისმეს მიგათხოვებდ-
ნენ და უბედური შეიქნებოდი: უნდა გამხდარიყავი მსა-
ხური შენი მწყემსი ქმრისა, შენ გეკერა, საქმელი გეხარ-
შა, ძროხები გეწველა და ტყიდგან ზურგით შეშა გეზიდ-
ნა. აქ კი შენ თითონ იქნები სხვის მბძანებელი და ჩემი
საყვარელი.“

— ჰაჰა და დედა იქ დამრჩნენ და არც კი იციან სადა
ვარ“ — მიუგო ნინომ, და ვერ წარმოიღვინა ისრეთი სი-

მოსამსახურეთა წილებს, და ჩაბარა ინიონის რუმელიც მათ
მამინვე წაიყვანეს გარემში და მესცეს ცალკე ოთახი,
მედიდისი იყო ინიონის მარტუკა ამ ოთახში და უერ
წრივ დებოდა ახალ მდგომარეობას იმდროს მდგომარეობას
უნდა დამორჩილებულ მყოფებს და დაძალს და მგეტნა
ის გულის უყენებდა რუმელიც არც განმორებია დას და
თანმებობს დროდგან სოცდელად მდისინ ამის შემდეგ, ნინო
შეიქმნა ნამდვილი დედოფალი გარემისა, მოსამსახურეები
თავს ევლებოდნენ მას და ციე ნიავსაც არ მიადენდნენ
ხოლომე შევლამი კრძალვებ ქცეოდა და თითონ ფაშაც
კი ზოგჯერ დამორჩილებოდა ხოლომე მას, რომელიც
მრავალ შემთხვევაში უფრობილებდა ფაშას გულისა და უპა-
ტიოსნებდა წადილსა ილი-ფაშა შეიქმნა ცოტა შემბ-
რალეებელიც ცაცო და ყოველი ქვეშევრდომი თავყანსა
სტუმრად იქნოს სახელსა, რომელიც იყო ასრეთ გამკაცოა
ბრეობის მზუნჯი ყველა მოისურვებდა მის ნახვასა. მთე-
ლი ოსმალიეთის ქალები ატრობდნენ იმის აღვილს ყოფნა-
სა და გარამ თითონ მინო ასრე არ უცქეროდა თავის
თავსა იმ უსჯულო და დგუნდობელთა ცაცის ხელში და
იყო უფრო იმწამე იმ მოძაყდნე გარემობაში, რადგან
ნაც ფაცის ბედნიერება აღემატება არა მრავლითა ქონე-
ბითა მისი კუთვნილებისა, არამედ გახსნითა გამრავლები-
თა და განვიტარებოდა მის ბუნებითთა ძალთა საზოგა-
დობის სიჭმა, რომელიც აქებს დე აღიდებს სიმდიდრეს და
მრავალ ქონებას და არა მინაგან ფაშა ძალსთა სულიც
კაცისასა, სტუქსაგს პატიოსანი კაცის გრძნობას. სწორეთ
ასრეთ მდგომარეობაში იყო ინიონ ალი-ფაშას გარემში,
სადღეს მათავითა ყენებამდისინი იქროში იჯდა და ყვე-

ლა გარე შემორტყმული ხალხი კი დასცინოდა მას გულ-
ცივობისათვის, რომელიც ვერავის აეხსნა. ნინოს შინაგანი
ხილვა და აზრები, სჯა საგნებზედ ისრე განირჩევოდნენ
სხვათაგან და განეშორებოდნენ, როგორც ანგელოსი ეშ-
მაკისაგან: სხვანი თაყვანსა სცემდნენ ოქროს და ნინო კი
სრულებით არ აფასებდა მას; სხვანი ამყობდნენ ფაშის
ცოლობით და ნინო კი საშინლად სწუხდა ამ მითამ ბედ-
ნიერებაზედ. ესრეთ სხვა-და-სხვა ფერია ბედნიერება სხვა-
და-სხვა კაცისათვის.

ასრედ განვლო ერთმა წელმა, ნინო სწავლობდა
ცხოვრებას, აკვირდებოდა ცხოვრების კერძობითს მო-
ვლენათა, რომელთაც სულ ყოველ-დღე მოჰქონდათ
მისთვის ახალ-ახალი ცნობა, ახალი აზრები, ახალი ფიქ-
რები, ახალი გრძნობანი, ყოველ დღით ემატებოდა მას
ამითი სულის ძალა. მარამ რამდენადაც იცვლებოდა ნი-
ნოს სულიერი ხილვა, სულიერი ცხოვრება, იმდენად უფა
რო უკან და უკან რჩებოდა და ეკარგებოდა მას სიყმა
წვილის ბედნიერება, სარწმუნოება, მშვიდი შეურყეველი
მდგომარეობა სულისა. სულ გლოვობდა თავისს დაკარ-
გულს სინიდისსა და სარწმუნოებას და ყოველ დღე ევედ-
რებოდა ღმერთსა, რომ შეენდო მისთვის ეს უნდომო
შეცდომა.—ბუნებაც ვეღარ იზიდავდა მას. მაგრამ რატომ?
რატომ უწინდებულად აღარ ეთამაშებოდა ბუნებას? რა-
ტომ იმთვალთ აღარ უცქეროდა ბუნებას, როგორითაც
უწინ, როდესაც ის წარმოდგენილი ჰქონდა ერთ ღარ-
მონიულად შეერთებულ არსებათ, რომელსაც დანიშნუ-
ლი ჰქონდა ღვთის დიდება? ახლაც მშვენიერი სანახავი
ბუნების სურათები ედო ნინოს თვალ-წინ, მაგრამ, უწინ-

დელი მარდათ ხტომის მაგიერ, რაღაცა დაღალული თვალითა და გულით შესცქეროდა ბუნებას და ვერასა ჰხედავდა გასახარელს და ღვთის მადიდებელს. უწინ მარდი და ხალისიანი დაცქრიალებდა ტყე და მინდორში და ყოველ ადგილს ცხადათ გრძნობდა ღვთის სუფევას, დინჯი და დამშვიდებული გულით აღმართავდა იგი ღვთისადმი ლოცვას დაუძალებელს, როცა მოუნდებოდა, სადაც გული ეტყოდა მას, და ბედნიერი იყო ამ რწმუნებით, ეხლა? ეხლა ავად-მყოფი გრძნობა გამოხატული ჰქონდა სახეზედ, გულში სარწმუნოებას ეჭვი შეჰპაროდა და ლოცვა აღარ მიჰჩნდა მას დასასვენებელ, შემასუბუქებელ საშუალებათ, არამედ თანამდებობათ. მაგრამ რატომ ეს ლოცვა არ იყო უწინდელივით წრფელი? რატომ არ მისდევდა შეურყეველი სიმშვიდე და სულის ძალა ლოცვის ბოლომდისინ? უწინ შეეძლო იმას რამდენიმე საათი ელოცნა უეჭვოთ, უსხვაფიქრობოთ; მთელი არსებით მისცემოდა ღვთის სულიერ მხედველობას, — ახლა? ახლა ლოცვა იმისათვის არას მარტო ფორმა, მარტო სიტყვები, ცივი უაზრო სიტყვები. უწინდელი ძალა ხორცისა და სულისა? ახლა საღამოს ლოცვას ველარ მიიყვანს ხოლმე ბოლომდისინ — რამდენიმე სიტყვის შემდეგ დაღალული თავი დაეკიდება მკერდზედ და თვლივას დაიწყებს, — ასრეთი ბოლო აქვს ყველა საქმეს, რომელსაც არა თანაუგრძნობ და უხალისოთ ეკიდები, თუმცა გარემოება გაძალებს მის აღსრულებას.

ალი-ფაშას ძალიან უყვარდა ნინო და არ უშლიდა ლოცვას მართლ-მადიდებელთ ღვთისადმი. ეს-ღა ჰქონდა დარჩომილი ნუგეშათ და ამ ლოცვაში ატარებდა დროსაჲ.

მართალია დადიანმა მშვენიერად შემეშავებულის ბაღში და მიტყუებულა წარსული თავისუფალი ცხოვრების ოცნებას. მოაგონებოდა პაპადედა, ძმებო და ცხარე ცრემლსა ღვრიდა. მოსამსახურე ვაგოებდ განკვირვებით უტკეროდნენ მომტირალს ნინოს და ვერასწორით ვერა ხსნიდნენ თუ რასათვის უნდა ტიროდეს ამდენს ფაშის უმფროსი ცოლი, გაჩემის დედოფალი და მერე ასრეთი საყვარელი უნაშისა, როგორც იყო ნინო. ბევრჯერ შეუდგებოდათ ჩუროჩულო ქალებს ერთმანეთში, დანატროდნენ იმის ადგილსა და იქადაბდნენ სულელსა, ჩეგვენსა, რომელსაც ვერ შეუფერებია ასრეთი მაღალი ადგილი და რომელიც, მუშასადამე, ღირსი არ არის იმისი. ამისთანა აზრებს ხშირათ გააგონებდნენ ხოლმე კიდევაც ნინოს გარემის ქალები და მიზნუფრო უძნელებდენ სიტკიცხლეს. „ვაი ჩემი ბრალიცა, შე დალოცვილნი ღმერთო! რატომ სასწაულს არ მოახდენ, რადესაც შენი მცნებდს დაცვისათვის უღირსსა და სულელს მეძახიან!“ — იტყოდა ხშირათ ნინო. ჰახუხი არსნიდამ უსმოდა ამ ხშირი ვედრებისა და უმრავლდებოდა ეჭვნულები სარწმუნოებზედა. მაგრამ ამ დროს უფრო მძლავრი ხელოსანი უწინამძღვრებდა ნინოს: „სინი დისი? პეტროსნება? კაცობრიობა? ესენი უფრო მძლავრი ხელთმძღვანელნი გრძნობანი არიან ჩემი უფლი ახლოა ღმრედს ჩემს ენა ფხიგონებს და პასუხს უეჭველად მომცემს. აკო მაძლევს ხოლმე კიდევაც — მამ რითი უნდა გაუარჩიოდეთ ჩვენ პირუტყვისაგან, რომელიც არ ინდობსა არც დედას არც ძეს და ნათესაეებს, რომელიც ვერ ამყარებს გულს ერთხუიზედმე? არა გულო?“ — დაეკითხებოდა ხოლმე ნინო გულსა და მიიღებდა ღმამტკიცებელს პასუხსა. „რანდობა და

სიყვარული უნდა ჰქონდეთ მამისა ფაშის შვილებსა, რომლებიც ჰხედავენ, რომ დედები ერთმანეთსა სჭამენ? ან ამოდენა ქალებსა რა სიყვარული უნდა ჰქონდეთ ერთმანეთსა, რომელიც, რასაკვირველია, ერთნაირათ ვერ მოექცევა ყველას? ოჯახის ერთობა? შეიძლება ერთობა იქ, სადაც ყველანაირ ერთმანეთს წარბეზში უცქერიან და ცდილობენ ერთმანეთის გაუბედურებას? თითონ ფაშა კი წამოწოლილა თავისი ჩიბუხით ტახტზედ და არც კი იცის, რა ამბავია იმისი ცოდვების სასახლეში.

სულ ამისთანა ფიქრებრთ იყო საესე ნინო და სხვა შინელ უმადურ ცხოვრებას ცტარებდა. გაიხედავდა ბადელისაკენ და ცრემლით დაიღობოდა გულის პირსა, რადგანაც ჯერ არავის ენახა და შინაურებისა არა იცოდა-რა. „ღმერთო! ნუ დამკარგავ უთვის-ტომრათ, ერთი კიდევ მანახვე დედა-ჩემი და სოლოქ, და მერე თუნდა სული ამომართვი!“ — ევედრებოდა ნინო ხშირად ღმერთსა და გაიცქირებოდა ბადელისაკენ. ნუგეში არ-საიდგან იყო და ბოლოს თითქმის სრულობით გარდაწყვიტა იმედი. მაგრამ ისრე არ იყო განწირული. ერთს დღეს, სიცხის გულზედ, ნინო ღობესთან ჩრდილში იყო წამოწოლილი მარტოკა და მისცემოდა შინაურების ფიქრსა. მოაგონდა უწინდელი თავისუფალი ცხოვრება, როდესაც არა ღობე არ უშლიდა გარეთ გასვლასა და არაფერი არ შეადგენდა მისთვის სამზღვარსა, — ამოუჯდა დაკოდრილი გული და, ის იყო პირველი ცრემლები წამოაგორდნენ მშვენიერად, მაგრამ ფერ-მინდილ ლოყებზედ, როდესაც შემოესმა შემავრებული და მოკრძალებული ხმით „ნინო!“ შეშინებული მანჩინო მინხედან იქით, საიდგასაც ხმა მოესმა, და ღობის გა

დაეცათ საცოდავებს — მოხუცებულს პაპას და გაიანეს. — როგორც მოგეხსენება, მკითხველო, იმათ არც თავიანთ სამშობლოში ენახათ კეთილი დღე, მაგრამ უცხო ქვეყანაში ყოველი მცირე უბედურება სრულებით სხვა ხასიათს ჭიილებდა ხოლმე, ყოველის-ფრის მიზეზი იმათთვის იყო „უცხო ქვეყანა“, და თითქო სამშობლოში არცკი შეიძლებოდა, რომ უბედურება მომხდარიყო, განა სამშობლოში კი არ დაეხოცებოდათ. შეილები? განა სამშობლოში კი არ შეიძლებოდა, რომ წინო ბატონს გაეყიდნა უსჯულოზედ და უფრო მომეტებულ უბედურებაში ჩაეგდო? მაგრამ უცხო ქვეყანაში სულ სხვა იყო, ერთი სამად დიდდებოდა უბედურება. სამშობლოში მეზობლები მაინც ანუგეშებდნენ, მაგრამ აქ უცხო ქვეყანაში? ვინლა იყო აქ წინოს შემდეგ იმათი მანუგეშებელი? სოლო იშვიათაღლა მოვიდოდა ხოლმე შინა, ის სულ ბატონს დასდევდა გაუცილებლათ და იმას უყოფდა ჭირსა და ლხინსა.

საწყალი მოხუცი და გაიანე უკლებლათ სცხოვრებდნენ, ყოველიფერი მრავალი ჭქონდათ ბატონის შეწვევით; მაგრამ, საკვირველი იყო, დღე-დღეზედ დნებოდნენ სანთელიფით, — რაღაცა შემქმელი ჯაფრი აწვით იმათ გულზედ განუშორებლივ, ვინემ შეილები გვერდითაჲ ჰყავდნენ, იმათში ართობდნენ გულსა, იმათ შემდეგ კი საკვირველად დაჩქარდნენ ამა სოფლიდგან გასელასჲ კეთილი მელანია ერთჲული და მუდამი მანუგეშებელი იყო მამა-შეილისაჲ, მაგრამ ჰხედავდა ცხადათ, რომ ფმათ აღარაფერი აღარ ახარებდა ამ ქვეყანაში. ხშირათ მოუყვებოდა მელანია თავის-თავის გარდასახადსა და ეტყოდა, რომ მარტო იმათ არ მასელიათ ეს უბედურება, მარტო

ისინი არ მოშორებიან თავის სამშობლოს „ან კი რა სარჩო—საბადებელი ღაგრხათ იმ რხერა ღვილში“!—ჭკითხავენ მეღანია მამა-შვილსა და ორივესაგან ერთ-ხმით მიიღებდა ხოლმე ყროსა და იმავე პასუხსა: „მრავალნი მკვდარნი და ორი ცოცხალი სული“. საწყალი მოხუცი შემლილივით იყო ბოლოს ხანში: ხან სიცილით მოჰყვებოდა თავის შხალ-გაზდობის ამბავს და ღამი-მეზრეობის სცენებით აცინებდა ხოლმე მკურებელ ხალხს; ხან მხიარულათ უამბებდა მათ თავის ჯვარის წერას; მადრამ, როდესაც რიგი მივიდოდა „ცოდვის შეილხედ“—ესრე ეძახდა გაინეს—მაშინ მოხუცი ღრმით ამოიოხრებდა, აატარა ხანს შედგებოდა, რომ რამდენიმე წამომავალი ცრემლი ჩაეყლაპს და შემდეგ იტყოდა: „მეოც გვეყოლა ჩვენ და ამის საუბედუროთ ეს „ცოდვის შეილი“. არც სხვებმა დალიეს ტკბილათ სული, მაგრამ ისინი თავიანთ მიწა-წყალში მაინც დაიმარხნენ ქრისტრანულათ, ზიარება მიღებულეში, და ჩვენა? ჩვენ კი ამ უცხ-ქვეყანაში უნდა დავლიოთ საცოდავი სული უზიარებლათ, მოუნანიებლათ, უანდემოდით, უ...უ...უ...—და საშინელ ცრემლის წყაროსთან უგრძობელი ბლუვილი აღარ გაათავებინებდა აიტყუვასა. გაიხეთქავედა საცოდავი გულსა და თავსა უზრომო ტირილით, პირ-ქვე დამხობილი რამოდენიმე ხანსა და შემდეგ სამი-დღე ველარ წამოდგებოდა ფეხზედ.

წაწყალი გზაზე ერთგულათ უვლიდა თავის მამას, ვიდრე ძალა შესწევდა; მაგრამ ხდრე შეატყო რომ ძალა და ხალისი ჰქონდა მას. ამ ღროს ხმა დავარდა, რომ ბატონ-ყმობა უნდა გადაეარდეს საქართველოში, და გაინეს ხმელი ჰქონდა სამშობლო ადგილ-მამულის

ნახვისა. ამისათვის ბევრს ნუკემს რძლევედა თავისა, ცდილობდა როგორმე გართობილიყო და მით გაეგრძელებინა სიცოცხლე ბატონ-ყმობის გადავარდნამდისინ. მაგრამ ძნელია გულში ჩამარხული დარდი—თფთქა სქელი ჯაჭვით არის მიბმული ზალაცა გულის-მკვამელი ცხოველიო, ვერასფრით ვერ იშორებდა იმ ბნელ ფიქრებს, რომლებიც დღითა-დღე აღნობდნენ იმის ჯანსა, —სოლო რამოდენიმე დღით მოვიდოდა ხოლმე შინა დათიქმის გაჯეცოცხლებდა დედასაცა და პაპასაცა. მაგრამ რაკი სოლო წავიდოდა, ჩვეულებრივი შემკმელი ფიქრები ისევ დაესვოდნენ მამა-შვილსა.

დროებამ აღასრულა თავისი სამუდამო წესი და მოახუცი შეიქმნა შეწუხებული ავათ-მყოფე ვედრე გაიანეს ძალა შესწევდა და ფეხხედ დგომა შეეძლო, ერთგულად უფლიდა თავის მამას—მარტო ის იყო გადამბრუნებელიცა და გამდომბრუნებელიცა, წყლის მიმწოდებელიცა და საჭმლის მკეთებელიცა. ბევრი ღამე უთია მოხუცებულს მამას გაიანემ და ბევრი ცრემლი ღვარა საცოდაემ, შეწუხებულ მამას რომ დასცქეროდა კრაქის მკრთალ სინათლესხედ და იმ სამარის სიჩუმეში, როგორიც უფლებდა იმათ სახლში, გაიანეს გაუასლდებოდა ხოლმე წარსული ვაებაცა. მამის შეწუხება ვერ შეეძლო სახლში ტირილით, ის გამოვიდოდა გარეთ და მთლათ მიეცემოდა თავის მწუხარებას: დედა, ქმარი, შვილები და შეწუხებული მამა, რომელიც მობრუნების იმედს აღარ იძლეოდა. სულ ერთათ აერეოდნენ საცოდაეს თავში და გაიანე ღვრიდა განუწყვეტელს ცრემლსა, თითქო უნდა ცრემლს გამოატანოს მწუხარებაო. დროებით შემსუბუქებული და ცრემ-

ლისაგან დაღალული შევიდოდა შინა, მაგრამ ისევ ჩქარა აუჩქროლდებოდა გული და ისევ ახლად მიეცემოდა ვა-
ეზას.

ვერ შესძლო გაიანეს აგებულებამ ამოდენა ტანჯვა-
ბუნებამ მოითხოვა თავისი ქალი და გაიანეც დაწვა ლო-
გინათ. ერთ ტახტზედ იყვნენ ავთ-მყოფნი მამა-შვილნი
და ერთმანერთის ყურებით უფრო უმოკლდებოდათ დღე-
ები.

— მამა! როგორა ხარ? — ჰკითხავდა მამას გაიანე მიმკნა-
ვებულის ხმითა.

— ნეტავი შენ კარგა იყვე, შვილო, თორემ მე რა
მიჭირს, კარგათა ვარ, მგონია.

— მე, როგორც ვატყობ, დღეს უფრო კარგათა ვარ“
— ანუგეშებდა გაიანე მამასა, მაგრამ გადაბრუნდებოდა
მეორე მხარეზედ და აუჩუხჩუხდებოდა მას გული.

მირზა და მელანია განუშორებლიყ ისწდნენ იმათსა
და სველიდნენ; ისინი მოუთმენლათ ელოდნენ სოლოსა,
რომ უიშისოთ არ დახრცილიყვნენ ეს საცოდავები.

— „სოლოს შეატყობინეთ“? — ჰკითხავდა მოხუცი
მირზასა.

— გუშინ გავგზავნე ჯაცი საძებნელათ და, მგონია, ჩქა-
რს იპოვნის — იმან იცის სადაც ჩვენ ბატონს უყვარს
დგომა.

— ნეტავი ერთი მალე მოვიდეს ჩემი სოლო, რომ
უიშისოთ არ დავიხრცნეთ; ერთი მგლოვიარე მაინც რომ
გვეყოლება, ისიც კარგია, უპატრონოები აღარ დაგვერქ-
მევა.

ამისთანაჲ ლაპარაკში იყვნენ ავთ-მყოფები ერთს

დილას, როდესაც ეზოში თქარათქურით შევიდნენ ცხენოსნები. ცხენები ქათში იყვნენ გაცურებულები და იტყობრდათ, რომ ზედ მჯდომელებს დაუზოგავათ ეტარები ნათქოსინი დროზედ მისასწრობელათ.

— ჩემი სალო ხომ არ იმოვიდა, გენაცვალეთ? — წაძტიძხაუთითქო ძილშიც შეწუხებულმა გაიანემ და გაახილათ თვალებმ. მელანიამ ველარ მოასწროს სასუხის მიცემა, რომ სპხლში შემოიჭრნენ ბატონი ზაქარია და სალო. პაპამ და დედამ ერთათ გადახედეს სალოს დიმილით და ცრემლით საესეთვალეებით.

— „მადლობა ღმერთსა, რომ კიდევ გნახე შეილო“ — სთქვა ზაქანემ — „ახლა სი მოსვენებით მოგვედები, რაკი ცოცხალი გნახე და დამტირებლათ მეგულები, შეილო!“

— შენს მეტი ჭინ მოგვაყრიდა, მიწას, შეილო? თინლა დავფრჩენია ამ ქვეყანაზედ შენს მეტი? — ღმერთო! მიიბა რე საცოდავი სული ჩემი და ნუღარ მიმრატლებ ტანჯვასი შეიბრალე ჩემი მოხუცებულობა და ნუ მაჩვენებ შეილის სიკედლისა — ჯერ მაგან უნდა დამტიროს, ჩემი შელი და მერე მაგასაც შეილი დაიტირებს, კიდევ რაღაცა უნდა და ეთქვა მოხუცსა, მაგრამ ძალა აღარა ჰქონდა ლაპაჩ რაჟისა და ამისათვის მიმკვდრებულმ, მღ შევებული თავი გადააფტოთათქაზედ და თოთოთონ ძილთა ძილთა უმტკიან თიგ ბატონი ზაქარია და სალო ჰირ-გამშრალეები და ჰყურებდნენ ეგად-მყოფებს და არ იცოდნენ, რა მოეხერხებინათ. სასლოს თვალმა ჯერ არ იცოდა ცრემლი და ახლაც არა ევითინებდა ის, მაგრამ სახის ცელილებ და მოკან კალე დალურჯებული ტუჩები უმტკიცებდენ მას

გულის ამღვრეულობას იმპნ მალე მოიფიქრა, როგორ ავითო მყოფების მგრძნობელი გულისათვის ის თავისუ მგარო, ქვასავით გულით ბევრი ნუგეში უერ ექიმნებოდა. ამისათვის საჩქაროთ გარდაკოცნა მან დედა და პაპა და უთხრა: „დედას სჯამომდისინ მომითმინეთ და ნინოს აქ მოვიყვან“. ამ სიტყვებრთ სჯლომე გამოვარდა კარზედ და ხუთი მინუტის შემდეგ ახლად სუფვებულ ქალაში არდალანდაკენ თავ-გადაგლეჯილი ქმიაჭენებდა ცხენს მოხდენილთ მხედრის სეფეძეც დაიბრც ხეფეფ აუ მანდ მოუკაპ

მზე ჩასული იყო და მხოლოდ უფანასკნელი სხივები ბი-ლანათებდენ დედა-მიწას სამხრეთიდან, როდესაც სჯლო და ნინო შევიდნენ სახლში, მაგრამ მარტო ისინი კი არა — მათთან ერთად აუ ეძმა მოხდენილი

ალი-ფაშას ენანებოდა დაეთმო ნინო და მოკლეს ბულიყო მის მშვენიერების ცქერას, ამას შიში ჰქონდა სრულებით ნინოს დაკარგვისა და ამისათვის თითონაც თან გამოჰყვა მეს რამოდენიმე მხლებელითა და ნინო ცოცხალად იყო, როგორსაც ვხედვდით ბადელის მინდერებში. ბევრი დარღისაგან საშინლად გამხდარიყო პირის სახე გაჰყვიბლებოდა და, იმ უზრუნველი მშვიდ ბედნებების მაგიერათ, ზომელიც ყოველთვის გამოხატული ჰქონდა ხალმე სახეზედ, ახლა იმავე მშვენიერ სახეზედ წუთის სოფლის მუხთლობას ეტადესო თავისე დალი. ახლად ტირილში უფრო მშვენიერთ იყო ნინო, ბვიდრე სიცილში, მრადგანაც პირველ შემთხვევაში მთელი არსება მისი ამიილებდა ხალმე მონაწილეობას. გულითადასა, და მეორე შემთხვევაში კი, თითქოს იტალარა ექვს-რაოდ ვასახარელით ამ ქვეყანაში, გული არ ცლებდა მონაწილე

ობას—იცინოდნენ მართო თვალები და თან თვარი კბი-
 ლების გამოჩენა თუ დაფარწმუნებდა იმასში, თორემ სა-
 ხის მეტყველება ჯავრიდ იყო სამუდამოთ დათურგენილი
 და დაძალული და არას-ოდეს არ მოიწმინდებოდა გაშ-
 ლით, მოლათ. უწინდელი სიძარღე და ხალისი სრულე-
 ზეთ დაკარგული ჰქონდა და ყოველისფერს გულ-გრი-
 ლათ უცქეროდა, თითონ უბედურებასაც, რომელსაც
 ისრე შეაჩვია გული, თითქო სულ გაუყრელი მისი მკვჩე-
 რი ყოფილა წუთი-სოფლის ცხდვრების გზაზედაც, დი ამ
 გვარი ნინო შევიდა პაპასთან და დედასთან, რომელნიც
 რამდენიმე წელიწადი არ ენახა მას.

მობხუს ცნობა დაკარგული ჰქონდა და სულს
 ებრძოდა. ამისათვის, თუმცა ბევრი ჩასძახა ნინომ ტი-
 რილით, მაგრამ ველარა გააგონა-რა, გაიანეს კიდევ ჰქონ-
 და ცნობა და, თუმცა შეწუხებული იყო, თვითქო მობრუნ-
 დო სიხაულისაგან. მაგრამ მესუსტებული და ძკლა-მიწ-
 დილით ვერასფერს ახერხებდა ჯერ, მართო თვალ მოუ-
 შორებლივ შესცქეროდა გვერდით მჯდომს ნინოს და
 განუწყვეტლივ იძახდა: „თქვენ გენაცვალათ დედა, შეი-
 ლებო! დღეს უკანასკნელად-ლა გხედავთ“.

ხშირი ბინდი რომ შეიქმნა, გაიანემ მოიკრიბა და-
 ნარჩენი ძალე და წამოჯდა ლოგინშივე, სოლომ და
 ნინომ შეუწყეს ზურგში ბალიშები და მოუსხდნენ გვერ-
 დით შემაბრალებელი თვალებით, შეჭყურებდა გაიანე ხან
 ერთსა და ხან მეორე შეფლსა და ბოლოს, გრძელი და
 ღრმა ამოოხერის შემდეგ, უოხრა მათ: „შვილებო! თქვენს
 მეტი, ხომ იცით, არც არა მრჩება-რა ამ ქვეყანაზედ, არც
 მენანება რამე შვილების მეტი, თმერთმა ისე გაგაბედნი-
 რა“.

ეროთ, როგორც თქვენთა დამშვიდებული გულო სთხოვ-
დეს. ღმერთმა ალაღათ შეგარგოსთ ჩემი დედობრივი ძუ-
ძუ და სხენ ამაგი. სიკვდილის დროს შარტო ეს არის ჩე-
მი თხოვნა; არ დაივიწყოთ, შეილებო, ზურაბი და სალო-
მე, თქვენი და-ძმანი არიან. თუ შემთხვევა გქონდეთ და
შეიძლებოდეს, მოწახეთ ისინი, — ვინ იცის, სად არიან
გზდაკარგულები ბატონისაგან. თქვენ, კარგათ თუ ავათ,
დაზინავებულები ხართ, ცოცხლებს შინცა გტოვებთ, მარ-
ტო იმათი ამბის გაუგებლობის ჯავრს მიმდევს, შეილებო,
აქედგან: ვაი თუ იმ წყეულმა ბატონმა — ზურაბიც ხებრის
ზიდვით მომიკლა და ჩემი სალომე, თავისგანვე ნამუს წა-
რთმეული, ვისმე უსჯულოს მიჰყიდა სკდმე. — ღმერთო! —
ყოვლად შემძლებელი, აცდინე ჩემს სალომეს ეს უბე-
დურება და შეურაცხოფელობა! — შენც კარგა ვერა
გტოვევ, ნინოჯან, შაგრამ რა უყოთ? შვილო? ალბათ
ღეთის ნება არის. — უჰ! ახლა კი მეტი ვეღარ შემიძლიან,
მიმაწვინეთ! — მაკაცებ, შეილტბო! — მზღდით დაგკოცნოთ,
შეილებო! — მივდივარ! — შშვიდობით! — გადაველო თყა-
ლი სახლში მყოფებს და ისევ დახუჭა მიზე, რომ საუკუ-
ნოთ აღარ აეხილებინა ისინი. — „უ...ზია...რე...ბ...ლათ! —
უ...ც...ბო... ქ...ე...ე...ყა...ნა...ში“! — სთქვა ბოლოს საწ-
ყალმა და ერთი ღრმა ამოსუნთქვით მიაბარა სული მომ-
ცემელსა.

„უცხო ქვეყანაში“ — იშვორებდა განუწყვეტლივ
გაშვებულნი სოლო და გულზედ ხელს იცემდა, თით-
ქო იქ არის დამალული იმისი გამგელების და გაჯავრე-
ბის მიზეზიო. მერე, როდესაც მოახმრთი მომტირალმა
ნინომ ახენა დედის უკანასკნელათ ნათქვამი „უცხო“

ქვეყანა“, მაშინ სოლომ კრძალვით დაიჩოქა დედის უგრძნობელს და გაცივებულს სხეულთან და გულით შეჭფიცა: „ღმერთმა ნუ მომასვენოს, საწყალო, ჩემზედ ჭირ-ნახულო დედა-ჩემო, საუკუნოთ ვიყო შენთან პირ-შავათ პასუხის მგებელი, ქვეყნის ცოდო მედოს კისერზედ, თუ არ გარდაუხადო იმ ჩვენს ნაბატონარს შენი „უზიარებლათ და უცხო ქვეყანაში“ სიკვდილი!—საუკუნოთ ვიყვე დედავ, შენთან პირშავათ პასუხის მგებელი“!—გაიმეორა უფრო მწარედ სოლომ და საკინძ-ჩამოგლეჯილი გამოვიდა გარეთ.

იმ ღამეს შამა-შვილმა ერთათ დალიეს შული და განვიდნენ საუკუნო სასუფეველში. იმათი სურვილისამებრ, ისინი დამარხეს ერთს სამარეში და იმათ სახსოვრათაც აღმართეს დიდი მიწის ხეავი გრძელი სიპი ქვებით თაესა და ბოლოს.

მიწა ხარ და მიწათ იქცევი შენც, ამაყო კაცო, როგორც სულ ყველა ცხოველი ქვეყანაზედ.

ფ. ქარაველიშვილი

(დასასრული უმდებ ნომერში)

შეუპოვარი!

თქვენ შეუბნებით: „ნუ ხარ მაგეთი
გამოიცვალე შენი ცხოვრება;

თორემ მოგელის წინ ცუდისაქმე — ქენ
ვაი-ვაგლახი, უბედურება...!

„მაგეთი თავით, მაგეთი გულით
ამ ქვეყანაზედ არ გეცხოვრება;
დაიტანჯები, ისე მოკვდები,
რომ ვერა ნახო ბედნიერება.

„ჩვენ ცხოვრებაში არ გამოდგება
რომელსაც მისდევ შენ, სახარება,

თუმცა, თუბერი ნამდვილათა გრძნობს,
რომ მაგაშია ჭეშმარიტება“!!...

— ნუ სწუხართ ჩემთვის, გულა იმშვიდეთ,
არ მინდა თქვენი შე თანწოდნობა;

თქვენი სიტყვებით და თქვენი რჩევით
ჩემი გამოცვლა არ შეიძლება.

ვერ ვუღალატებ მე ჩემსა ვარსკლავს,
ჩემი სიმტკიცე არ მოიხრება;

მინამ ცოცხალ ვარ, ჩემი მიზნისკენ
გულადათ არ სვლა არ შეიძლება.

ნუ გეგონებთ, თუ ჩემი ახალი დაბრკოლებათ მეუშინდება და ბოლომდის არ გაატანს განსაცდელისა წინა შედრკება...

მე აღვიწადრე ქეჩა-ქუხილ ქვეშ, გამომიგრძნია ბევრ ვაება და ამ ვაების ქვეშ გრძნო სულმა თვისი სიმტკიცე და მრამწოფება.

ტანჯვით და კენესით მე შიოჯენია კაცურ ღრსების ჩემში შეგნება, ლამის თენებირ, ძულის ფოთობით მე გამიცენია ქეშმარიტება.

ძნელათ შევიგენ ქეშმარიტება, შეჩრათ ვიყიდე პატიოსნება — რაც ტანჯვა-კენესით მე მოვისყიდე, მის უარ-ყოფა განა იქნება?!...

ეძებეთ, ვისაც გულით გინდოდეთ, ამ ქვეყანაზედ ტკბილი ცხოვრება, თვალ-მარგალიტი, ჩინ-აპელატი, მაზედ დადგმული ბედნიერება.

არ ვარ შობილი ამავებისთვის, არც შემიძლიან თქვენთან ცხოვრება: სადაც თქვენა გრძნობთ თავს ბედნიერათ, იქ ჩემი სული ამოიხრჩვება.

ვერ ურიგდები თქვენს მოქმედებას, არც შემიძლიან თქვენთან ლხინება, — მძავს თქვენი საქმე, თქვენი ხადილი, თქვენი სიამე, თქვენი დიდება...

მე გავეჩნილვარ ერთი ტანჯვისთვის,
 ტანჯვითაც მე დღე დამიღამდება,
 ტანჯვითა მშობა მე დედა-ჩემმა,
 ტანჯვით სიცოცხლე გამითავდება.

მაგრამ—იცოდეთ—ამ ტანჯვაშია
 ციღან ნაკურთხი სიამოვნება,
 რომელსაც ყველა ამ ქვეყნიერში
 სიტკბო არაშიდ შეედარებდა.

რომლისა ფასი, რომლისა სიტკბო
 არც ერთ თქვენგანსა არ ეყურება,
 რისთვისაც, ჩემნო კარგნო მრჩეველნო,
 ყველა თქვენგანი მე მებრალება.

— ამბობენ მტრულნი —
 — ამბობენ მტრულნი —
 მის. ასათიანი

ქარსის ზოლოს

წითლათ ამოჰკრა დილის მზის სხივმა
ცეცხლი დაანთო თოვლიან მთებზედ-
ხელი წამოჰკრა ყვავილს ნიჟარში
და წმინდადო მთლემადი ფეხზედ

წყნარა მცენარეთ იგო აღვიძებს
ვით დედა შვილებს ეალერსება:
ზოგს საბანს ახდეს და წასწორჩულებს
ზოგს მოწიწებით თავსა ევლებს

მთები არიან მოსვენებულნი
ზარბაზნის გრიალს ყურს არ უგდებენ,
ქლდენი ზეავისგან ჩამონაგვლინი
პირ დაღებულნი ეძიებს დაჰყურებენ

ძირს ვაკე არის გვდათვლილი
ზედ წამლის ნისლი თხლად გაწოლილია;
მზის შუქი მასში გამოჰარული
თოფ-იარაღზედ ნისლით ჩასტრილია

ზევით კლდეებში არწივ-ყორნები
 ქვებზედ ნალეშარს კბილებსა ლესენ,
 სისხლით მოსერილნი იმათი მხრები
 წითლათ ჰაერში მოჰყყერიან.

რალაც ჯრიგეს და იტრეალეს...
 ბოლოს თავი-თავს მიმოიყარეს,
 გასწიეს, ერთი წინ გაიმძღვანეს,
 და შრძობლის უფლსა კინა დასცეს.

ზოგი იქექებს, ჩხეტანტებს,
 სხვა ღარბისლათ მხრებს აფრამუნებს;
 ყვაფი ხმელ ხიდგან ძარს აცქერდება,
 ყორან იუფელის და დაჰყრან ტალღებს.

ოფოფო მკვდარსა ზედ დასჯლომია,
 ნისკარტით ფეხებს გამოიჩიქნის,
 ერთი მკვდრიდამა მეორეზედა
 გადაფრინდება და გაიძახის.

მინდორსა მკვდრებით უხეცვანტო ზულსაღესს,
 ერთათა მძინნესთ ცხენებს და მხედრებს.
 ერთი უყურეთ კაცის სისუსტეს,
 რის გულიწათვის ჰკაწრავს თვის მოძმეს?!

ზოგი პირ-ქვე ძევს, ზოგი გულ-აღმა,
 პირ-კბილი სისხლით გამოესებნათ.

თვალნი წასვლიათ აღმა და დაღმა,
სიტყვა ტუჩებზედ გასჩერებიათ.

ნატყვიარს შუბლში, უმეტეს გულში
ლურჯი თვალები დაუჭყეტია;
ხელ-ფეხში ერთათ გადახლართულში
წყლოლი ზედ წყლოლზედ მისწებებია.

სისხლში ამოსვრილს წვერსა, თუ თმასა
ჭიანჭველთ გუნდი ზედ მიჰხვევია;
ლამაზ თვალ-წარბსა, კოკობ ულვაშსა
სიცხისგან სისხლი დასდუღებია.

ერთი ვაჟ-კაცი ქერა თმა-წვერის
სდგას მუხლ მოყრილი მკვდრების ყორეში;
მარცხნივ გვერდიდგან სისხლი ჩამოსდის,
თოფი უპყრია მარჯვენა ხელში

ნაოფლი შუბლი ზედ თოფის ტუჩზედ
მიუტანია და მიუდვია;
ნამეტანს ნაცრის ფერისა პირზედ
ცრემლის დენასა ქვა დაუდნია.

ტირის და კვნესის, გადაერყევა,
დაიქვითინებს და ცას შეჰყურებს,
მაგრამ სისხლს გააქვს სიჩქარით რხევა,
უქისოთ ნაისხლ მუხლებს უსისხლებს.

საუბროთა- სინდაჲ რომ რუსი ზუო
 სთქვა: „შემოქმედი აქ რგისთვისა მკლავს?
 მოხუც დედასა, ცოლ-შვილს რა ვუყო?!
 საწყალს მამა-ჩემს ვინ დამიმარხავს?

„რა ვუყო, რა ექნა!? არ აქესთ დღის სარჩო,
 მშრომელს არ-ვინ მოიპოვება—
 და შე ხომ, ვიცი, რომ ჩემი რამჩიო
 დღეს, ან ხვალ—შავი მიწა იქნება!

„ამ დაწყევლილმა ცხელმა ტყვიამა
 როგორ უეცრათ ბოლო მომიტო
 და იმ დაუნდო შავმა სიკვდილმა
 ჩასაყლაპავათ პირი გამილო?!“

ინც, რისათვის მოვკედი, რა გავარიგე,
 ვესაფუფარავდი ამ კლდე ღრეებში?!
 ეს არის, დედი, შორს დაგეკარგე,
 ველარ მიპოვნი მკედრების გროვებში!

„ტყუილ-უბრალოთ ნულარ მიმელი,
 მანუგეშებლათ ველარ მოგივალ!
 აანთე ხოლმე დამ-დამ სანთელი
 და მომიგონე, რაც შესძლო მალ-მალ.“

მიუსამძიმრე შენსა მეზობლებს,
 რომ აღარ დარჩა მანდ წამომსვლელი;
 ნულარ ელიან თავიანთ შვილებს,
 დასხდნენ ქვითინით დაღვარონ ცრემლით.

საქართველოს მოკლე მატინაჲ. *)

შირველი ცნობები ქართველებზე და მათი დასახლება კავკასიაში.

ჩვენი მატინაჲს გადმოცემით (ქართლის ცხოვრება), ქართველები და სომხები შთამომავლობენ იაფეტის შვილის-შვილისაგან, რომელსაც ერქვა თარგამოსი. ხალხების ენების წარმოების და განბნევის შემდეგ, თარგამოსი მრავალის თავის ნათესაობით დაესახლა არარატის მთის არე-მარეზე. აქ გაშენდა და გამრავლდა თარგამოსის შთამომავლობა. თარგამოსს ჰყვანდა რვა შვილი: ჰაოსი, ქართლოსი, ბარდოსი, მოვაკანი, ლეკოსი, ჰეროსი, კავკაზოსი და ეგროსი. ჰაოსი, წინაპარი სომხებისა, დაესახლა სომხეთში, — მდინარე არეზის გაყოლებით და არარატის მთის ძირებში. ქართლოსი თავის სხვა ძმებთან დაე-სახლა არეზის მდინარის ჩრდილოეთის მხრით ვიდრე კავკასიის მთებამდე.

მთელი ეს ქვეყანა კავკასიის მთებიდგან მოკიდებული არეზამდე, შაჲი ზღვიდგან — ალაზნის მტკვართან შესართავამდე, ქართლოსის სიკვდილის შემდეგ, მისმა შთამომავლებმა გაჰყვეს რამდენიმე ნაწილათ; ყველანი ცალ-ცალკე ჰმართავდნენ თავის ქვეყანას, მაგრამ ყველანი

*) ცნობები ბარათაშვილის ისტორიული რეკონსტრუქციებიდან და სხვა ისტორიულ მასალებიდან.

ემორჩილებოდნენ მცხეთის მმართველს, რომელსაც პირველ დროში ერქვა მამასახლისი. მცხეთის სამამასახლისოს დაერქვა საქართველო.

შინაური ცხოვრება. —სეფელი, განათლება.

ქართველების ცხოვრებაზე დიდი გავლენა ჰქონდა საქართველოს ბუნებას, დასერილს მთებით და დაყოფილს მრავალ ხეობებათ, რისგამოცოთებით ქართველი ხალხიც იყოფოდა მრავალ საზოგადოებათ. ნოყიერმა და მძლავრმა ნიადაგმა ხალხს შეაყვარა ხეობა-მდინარე; მაღალმა მთებმა დაბადეს მამულისმამაცე; მტრების მიშმა აშშენებინა ქალაქები და ციხეები. პირველი ქალაქი საქართველოში აშენა მცხეთოსმა, ქართლოსის შვილმა, მდინარე არაგვის მტკვართან შესართავთან, ბუნებისგანვე გამაგრებულს ადგილს. **1565** — **1499** წლების წინ ქრისტეს დაბადებამდე მოხდა ეგვიპტელების შემოსევა საქართველოში. პირველათ იმათ შემოიბრუნეს საქართველოში განათლება: ასწავლეს ქართველებს, სწავთა შორის, ძულისაგან ქსოვილის და ფარსი ჩეულოზის კეთება. ამათვე ასწავლეს ქართველებს თაყვანის ცემა მზისა, მთვარისა და ხუთი უძრავი ვარსკვლავისა; ააგრეთვე ააშენებინეს სალოცავები და დღე უღმრველს მზის კერპები. ამის შემდეგ მათ მოეწონებოდა მეთორმეტე საუკუნეში ქრისტეს დაბადებამდე ბერძნების გამოცემა — ფრიკსმა, ულოსმა და არგონავეტებმა სამჯერ მოიარეს დასავლეთი საქართველო. (კოლხიდა) ამ მგზავრებმა კოლხიდაში ნახეს მდიდარი და შესანიშნავი ქალაქი ეა, რომელსაც ჰქვიან ეხლა ნაქსლაქევი. ამ

დროს ქართველებმა იცოდნენ ოქროს დნობა, სელის ქსოვა, ლინის დაყენება. ბერძნებს ძალიან მოეწონათ ჩვენი ქვეყანა და ვაჭრობა გამართეს, რის-გულისათვის ააშენეს შავი ზღვის ნაპირებზედ ბიჭვინთა (ფიწუნდა) და დიოხსკური (სოხუმი).

600 წელში ქრისტეს დაბადებამდე წინასწარმეტყველი იეზუკიელი იხსენიებს სხვათა შორის ქართველებსაც და ამბობს, რომ ქართველები ვაჭრობენ ფინიკიელებთანაო, რომლებზედაც ჰყიდიან მონებს და სპილენძის ჭურჭელსაო.

შემოსევა სკითხვისა. — ქართველების შეერთება, დაახლოება. — ასეთი, დაღისჯანი. — სკითხვის განდევნა. — დერბენჯის აშენება, მცხეთის გამაგრება. — განდევნა სპარსელებისა. — გადმოსახლება საქართველოში სხვა-და-სხვა ხალხებისა; — ქართველთა ენა და სომხებისა სხვაფერდება. — გაღის ჩვეულებიდან მკვდრების და-მარხვა და შემადის მათი ჭამა. — სპარსეთის მეფე ბაამანი იპყრობს საქართველოს.

სკითხვი ანუ ქაზარეველნი იყვნენ ევლური ხალხი, სცხვრობდნენ კავკასიის მთების ჩრდილოეთის მხრით კასპიის ზღვის და მდ. ვოლგის ნაპირებზე. ესენი ხშირათ შემოესეოდნენ ხოლმე საქართველოს და არბევდნენ. ქართველები მოთმინებიდან გამოვიდნენ. მთელი ხალხი მოძრაობაში მოვიდა; შეერთდნენ მშურათ ყველანი და შეესივნენ სკითხვის ქვეყანას (მეშვიდე საუკუნეში). მგვრამ სკითხვმა დაიყენეს მეფე და დიდ-ძალი ხალხით წამოვიდნენ სპაქართველოში. სკითხვმა მოსწვეს და დაანგრიეს ყველაფერი, რაც დახვდათ მათ წინ, ვიდრე არაერთამდე. ამის შემდეგ სკითხვმა მოუხშირეს საქართველოში

შემოსევას კავკასიის ჩრდილოეთის მხრით შათ დაარსეს ორი სამეფო: ერთი თერგიდგან მოკიდებული ვიდრე შავ ზღვამდე, მეორე — თერგიდგან მოკიდებული კასპის ზღვამდე. პირველი სამეფოს ხალხიდან წარმოსდგნენ ოსები, მეორე სამეფოსგან დალისტნელები.

— სპარსეთის მეფემ აფერიდუნმა გაგზავნა სკითებიან საზღვრო ღველად თავისი სპასალარი ადამი დიდ-ძალის ჯარით. ამასვე მიემხრენ ქართველები და სომხები. სკითები სრულიათ განდევნეს საქართველოდან. ადამმა ქართველების დახმარებით ააშენა დერბენტი და აქვე ვიწრო ყელში დასდგა რკინის კარები, სკითების შემოსევას მოსაგერებლათ; მერე ქალაქს მცხეთას შემოავლო მაგარი ქვიშა-გაღვანთ და აწველა ქართველებს ქვის და კირის ხმარება შენობისათვის. აფერიდუნის სიკვდილის შემდეგ ქართველებს დაადგეს სპარსელებმა ხარჯი; მაგრამ ხალხმა ვერ მფრთხინა და მაშინვე განდევნა ყველა სპარსელები საქართველოდან. სპარსელები კიდევ ბევრჯერ სცდრილობდნენ დაემორჩილებინათ ქართველები, მაგრამ ყოველთვის მარცხდებოდნენ. სპარსეთის მეფემ ქაიხოსრომ დაამარცხა სომხეთი; საქართველოს შემოესია, მაგრამ განდევნილი ქნა მრავალი ხალხი მის შიშისაგან ახყარა სხვა-და-სხვა ადგილებიდან და გადმოსახლდა საქართველოში. ყველა ეს ხალხები მიიღო მცხეთის მამასახლისმა და დაასახლა ქართველებ-შუა. ამ ნაირათ უფრო გამრავლდა ქართველების რიცხვი. ამ დროდგანვე დაიწყო გარდაკეთება ქართულმა ენამ იმ საზოგადო ენიდან, რომელზედაც აქამდე ლაპარაკობდნენ ქართველები და სომხები. ამ დროსვე შეეცვალათ სარწმუნოების წესები და ჩვეულება

ნი. მკედროს დამარხვის მაგიერ მას ქამა დაუწყეს.

მაგრამ საქართველო დიდ-ხანს არ ყოფილა თავისუფალი. სპარსეთის მეფემ ბაამანმა (არდაშირ) დაიმორჩილა საქართველო და ხარჯი დაადო.

ალექსანდრე მაკედონელი.—იასონი;—ფარნაოზის ემაწვილობა.—
იასონის დამარცხება და მოკვლა.—ალექსანდრე მაკედონელის
სურვილი.

საბერძნეთის ქვეყანაში, სახელდობრ მაკედონიაში, დაიბადა ალექსანდრე, შვილი ფილიპესი. ალექსანდრემ დაიმორჩილა ყველა ქვეყნები ჩრდილოეთის მხრიდან (მეოთხე საუკუნეში); შამოესია საქართველოსაც და ესეც დაიმორჩილა. აქ მაშინ სცხოვრობდა გარეყვანილი, უზნეო, ხალხი, მაგრამ მემომარი და მქონე მაგრის ციხეებისა და ქალაქებისა. ყველა ეს ქალაქები აიღო, დააყენა მათში თავის ჯარები; ჯარების უფროსათ დასვა აიზონი პატრიკი და უბრძანა, რომ გაევერცელებინა ხალხში მზის მთვარის და ხუთი უძრავი ვარსკლავების თაყვანის-ცემა და თვითონ წავიდა მაკედონიაში.

ალექსანდრეს სიკვდილის (332 წ.) შემდეგ იაზონმა დაანგრია მცხეთის და სხვა ქალაქების მკედლები და დაიმორჩილა სამეგრელო, ოსეთი, დაღისტანი და სკითებთა დაიწყო ხოცვა მოთავე ქართველებისა და ხალხიც ძალიან შეაფიწროვა.

ამ დროს მცხეთაში სცხოვრობდა ერთი ახალ-გაზდა კაცი ფარნაოზი. ეს იყო ნათესავი უკანასკნელის მცხეთის მამასახლისისა—სამარისა, რომელიც მოჰკლა ია. მაკედონელმა, და შვილი ერთი სპარსელის ქალისა. მამა რომ

მოუკლეს ფარნაოზს, მაშინ სამის წლისა იყო. დადამ წა-
 იყვანა და კავკასიის მთებში დამალა შვილი. როდესაც გა-
 ვაჟკაცდა ფარნაოზი დაბრუნდა მცხეთაში, დედა ურჩევდა
 მას, რომ გაფრთხილებოდა იაზონს და გადასახლებულა იყო
 სპარსეთში. მაგრამ ფარნაოზი არ დათანხმდა. იმას ძალიან
 უყვარდა საქართველო და განიზრახა საქართველოს გან-
 თავისუფლება მტრებისგან. სთხოვა შველა სამეგრელოს
 მმართველს ქუჯის, ოსებს, ლეკებს, ანტიოქიის მეფეს და
 სომხეთის მმართველს. ყველამ უშველეს. იაზონი გაიქცა
 ქლარჯეთში (ბათუმის მაზრაში). მაგრამ ერთ შეტაკებაში
 (ქ. არდანუჯთან) მოკლეს იგი და მთელი საქართველო
 დაემორჩილა ფარნაოზს.

მაკედონელის სურვილი იყო გაემართა ჭკრობა
 საქართველოსთან და შორეულ ქვეყნებთან (ინდოსტან-
 თან). სავაჭრო ნივთები ამოჰქონდათ შავი ზღვით რიონ-
 ნამდის, მერე ამ წყლით შორაჰნამდის და აქედან ურმეზით
 გადმოჰქონდათ სურამამდის და მერე კიდე წყლით, ესე
 იგი მტკვრით, ჩაჰქონდათ კასპიის ზღვამდე და იქიდან
 დიდი მძინარეებით გადაჰქონდათ თინდოსტანამდის. ამ
 ნაირათვენ მოგზაურობდნენ ინდოსტანიდან საბერძნე-
 თამდე.

II

ისტორიული ნაწილი.
 დაარსება სამეფოსი.
 დაარსებისათვის ჩვენს ხალხს გამოე-
 ზარდეს იმ უბედურებებმა, რომელნიც მათ ხშირ ხვედ-

რჭთა შკონდათ რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში; აგრეთვე ერთად ბრძოლაში, ვაჭრობაში, მისეღა-მოსეღაში, ერთნაირმა სჯულმა, და კიდევ ხალხის გამრავლებამ, რისგამო განკალკევებული ბაღისი ერთმანეთს დაუახლოვდა. ბირისთვის, იაზონის მოკვლის შემდეგ არტანუჯში ყველა ქართველებმა დასვეს თავის მეფეთ ფარნაოზი და დღემორჩილენ მას მესამე საუკუნეში ქრისტიანულ მოსეღაში დის. ფარნაოზი სამეფოს კსაზღვრადენა; ჩრდილოეთის მხრით კავკასიის მთა; დასავლეთის მხრით შავი ზღვა, ვიდრე ბათუმამდე, და აქედგან იმდ. კტროზი; სამხრეთის მხრით აღმოსავლეთის მხრით დასავლეთის მხრით მტკვრამდის, აქედგან ალაზნის შესართავამდე და აქედგან აღმოსავლეთის მხრით მთამდე; აღმოსავლეთის მხრით აგრეთვე კავკასიის მთებში. ფარნაოზმა მთელი სამეფო გაჰყო რეაჩაწილათ, ანუ საერისთავოთ. ერისთავები ყველაფერში მშველოდენ მემფეს, მაგრამ თავის საერისთავოს მეფის დაუკითხავათ განაგებდენ. ამ დროს გაჩნდა მოთხბეველები, თაყაღთ, აზნაურთა, მოქალაქეთა და გლეხთა. აღამავენ მეფემ მოიწვია სპარსეთიდან მოგვები, რომელთაც უნდა განეწმინდათ ზოროასტრის სჯული. საზოგადოთ ეს სჯული ჰგმობდა ქურდობას, ჭუჭყიანობას, სხვა-და-სხვა ბოროტ-მოქმედებას, ტყუილს, ყველას აძლევდა კუთვნილებას, აქეზებდა მიწის ხენას, სიკეთეს, აგრეთვე სთხოულობდა აღზრდას ყმაწვილებისას. მაგრამ ამავე სჯულში იყო ბევრი ცუდი დაუმაზენე მოთხბეველობანიც: ამ სჯულის მიხედ-

მეორე—რიონისა, მესამე—ენგურისა, მეოთხე—ქოროზნი-
სა. მაგრამ ქველა ეს ხეობები იყოფებიან მრავალ პატარა
ხეობათ. საზოგადოთ ამ ქვეყნის ზედა პირი არის აწეულ-
დაწეული, მთებით დასერილი; აკვირვებენ კაცს საქართვე-
ლოს მრავალ-ფეროვანი მცენარეულობა, მრავალ-გვარი
ცხოველები, მიწის სიმდიდრე, წყლის სიუხვე.

მთელი კავკასიის მთა ძირიდან მოკიდებული $2\frac{1}{2}$
ვერსის სიმაღლემდე მოცულია დიდის ტყეებით; მისი
წვერები კი მუდმივი თოვლით არის მოცული. საქართვე-
ლოს სამხრეთის მხრით, კავკასიის მიდევნებით, გაწო-
ლილა სხვა მთა, რომელსაც მცირე კავკასიის მთა ჰქვიათ.
დიდი და მცირე კავკასიის მთები შეერთებული არი-
ან ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ გაწოლილ ლიხის
მთებით. გარდა ამისა, საქართველოში არიან კიდევ სხვა
მთებიც, სხვათა შორის მთა გომბორისა მდ. ალაზნის და
იორის შუა, ფასი-მთა ენგურის მარცხენა მხარეს, სამხრე-
თის სამზღვარი სვანეთისა. ყველა ამ მთებიდან გამოდიან
მრავალი არხები, მდინარეები, რომელნიც უხვათ რწყავენ
მთელს საქართველოსა.

შესანიშნავი მდინარეები: დიდი რიონი, მდ. კოლა-
ნი, მტკვარი (კურა, უროსი), დასაწყისი აქვს საღანლოუ-
ლის მთებში, მადის ჩრდილოეთისკენ მომწყვდეთლ მთებ-
შუა, მერე წელს იბრისა და მოსაფლეთისკენ და მხრე მო-
დის ვიღრუ თბილისამდე, ბქედგან ბრუნდება აღმოსაფ-
ლეთ-სამხრეთისკენ და კასპის ზღვას ერთვის მტკვრის
ტოტები: ფოცხოვი, ლიახვი, ქსანი, არაგვი, ალაზანი
ამის ტოტები იყოფიან—ეს წყლები გამოდიან დიდ კავ-

კასიიდგან; ალგეთი, ხრამი თავის ტოტით დებედათიფა-გ მოდიან მცირე კავკასიიდგან.

რიონი (ფაზისი), რომლის დასაწყისი არის კავკასიის მთაში სონგუთა-ხოხისი ძირში. აქედგან ჩრდის სუ- მხრეთისკენ, შუა წელში ბრუნდება დასავლეთისკენ და შავ ზღვას ერთვის. ამის ტოტები: ყვირილა, ცხენისწყალი (გიპპოს), ტეხური.

ენგური ანუ ინგური, რომელიც გამოდის იქიდგანვე, საიდგანაც რიონი და ცხენის-წყალი.

ქოროხი, — გამოდის მცირე კავკასიიდგან, ჩრდილოეთისკენ გადის და შავ ზღვას ერთვის.

ყველა ამ მდინარეების ნაპირებზე იყო დაშენებული ხალხი, რომელსაც მოეშენებინა მრავალი პირტყვი, გაეკეთებინა ბაღები და ხენა-თესვისთვის მოეკიდა ხელი. უწინ დელ დროითგანვე ეს ქვეყანა შენიშნული იყო ბუნების სიმდიდრით. ღვინის კეთება ძველათგანვე იყო ფავრცელეებული რიონის ნაპირებზე. ლიმონის და ფორთოხალის ტყეები იზრდებოდნენ კოლხიდის სამხრეთ-დასავლეთის მხრით. მთელი საქართველო საზოგადოთ და კოლხიდა განსაკუთრებით დაფარულია ჩრდილოეთის სუსხისაგან კავკასიის ქედით. ამიტომ ამ ქვეყნებში დიდი სიციფეები არ არის ხოლმე, კოლხიდაში კი თითქმის ზამთარი არ იცის.

მიმოსვლა ამ ხალხებში ჰხდებოდა მცირე-გაუკეთებელ გზებით; მაგრამ იყო შესანიშნავი გზაც: მტკვრით ვიდრე სურამამდე, იქიდგან ლიხის ქედზედ გადამავალი ყვირილამდე, მერე ყვირილადგან რიონით ზღვამდე. ჩრდილოეთ კავკასიაშიც ჰქონდათ აგრეთვე ორი გადამა-

ვალი გზაჲ დარიელის ხეობიდგან დერბენტის ქუ-
 ლიდგან . დერბენტიდგან მოკიდებულთ კავკასიის აქეთ
 მხრით ძირში 360 ცბრსის სიგრძეზე კედელი იყო აშენე-
 ბული, სვიზების და მრავალი თიული ხალხების მოსაგე-
 რებლათ. ამ კედლის პოლოს ეხლა ცხინის დერბენტში
 და აგრეთვე ვალმა მხრის სოფლებში: მუხანში, კატეხში,
 მაწეხში და სხვ.

დარხელიდგან ჩამოდიოდნენ რსები ცხ დოსტანიდგან
 მოტანილ და შინ გაკეთებულ ნივთების საყიდველათ, ჰყი-
 დულობდნენ და მიჰქონდათ თავის ქვეყანაში .

ვაჭრობამ და აღებაშიცემა მოდაჰბადა მოთხოვნ რიგება
 ქალაქების აშენებისა ქალაქებში და ციხეებში ადვილათ
 შედილობდა გამაგრებულიყვნენ და დაეცვათ თავისი სუ-
 ჯიანი.

მაშინდელი შესანიშნავი ქალაქები იქმნებოდა ორთ-
 ქართლში აშენებული ქართლოსისაგან, მტკვრის
 მარცხენა ნაპირზე არაგვის შესართავთან, ფარნაჯის
 დროსამ ქალაქს ერქვა არმაზის-ციხე, რადგან მან აქ
 ააშენა სალოცავი ღმერთის არმუზდისათვის.

რბისა (სამშვილდე), ესეც ააშენა ქართლოსმა
 ხრამის მარცხენა ნაპირზე. მტკვარის-ციხეა აშენებული
 სისაგან იქ, სადაც დებდა წყალი ერთვის მტკვარს.

დედა-ციხე და ბოსტან-ქალაქი (რუსთავი), — ესენი იყ-
 ნენ აშენებულნი ქართლოსის ცოლისაგან. დედა-ციხე იყო
 მოშენებული თეძამზე (ქართლში), ბოსტან ქალაქი ერთ
 გორაკზე, რომელსაც ეხლა ჰქვიან იალურჯი (45 ვერ-
 სზე თფილისიდან სამხრეთით.)

გაჩიანი, აშენებული ქართლოსის მშვილსაგან ზრამის ნაპირზე იქ, სადაც მაშავერი ერთვის. ამ ქალაქის ნანგრევები ეხლაც მოჩანან.

ჩელთი ანუ ბერ, ეხლა დიდი სოფელია კახეთში მდ. ჩელთაზე, — სოფ. ჰქვიან შილდა.

მცხეთა, რომელიცა აშენა მცხეთის მტკვრის მასა ცხენა ნაპირზე არაგვის შესაღწეათან მცხეთა თავის დაარსებიდან დაწყებული ვიდრე მე-ხუთე საუკუნემდე ქრისტეს დაბადების პეტე იყო საქართველოს დედა ქალაქად. ამ ქალაქში იყვნენ დიდი შენობები და მრავალი ხალხი სცხოვრობდა შიგ. მასში არის უწინდელი ქართული და დიდი ეკლესიები. ეხლა მცხეთა სოფელია.

მცხეთოსის შემდეგ მისმა მშვილებმა ააშენეს აგრეთვე შემდეგი ქალაქები: ოძრბე, თუჭარისი, წუნდა, არტანისი (ქაჯთ ქალაქი), ფფლას-ციხე, უჭბნისი, ნასპირი ზოგი ამათგანი ეხლა დანგრეულია და ნაშთების მეტიც აღარა მოჩანს. რა ზოგი დიდი სოფლებია: არტანისიც ეხლაც ქალაქია, რომელსაც ჰქვიან არდვანი, (ეს) ირ

მტკვრის ხეობაში იყო კიდევ ქალაქი სურამი (სურამი უმ), აშენებული მამასახლეობის დროს. აქ ეხლა დაბაა. ეს იყო ნივთების და ინდოსტანიდგან მოტანილი საქონლის საწყობი და შესანახავი ადგილი. ქალაქები ეა და ქუთაისი, პირველი ტეხურზე, მეორე რიონზე იყვნენ. ეს ქალაქებზე იცოდნენ ძველადგანვე ბერძნებმა. ტროიანის ომის შემდეგ მიღეთლებმა (ბერძნებმა), რიონის ზღვასთან შესართავთან ააშენეს ქალაქი ფაზისი (ფოთი). ქუთაისში სცხოვრობდნენ ძველადგანვე კოლხიდის მმართველები.

ფარნაოზის მეფობის დროს აშენდა შორაპანზე, როგორც ზევითაც ვსთქვით.

III

საქართველო ფარნაოზის სიკვდილის შემდეგ რომა-

ელების შემოსევამდე:

მეფე საურმაგი, — ქართლის ერისთავის სურვილი. — სომხების შემოსევა. — მირვან მეფე. — განცალკევება სამეგრელოსი, — გელურების (ბაღკარების) შემოსევა. — ფარნაოზის მეფობა. — არშაკის მეფობა. — მიჯრიდატის შემოსევა.

ფარნაოზის სიკვდილის შემდეგ გამეფდა მისი შვილი საურმაგი (237 წ.). ქართლის ერისთავს არ სურდა მისი მორჩილება. ამიტომ ააღელვა ხალხი. საურმაგი გაიქცა მთიულ ხალხებში. მაგრამ ქართლის ერისთავს არ გაუვიდა ცბიერება: საურმაგს მოეშველნენ ნათესაეები (სხვათა-შორის სამეგრელოს მმართველი ქუჯი), დაამარცხეს ქართლის ერისთავი და საურმაგი კიდევ გაამეფეს. ამ მეფის სიკვდილის შემდეგ გამეფდა (162 წ.) სიძე მისი მირვანი (მეილი ასირიელთა მეფისა). ეს ძალიან ეწყინა სამეგრელოს მმართველს, რომელიც იყო ნათესავი საურმაგისა. მოინდომა თვითონ გამეფება. ასტყდა ომი. მირვანმა მოიწვია სომხის მეფე ვაგარშაკი. შეესივნენ სამეგრელოს. დაამარცხეს აჯანყებული და განდევნეს სამეგრელოდგან. ბევრის მომხდომმა მცირეც დაჰკარგა. მაგრამ ვაგარშაკმა არ დაუთმო მეფე მირიანს შავი ზღვის ნაპირები და აგრეთვე აღმოსავლეთი საქართველოს გაღმა

მხარი (საინგილო), რომელსაც მაშინ ერქვა ალბანია; აქ დასვა მმართველათ თვის მეგობარი არანი.

ის-ის იყო დააწყნარა საქართველო მირვანმა, რომ დარიელის ყელიდგან შემოესია საქართველოს ველური ხალხი — ბალკარები, რომელთაც განვლეს მთელი საქართველო და დაესახლნენ სომხეთში.

მირვანის სიძის — ფარნაჯომის მეფობაში (112 წლიდგან 93 წლამდე) ქართველები აჯანყდნენ. ამის მიზეზი ის იყო, რომ ამ მეფემ მოინდომა შეცვლა მათი სჯულისა. ხალხი აღელვდა და მოიწვია მეფეც არშაკი — მირვანის მეორე სიძე. ფარნაჯომი გაიქცა პონტში (შავი ზღვის პირას); ათი წლის განმავლობაში ის აჯანყებდა ხალხს, სცდილობდა მეფობა დაებრუნებინა, მაგრამ ვერას გახდა; ბოლოს ერთ შეტაკებაში მოჰკლეს არშაკს დარჩა მეფობა (93 წ.).

ამავე დროს სამეგრელოს ხალხი აღუდგა თავის მმართველებს, რომელნიც დასვა იქ სომხის მეფემ ვაგარს შაკმა. არშაკმა განდევნა ისინი და ხალხი დაამშვიდა.

98 წ. ქ. დაბადების წინ აჯანყდა კოლხიდა; პონტოს მმართველი მიტრიდატი შემოესია ამ ქვეყანას და იმორჩილა და დასვა აქ თავის მმართველები, 84 წ. ქ. დ. ამავე ადგილებში მოხდა კიდევ ხალხის არეულობა. ხალხმა განდევნა მმართველები და სთხოვა მიტრიდატს დაესვა მათ მეფეთ შილი თვისი მახარა. მაგრამ მიტრიდატმა მოაკვლევინა მახარა და დასავლეთ საქართველოში მმართველათ დასვა ერთი გულითადი მონა თვისი და გამაგრა დიდ-ძალი ჯარით.

საურმაგმა, მირვანმა, ფარნაჯომმა და არშაკმა მოახ-

დანეს მთავის მეფობის დროს სხვა დასახლებულნი
 ხალხს ცხოვრებაში. საურმაგმა დასდგა კერები: ან იანოც
 დანონი ხალხის თაყვანისსაცემლათ. შერა აჯრმმშა შაშენა
 კახეთში ჩელტის ახლო ქალაქი ნეკრესი, რომლის ნანგ-
 რეები ყელ ც მოჩანს. ამანვე მცხეთის პირდაპირ აღ-
 მოსაელეთის მხარეს, არაგვის შეართავს ზემოთ, შაშენა
 სალოცებზე სამსხვერპლო და კერაი „ზადენი“. მირვან
 მეფემ დასდგა კარები დარიალის ყელში, — ეს კარები იცავდა
 საქართველოს ჩრდილოეთის ფელურ ხალხების შემოსევი-
 საგან. თუქცა ეს მყფეები ამ ნაირათ შიღვ-წყობუნენ
 თავის ხალხითაჲს, მაგრამ ხალხი მაინც ღარიბდებოდა
 უმთავრესი მიზეზი ამისა იყო მიტოვება რიონ-მტკვრის
 ვაკრობისა, ამ წელის გზის გაუქმებაზე დიდ გავლენა
 ჰქონდა იმას, რომ აღ. მაკდონელმა ეგვიპტეში აშენა
 ქალაქი ალექსანდრია და იბოვა ახლო და ადვილი გზა
 ინდოსტანში სავლელა — ეს გზა იყო სუეცის სარტყელზე
 გადაჭედილი წითელ ზღვაში და იქადგან ინდოსტანის
 ოკეანეთი ინდოსტანში. მთელი ვაკრობა ბერძნებისა სა-
 ქართველოდგამ გადავიდა ალექსანდრიაში. მაგრამ, უნდა
 ესთქვათ, რომ ალექსანდრიას აშენების შემდგომ დიდ
 სჭრებლობას აძლევდა საქართველოს რიონ-მტკვრის სა-
 ვაკრო არხი. რომის მეისტორიე პლინი ამბობს, რომ ყო-
 ველ წელიწადს რომიდგან მორაპანში ასი მილიონი სეს-
 ტერცი იგზავნებოდა სავაჭრო ნივთების საყიდველათხო-

მოსე ჯანაშვილი

(გაგრძელება იქნება).

წარმართა და სიხარცაჲ საქმეში. *)

შაკაცი მუღამ უნდა იყოს გართულბ და შრომობდეს ყოვლის
დღონის-ძიებით იმ საქმეზედ, რაზედაც აქვს ნიჭი და მიმზიდუ-
«ლობა», მაშინ ის კაცი გარდაიცვლება წმინდა სინიღისით და იმ
«გრძნობით, რომ მან ყოველი აღასრულა», ამბობს სიღნეი
სმითი. ანუ კიდე: «მარცო მაშინ შეგვიძლიან ვსძლიოთ საქმე,
როდესაც კეთილ-სინიღისით ვიშრომებთ მასზე და არ გამოუდ-
«გებთ დიდების მოპოებას», სთქვა გამოჩენილმა გენრის
ლონგფელდმა.

ვის არ უნახავს და არ მოუშენია რომელიმე ქა-
ლაქის თეატრში ან საზოგადო წარმოდგენების ადგილებ-
ში მუზიკის ყრილობა (კონცერტი) და არ შეუნიშნავს
იქ ის დიდი განსხვავება, რომელიც არის მოთამაშეების
შორის? ერთი მათგანი—უპირველესი დამკვრელი არის
განცხოველებული, სავსე ენერგიითა და ენტუზიაზმითა,
მარჯოეთ და საოცარ სიმარღით ამუშავენს თავის სკრიპ-
კას (ჰიანურს), იგობხება, იკლაკნება, ცურდრუკობს, ხან
უჩქარებს ან წყნარათ სცემს, ხან უმოკლებს ან უგო-
ძელებს სგვა-და-სხვა მის ხკებსა, რომელნიც სხვის ხე-
ლით ძნელათ გამოირკვევიან და ისმიან შორის სგვა-და-

*) წაბაძვა ინგლისის პროფესორის ვილგელმ მატიუ-
სადამის.

სხვა შთასაბერავ საკრავების ხმებში. მისი ჭიანჭური თითქმის ჰფარავს და ახშობს ხოლმე მთელ ორკესტრის ქუხილსა. ეს დამკვრელი, მეჭიანურე, არის ფორმით ჩაცმული, მოქმედების დროს რიგით აყოლებს და არტყამს ძირს ფეხსა, ამაყათ მიიხედ-მოიხედება ხოლმე, ხან მარცხნივ და ხან მარჯვნივ; ერთის სიტყვით, ეს დამკვრელი სრულტებით გატაცებულია თავის საქმით — ჭიანჭურის ხმარებით დასხვებზე თავის ყურადღებით. ეს გახლავსთ პირველი მოჭიანურე, მუზიკის მმართველი ანუ დირიჟორი. აბა ახლა შევხედოთ მის გვერდით ცოტათ დაბლა მჯდომს მეორე მეჭიანურესა; ამაში ჩვენ ვერა ვხედავთ არაფერს სიცხოველესა და ენტუზიაზმსა: ეს მოთმინებით და წყნარათ ატურებს ჭიანჭურის სიმებზე და ალყებზე ქამანჩსა; ეს ჰკავს უფრო დლიურ მშრომელსა, კანც. მუზიკის დამკვრელსა; მის თვალებში და მოძრაობაში არ იხატება შესანიშნავი სიცხოველე; მის ხელებს არ აქვსთ გასაოცარი სასწრაფე ჭიანჭურის და ქამანჩის ხმარებაში, ეს არ არხვეს თავს და ამაყათ არ მიიხედ-მოიხედება, არ აყოლებს და არ არტყამს ძირს თავის ფეხსა, არ ამშვენებს თავის ჭიანჭურის ხმებს, არ ერჩევა სხვებისაგან და მარტოდ მარტო სინილით და წყნარა გადადის ერთის ხმიდან მეორეზე. ნუ თუ ეს მეჭიანურე ყასიდად, განგებ ასრე შერება — ასრულებს თავის საქმეს და მოვალეობას ასრე გულ-გრილათ და ულაზათოთ? არა, ის ცდილობს და ხმარობს ყოველს ღონის-ძიებას ჭიანჭურის ხმარების დროს, მაგრამ, რადგანაც არ აქვს მხატვრობითი ზეგარდამო ნიჭი, რომცლსაც ეძახიან ენტუზიაზმს, ამისგამო მისი დაკვრა და მიხვრამოხვრა შედარებით პირველთან (მეჭიანურესთან) გამო-

დის ულაზათოთ და გამოუჩენარი, მართალია, ბევრნი კიდევ ცუდლოუტობენ და არ იწუხებენ თავსა, თუმცა მომეტებულიც შეუძლიათ: მათ აქვსთ, მართო ფულის ინტერესი, რომელზედაც სცვლიან კარგ მუზიკის ხმასა; მაგრამ ჩვენ ვამბობთ სინიღისიან მოთამაშეებზე.

ეხლა გადავიდეთ შედარებებზედ და ჩვენი საგნის ბაასებზე: ყველანი დაგვეთანხმებიან, რომ ესთქვათ ასრე: ეს წუთის სოფელი ვით მუზიკის ორკესტრია და მყოფნი მას შინა ვით მეჭიანურენი ანუ დამკვრელნი. მაშ სჩანს, რომ ჩვენ ყველანი წარმოვადგენთ ცხოვრების ხმის შეწყობას (კარმონია). ვხედავთ, რომ ერთნი ჩვენგანნი ყველათი განაგებენ, დირიჟორობენ და აქცევენ თავიანთ დავზე საზოგადოების ყურადღებას, მეორენი მოთმენით და სინიღისით ჰყვებიან მათ და აღსრულებენ თავიანთ მოვალეობას. საგანი ამ ბაასისა მდგომარეობს მასში, რომ გაიგონ, რომელთაც არ იციან, მიზეზი უთანასწორობისა ხალხთა, ანუ კაცთა შორის, — ანუ უფრო, — რომ დამტკიცდეს ეს ჭეშმარიტება: თუცა კაცი იყოს, ესთქვათ, როგორც პირველი ანუ მეორე მეჭიანურე, ტალანტიანი, თუ არა, მას ყოველთვის აქვს უეჭველათ რამეში ნიჭი და შეუძლიან სინიღისით და პატიოსნად შრომობდეს და ასრულებდეს თავის დაწყებულ საქმესა და მოვალეობასა. არ შევსცდებით, რომ კიდევ ესთქვათ ასრე: კაცი ახლათ გამოსული ცხოვრების ასპარეზზე, ემსგავსება სამხედრო ხომალდსა ანუ გემსა, რომელმაც, ესთქვათ, მიიღო ბძანება — დაუტეოს პირველი თავისი ნაფთ-სადგური და უშველოს სადმე თავსა მტრებისკან. ამ ხომალდს, თუმცა ბევრი ფზა აქვს გახსნილი ფართო ზღვაში,

ანუ მკვანძში, მაგრამ არ იცის, რომელ ნაჭთ-სადგურისკენ ვაემგზავროს თავის შესაფარებლათ, არ იცის, რამდენი მხარეს და ზღვაში გადვირჩინოს თავი მტრისგან. ამ უცოდინარობისა-გამო, ამ ხომალდს მოეჩინა ყოველ ადგილს და დასვა სხვა-და-სხვა უბედურება და შიში: ზღვის ზეპრთების უხელოებებს დროს, ფარულ კლდეებისაგან, კუთხულებისაგან, ქარიშხლისაგან, რიყიან ანუ თხელ ჰრტელებსაგან და სხვა-და-სხვა ამ გვარ მანებელ ხიფათებშიდან. და ამ ამ ნაირ საშიშარ და განსაცდელ ზღვის უბედურებში ამ ხომალდმა, რომელსაც, ესთქვათ დამატებით, არ აქვს ზეგლში სახელ მძღვანელო ქარტა, უნდა თავის-თავით განაკოს, იკელიოს კარგი დრო და გზები. ამის შემდგომ გასაკვირვებელია, რომ ამისთანა საშიშარ და ხფათიან ზღვის გზებში მშვიდობით მოკლდეს და მიაღწიეს ხოლმე ახალ ნაეთ-სადგურს ასში მარტოდ მარტო ეს თორ გეში ანუ ხომალდი. ბეერჯერ მოხდებოდა ისიც, რომ ძალიან პატარა და უშნო ხომალდით ამისთანა გზებში სრულიად მშვიდობით იმგზავრებს და მიახწევს ხოლმე ნაეთ-სადგურებში, მაშინ, როდესაც დიდი ხომალდები, საესენი თოფ-ჯაფხანითა, ამაყურათ დაძრულნი, ხალხის დიდის ჯმებით, იმედით და ყვირილით — უნა გამგზავრებულნი, — ბეერ-ჯერ, სამუდამოთ ილუ-ზებიან ხოლმე ოკეანის ზვირთებში. ამის მსგავსათ არიან ბეტონის ახალ-გაზდანი, საესენი ფნერგითა, თავ-გამოდებ ბულნი, კამათლებულნი, რომელნიც ამაყათ და დიდის იმედით გამოდიან ცხოვრების ასპარეზზე საშრომელათ, მაგრამ აქ ხშირათ მათ ხედებიან ხოლმე სხვა-და-სხვა უბედურებანი და მარცხოება, და ვიღა ზემოხსენებულნი ხო

მალღნა, საუბეაურობა, იმუსრებიანა და ილუპებთან ხოლო
 მე ცხოვრების ოკეანის ზვირთებში. ამჟამად კი დღემდე
 ესაუბრებიან ჩემს ძველი სწავლის ისტორიას, და ვერწ-
 მუნდებით, რომ პირველათ გზა, რომელსაც მიჰყავდა ვაჭრ-
 ცხოვრების ბედნიერებისადმი, თუ ვაჭარმართალია, არ იყო
 რაღაც და ეკლიანდა იყო, მაგრამ ასე გაძველებული და
 დახლართული გზა, მეორეც, ესეთი ცალობა ხალხთა შო-
 ჩის ერთი მეორეზე, ესე დაწინაურების მიტადინეობა ყვე-
 ლა გვარ კაცობრიობის მოქმედებაში, არ ყოფილან არას
 დროს, როგორც ამ ჩვენ მეცხოვრებენსაუკუნეში რომ
 კაცი ამ დროში რამე გახდეს ანუ, როგორც იტყვიან,
 ბედნიარებას ეწიოს. უნდა მას ჰქონდეს პირველათ, რა-
 საკვირველია, ჯან-მრთელობა და მეორეთ კეთილ-ზნეო-
 ბითი თვისებანი; გამრჯეობა, გაბეჯულობა, სიფრთხი-
 ლე და განდობილი, უმათოთი კაცი იქნებანყოველთა და-
 ჩაგრული და საქმეში გაუმარჯვებელი. ამანთვეთ
 ესაუბრებიან ჩემს ძველსა ცხოვრებას? ძალიან სცოტ-
 ბიანსა და, რომელნიც ჰქუაქობენ და ამბობენ, რომ ვა-
 ცხის ბედნიერება რადგომარეობს მის სურვილის დაკმაყოფი-
 ლებაში და ისეთს განცხრომაში, რომ არაფერი შრომა არ
 აწუხებდეს მას ვერცთის სიტყვით სრულს განსუენ-
 ბაში, რამე მკაჭრის მქონენი ძალიან სცდებთან კამბობთ,
 იმიტომ რომ ძრული განსვენება თორცუდაობა იუფ-
 რო კაცს აღონებს და აწუხებს, ვიდრე ბრძოლა და
 შრომა ცხოვრებისათვის და ბედნიერების მიწვევისათვის
 მართალია, ცხოვრების საგნები, რომელთათვის ჩვენ
 ვშრომობთ და ვიბრძვით დასაპყრობლათ, არიან ბევრ-
 ჯერ უბრალონი, უსარგებლონი და მუშასადაპე, არ ღი-

რან შრომის-და-გვარ, მაგრამ აქედგან არ უნდა გამოვიყვანოთ ის დასკვნა, რომ აღარ უნდა ვშრომობდეთ და ვმეცადინეობდეთ ამ, თუნდ უბრალო, საგნებისათვის და სრულიად თავი დაევანებოთ მათ, რადგანაც არა გვაქვს საშრომელათ დიდნი საქმენი ანუ საგანნი. ერთი ანდაზა— „*ცუდათ ჯდომას, ცუდათ სიარული სჯობსო*“—სრულებით ხსნის ზემოა მოყვანილ ნათქვამსა. ცხოვრებაში ბევრი საგნები მიგვაჩნია საინტერესოთ და შრომის ღირებულოთ; ეს წინათ ჩვენება წარმოსდგება იქიდგან, რომ ამ საგნების დაპყრობამდინ ვგრძნობთ იმ საამო ღელვარებას, რომელიც აღიძრება ჩვენ-შორის მაშინ; როდესაც ამ საგნებს დაუწყებთ ძებნას, ვილტვით და ვცდილობთ მათის დაპყრობისათვის. ქვემოთ მოყვანილი მაგალითებით გავიგებთ, რომ ნამდვილი კაცის ბედნიერება მდგომარეობს მართო იმ მოძრაობაში, რომელიც შეადგენს მის ლტოლვილებას სასიამოვნო საგნებისადმი და არა მასში, რომელიც შეადგენს ნამდვილ საგნების დაპყრობას და მფლობელობას მათზე. ვინც რგავს ნერგსა რომელიმე ნაყოფიერ ხასას, მოწიწებით უელის და ზრდის მას, ის ჰპოვებს გაცილებით დიდ სიამოვნებას ამ მოვლის დროს, მინემ ნაყოფის დაკრების დროს ამ ხიდგან. აბა მიეცით მონადირეს მზათ დაჭერილი ნადირი, ანუ მემარულეს ცხენის გაუჭენებლათ დადებული ჯილდო, იქნება მიიღონ მაგრამ ვგონებ, რომ ვერ გამოსცადონ ის სიამოვნების ღელვარება და კმაყოფილება, რომელსაც მიიღებენ ზოლმე შრომის დროს ამ საგნებისათვის; ვგონებ, რომ კიდევ დაგცინონთ ამ თქვენი პატრვის-ცემისათვის.

მსწავლულმა ლექსინგმა სთქვა: „რომ დამეკითხონ,

რომელს აირჩევო და რომელი სჯობიანო — გამოკვლეული რომელიმე ქემშარიტება, თუ სიამოვნება მის გამოკვლევებაშიო, მაშინ ერთ წამსაც არ გაეჩერდებოდო და ავირჩევდი ამ უკანასკნელსაო“. რომ აღარათერს ეელტოდეთ და ყველაფერი გექონდეს სამუდამოთ დაპურობილი, მაშინ ჩენი მდგომარეობა ცხადათ იქმნებოდა ჩენთიყვე სამწუხარო მდგომარეობათ: ეს ძალიან შეგვაზიზღებდა ყოელისფერსა, მაშინ ჩენ ვიქმნებოდით მოკლებულნი ყოელის იმედსა და საამო გულის ღელვარებასა, მაშინ ეს ჩენი წუთის-სოფელი ჩენ თვალშივე აღარათერათ გამოჩნდებოდა. რომ დაბადებიდგანვე დაგეყოლოდა ყოეელის-ფრის გულ-მსუყერება და ვგრძნობდეთ მარტოდ მარტო დღევანდელ კმაყოფილებას და მეტი აღარ გვინდოდეს ხვალისთვის, მაშინ ჩენთვის აღარ იქმნებოდა საჭირო წინ-მეღელლობის მეცადინეობა და ამისგამო მაშინ ქვეყანაზე იქმნებოდა ცხოვრების შეჩერება და არათერის მოძრაობა. ამისთვის კაცი დააბამიგანვე გაჩენილია მოძრაობისათვის, ხოლო ცხოვრება უჩვეულებს მას დიდ ასპარეზს გონების და გულის მუშაობისათვის. ამ ასპარეზზე კაცის უმთავრესი კმაყოფილება მდგომარეობს გამოკვლევებაში, ლტოლვილებებაში ანუ მეცადინეობაში, რომ დაიპყრას ზაიმე საგანი, მისგან არჩეული. მართალია, ცხოვრებაში კაცს შეემთხვევა საქმეებში სიმარცხე, მაგრამ ამ დროს კაცის შესიამოვნო გულის ძვერანი და გრძნობანი, უნდა ვსთქვათ, მარტო სუსტდებან და არასრულებით იხმობიან ისე, როგორც მაშინ ზადესაც კაცი სძლევს საქმეს ანუ დაიპყრობს თავის არჩეულ საგანსა; ამისთვის არ უნდა შეეზინდეს ვისმეს რომელიმე მარტობისგანა გული არ უნდა გაუტყდეს, არამედ უნდა გა-

შოთა რუსთაველისა და ვახტანგ სჯულ-მდებელისა, და თუ ჯეროვანი განათლებაც მიიღო და დაუცხრომელათაც იშრომა, მაშინ შეუძლია გააკვიროს ქვეყანა თხზულეზბებით, როგორც არიან „გამლეტი“, „კვებვის-ტუალსანი“ და სხვა ამ გვარნი.

მეორეც, ხანდის-ხან, როდესაც გადავაელებთ ხოლმე თვალს და დაწვლილებით გამოვიძიებთ გენიოსების — დაწინაურებულ პირთა ცხოვრებას, აღმოსჩნდება რომ ამ გენიოსებს გამოუვლიათ დიდი ღვაწლი და მწუხარება, მანამდინ მიალწიეს თავის სახელობას და გათქმულობას. მაგრამ აქედგან არ უნდა გამოვიყვანოთ ის დასკვნა, რომ უთუოთ ყველა კაცი, რომელიც ეწევა დიდ შრომას და მისდევს ერთს არჩეულ საქმეს, დიდს თუ პატარას, უთუოთ დარჩება მასში გამარჯვებული; არა, ეს შემთხვევის საქმეა და იშვიათიც არის. ბევრს არ აქვს გენიოსობა, ერთი, მეორეც, რაც შეეხება სხვა ნიჭიერებსა, ბევრნი მათ-განნდ იმარცხებიან და ბევრიც რჩებიან გამარჯვებულნი თავიანთ საქმეში.

გამოჩენილმა შეკლიმ გაზვიადებით სთქვა: „ყოველად შემძლებელმა მისცა კაცთა ისე გრძელი ხელებიო, რომ, თუ მათ მოინდომეს, შეუძლიანთ შეეხონ და დაიპყრან ვარსკლავნიო; თუ კაცი შეკრიბავს ყოველ თავის ძალას და ხასიათს, მაშინ არა-გადაურჩება-რაო, რაც კი მოიპოვება ქვეყანაშიო“. როგორ მოგწონთ მისგან ხმაურებული სიტყვა „თუ“? განა არ ემსგავსება ამას, ჩვენც რომ ესთქვათ ასე: „თუ რომ დედის და ანუ მამის და ჩემი ყოფილიყო მამა-კაცათ, მაშინ ის იქმნებოდა ბიძაჩემი“? ანუ კიდევ: „თუ მაიმუნმა მოიწადინა, შეუძლიან

გახდეს ვაცათ—გამოიჩინოს სულიერი კაცის თვისებანი“!

კაცს შეუძლიან იმუშაეოს გონებით და სწეულით იმდენათ, რამდენათაც მისცემენ მას ნებას და შეძლებას სულიერნი და ფიზიკურნი თვისებანი, მეტი არა. რასაც კაცი აკეთებს ამტკიცებს მას, რომ აქვს ნიჭი იმ საქმის გაკეთებისა: დიდ საქმეს გააკეთებს, იტყვიან დიდი ნიჭი აქვსო, პატარას და—პატარაო. და რომ ესთქვათ, რომ ამა-და-ამ კაცს შეეძლო ეს-და-ეს დიდი საქმე გაეკეთებინაო, რომ ტალანტიანი, ჯან-მრთელი და დიდი მშრომელი ყოფილიყო, ეს სწორეთ ეგვანება მას, რომ ესთქვათ ასრე: როგორ ღონიერი იქმნებოდა ესა-და-ეს კაცი, რომ ბევრი ღონე ჰქონოდა მას, ანუ კიდევ — რა ჩქარა ივლიდა ორთქლით მატარებელი, რომ მას ჰქონოდა დიდი ქვაბი ანუ დიდი ორთქლის ძალი!

ისტორიიდან ვიცით, რომ შესანიშნავი ხალხის საქმეები კი არ ჰბადავენ შესანიშნავ გამოჩენილ კაცებს, არამედ ეს უკანასკნელნი ჰბადავენ შესანიშნავ საქმეებსა, თუქცა, რასაკვირველია, გარემოებები ეხმარებიან ხოლმე მათ. ამას ვეიმტკიცებენ მაგალითები წარსული სამოქალაქო ამერიკული ომისა და საფრანგეთის და პრუსიის შორის ბრძოლისა. თუ კაცს თითონ არ აქვს ნიჭი, მაშინ მისი ძალ-დატანებით მეცადინეობა, რომ გამოჩენილი რამე საქმე გააკეთოს, ვერ უშველის მას. მეორეც, გინდ იყოს კაცი ნიჭიერი, მაგრამ თუ ეს აკეთებს რამეს აღშფოთებით და მარტო თავ-მოყვარეობით, მაშინ მისი საქმე გაკეთდება უსამართლოთ, ცუდათ და კიდევ საზიზღრათ, მაგრამ, თუ შეუდგება ამ საქმეს და იშრომებს

მშვიდათ, წინარათ და სინიღისით, მაშინ უეჭველია, რომ გაკეთდება კარგათ და პატიოსნათ.

გამოცდილება გვეუბნება, რომ კაცნი დაბადებიდნენ განვე განიჩევიან ერთი ქეორისგან ნიჭურებით და გონებით: ისე, როგორც განიჩევიან ხელში ივინივე ვარევიანის შეხედულობით. მაშასადამე სხვა-და-სხვა გვარის ნიჭი, დიდი თუ მცირე, გვიძლივა თვით ბუნებისაგან. მაგრამ ამ ქემაჩიტებამ ნუ თუ უნდა შეაყენოს და მისცეს ეჭვი მათ, რომელთაც სურსთ საქმის დაწყება ცხოვრების ასპარეზზე? — არასოდეს: არ ვინ იცის წინათ, რა გვარი ნიჭი აქვს მას ბუნებიდგან დაყოლილი და რა ნაირ საქმეს და როგორ გააკეთებს — გამოჩენილს, საშუალოს, თუ უვარგისს, რადვილათ და გამარჯვებით, თუ მარცხათ, — არ იცის, ვივორებთ, წინათ, მინეჲ თვით არ გამოსცდეს საქითა; და როდესაც დაიწყებს კეთებას, ანუ, უფრო უკეთესი, როდესაც შეასრულებს დაწყებულ საქმესა, მაშინ კიდევ დაბეჯითებით შეგვიძლიან ვსთქვათ, რა ნაირი ტალანტი, თუ ნიჭი აქვს ამ კაცსა — კარგი თუ დაბალი. ამუხემოთ მოხსენებულს კიდევ უნდა დაუმატოთ სიტყვები გამოჩენილი იოსია ჩინოფდისის, რომელმაც სთქვა: „თუ კაცს აქვს (ბუნებიდგან) დიდი ტალანტი, მაშინ განათლება გამოაცხადებს მას (ტალანტსა) და თუ აქვს მარტო საშუალო ნიჭი, მაშინ სწავლა შეუსრულებს მის ნაკლულევანებას“.

ბევრი ფიქრობს ასე: თუ არა ტალანტიანი, სხვას ვერ შეუძლიან იქონიოს იმედი დიდი საქმის დაძლივისა და წარმატებისა ცხოვრებაში და მაშასადამე არა ღირს ამ ნაირ საქმის დაწყებაო, რადგანაც ბოლოს შერცხვებაო.

ეს დიდი შეცდომებზეა გვარის, რადგანაც: პირველათ, როგორც ზემოთა ვსთქვით, წინათ ან ვინ უწყის დღის უწყებით, აქვს მას ტალანტი თუ არა (ოუქცა, მართალია, კაცი კოტაოდენათ გრძობს და წინათ მჭკრეტელობს თავისა დალას); კ მეორეთ, ვხედვთ ბევრ მაგალითებს, რომ ბევრი კაცი, ვსთქვით საშუალო ნიჭით, თუმცა მართალია, ვერ ასახელებენ ხოლმე თავიანთ თავსა გა მოჩენილ საქმეებით; მაგრამ რაკ შეუდგებიან მოწადი ნებისით და ხალსით, ბევრჯერ აღვილათ და კარგათ აბოლხევენ ხოლმე თავიანთ საქმესა, და მესამედ, კაცთა ზომავენ საზოგადოებაში დაკმაყოფილებით მის მოთხონილებისა, ვაკეთებთ სინილისიანათ რომელიმე გვარის მათის საქმისა, და არა—მათი დიდდ განათლებითა და ტალანტითა. თვით უტალანტოააც, მაგრამ კოტაოდენ ნიჭიერ კაცთა შეუძლიან, რომ ვახდეს კეთილი წევრი საზოგადოებისა. ამათ კადეც რომ რამე დააშაფონ, დიდი რამ არ მოხდება შესანიშნავი, არ დასცინებენ და არ ვაკრცხავენ საზოგადოებაში; მაგრამ ვთ იმ ტალანტიან გამოჩენილ პირთა, თუ კი ერთ რამეში ფეხი ვადუბრუნდათ, მაშინ, თქვენი მტერი, ისინი ვახდებიან ყველასგან თითით საჩვენებელი და ვასაკრცხნი ნათქვამია: „რომლისთვის მიცემულია ბევრი, ბევრიც მოეთხოვება და რომლისთვის კოტა, კოტა, მოეთხოვება“. ბევრჯერ საქმის დაძლევა წარმოსდგება ხოლმე არა იმდენათ დიდ ნიჭიერობისაგან, რამდენათაც მოხერხებისაგან. ხანდის-ხან საშუალო ნიჭიერი კაცი მოუტანს საზოგადოებას დიდ ნაყოფსა და იმსახურებს მისგან დიდ მადლობას, მინემ გამოჩენილი ტალანტიანი კაცი. აი რას სწერს გამოჩენილი კუკუბენი თავის ისტორიულ მართბ

რობებში შესახებ „ფრანცისკ გერნერის ცხოვრებისა“ ის მოკვდა 38 წლისა და ჰქონდა დიდო გავლენა ხალხზე; ყველას უყვარდა ის და, რომ გარდაიცვალა, ყველამ იგლოვეს იგი. არადროს პარლამენტს თავის მწიერებისათვის არ უცოა პატრეი ისე, როგორც ამას ეხლა ყველა დამეკითხება, როგორ დაიმსახურა გერნერმა ესეთი პატრეი და გათქმულობა ქვეყანაზე:—თავის ჩინებით? ის იყო ედინბურლის უბრალო ვაჭრის შვილი და არა ჰქონდა არც ერთი ჩინი. სიმდიდრით?—არც მას და არც მის ნათესაებს არ ჰქონდა ცოტადენიც არის შეძლება სამსახურით?—მას ჰქონდა ძალიან დაბალი ადგილი და ღებულობდა მცირე ჯამაკირსა. ტალანტით?—ის არ იყო გენიოსი და მახვილ-გონიერი. მჭერ-მეტყველობით?—მის სიტყვებში არ იყო ორატორული ბრწყინვალეობა: ლაპარაკობდა წყნარა და დინჯათ. მომხიბლავი მიხრამოხრით?—ის იყო წყნარი მსვლელობაში. მაშ რითი?—გონიერობით, სიმართლით, კარგი ჰაზრებით და კეთილი გულით; ე. ი. იმ თვისებებით, რომელნიც შეუძლიან იქონიოს ყოველმა კაცმა, თუმცა ჰქონდეს მას საშუალო ნიჭი. გერნერი იყო დაბადებული მარტო მისთვის, რომ უჩვენოს ხალხს, როგორ და რითი დაიმსახურებს კაცს საზოგადოების პატრეის-ცემას.

არის ერთი სენი კიდევ მრავალთა პირთა შორის; ეს გახლავთ მათი გაუბედაობა და იმედის გადაწყვეტა. ავილოთ მაგალითად გინდ ვაჭარნი, გინდ სამსახურის პირნი და გინდ სხვა წოდების ხალხნი. ამათში არიან მრავალნი, რომელთაც, თუმცა სურსთ (და საჭიროც არის ცხოვრებისათვის) საქმის დაწყობა: თუ ვაჭრობისა, თუ ხელოსნობისა,

თუ სამსახურისა, თუ მეურნეობისა, თუ სხვა-და-სხვა გვარისა, მაგრამ ამათ დიდ-ხანს აჩერებს და აფიქრებს ხოლმე რალაცა ჩუმი და უსაფუძვლო გაუბედაობა, რომელიც წარმოსდგება უმეტესათ იმ მათი ფიქრიდგან, რომ უიმათოთაც არიან ბევრი შემცილებელნი და მოხელენი და ვაი თუ ამისგამო, ფიქრობენ ისინი, ვერას-გავხდეთ რაო. ეს სენი უფრო გავრცელებულია სამსახურის შოვნის მსურველთა შორის; ესენი ამბობენ, როგორ გავხდეთ ადგილის მოძებნაო და შოვნაო, როდესაც ყველგან უჩვენოთაც ბევრი არიანო, არიან კიდევ დაწინაურებულნიო, უმეტესათ განათლებულნიო, პროტექციის მქონენიო და სხვა და სხვა. ეს აზრი სწორეთ ქართულ ანდაზას მოგვაგონებს: „მგლის შიშით, ცხვარი ვის გაუწყვიანო?“ იმედს იწყვეტენ უმეტესათ ხანში შესულნი პირნი, რომელთაც ახალ-გაზდობის დროს რისგანმე არა გაუკეთებიათ-რა. ესენი ამბობენ: რალა დროს ჩვენი შრომაო, რალას ველირსებითო და ნაყოფს მოუტანთ ან ჩვენ თავსა და ან საზოგადოებასაო? კარგი იყოფო, რომ რამდენიმე წლის წინათ რამე გვეფიქრაო და საქმეს შევსდგომოდითო, მაშინ კიდევ იმედი იყოფო და ეხლა რალას ვუშველითო? ნუ თუ არ სცდებიან მით, რომ არ იციან: თუ კი აქნობამდინ მათ ვერაფერი შეუძენიათ, ვერა-რა გაუკეთებიათ, ამის შემდეგ, თუ არ გამხნევდებიან და განძლიერდებიან სულით, უფრო ყოველად შეუძლებელი იქმნება რაიმე მათთვის. ამისთვის ნებისა და უნებურათ უნდა იშრომონ, ვიდრე ექმნებათ უკანასკნელი ღონის-ძიება. ვნუგეშობთ კიდევ მით, რომ კაცის თავ-მოყვარეობა პატიოსანთ და ნიჭი-

ერთ კაცთა არ მისცემს წებას, რომ სამუდამოთ მიეცნენ იგინი სიზარმაცის ღრმა ძილსა.

დაბოლოვებით მოვრყვანით აქ სიტყვებს და რჩევას ერთის გამორჩენილის პირისას, რომელმაც აი ზა სთქვა: „თუ გსურსთ რაიმე საქმის დაძლევა, მაშინ თქვენ უნდა იმეცადინოთ და მოიქცეთ ისე, როგორც რომ, ვსთქვათ, იმეცადინებდით, ვით მყოფნი ხალხის ჯგუფსა შინა, მისთვის რომ გააპოთ გზა მიმყვანი ალაყაფის კარებამდე, რომლებთანაც მიილტვიან ყველანი, მყოფნი ამ ხალხის ჯგუფში. ამ დროს მტკიცეთ იდექით თქვენ ადგილზე, მაგრამ ყოველთვის აბიჯებდით ხოლმე წინ ფეხსა: სრულებით შედგომა და გაჩერება გზაზედ მოასწავებს იმედის დაკარგვას, თუ არა სრულებით, ცოტა-ოდენათ მაინცა. მოიხმარეთ ყოველი თქვენი გულ-მოდგინეობა და მხნეობა იმ საქმეში, რაშიდაც გაქვსთ ნიჭი, იყავით კეთილნი, სულ-გრძელნი, დიდათ მშრომელნი, ნუ გაუშვებთ ხელიდგან კარგ შემთხვევებს, იყავით პატიოსანნი, იქონიეთ იმედი ყოველ კეთილის-განზრახვით დაწყებულ საქმეში. და თუ ვერას გახდეთ, მაშინ გარდაიცვლებით მაინც დამშვიდებულის სინიდისით და იმ გრძნობით, რომ ყველას ვაკეთებდით და ვცდილობდით, რაც ხელიდამ გამოგვივიდოდაო. ეს არის პირველი და უმთავრესი პირობა კეთილი საქმის ძლევისა, რომელიც ყველა კაცს შეუძლიან აღასრულოს.“

გრიგოლ ზედგინიძე.

1881 წ. 10 თიბათვეს.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მოქმედება.

«Школа не въ школѣ, а въ политическомъ и общественномъ строѣ».

ჩვენებურ სასწავლებლებზე (ზაასი მე ჩემის მხრით ჩვენი ჟურნალის მეორე ნომერში დაბეჭდილი *) მოკლე წერილით გავათავე და ჯერ-ჯერობით მათზე ლაპარაკს აღარ ვრაცხდი საჭიროთ, მაგრამ შემოთ ნახსენები საზოგადოების მოქმედებისა გამო უნდა გამოვსთქვა რამოდენიმე სიტყვა საზოგადოდ სასწავლებლების მნიშვნელობაზე.

ხალხის კეთილ-დღეობის დედა-ბოძათ, უმთავრეს ბურჯათ ბევრს აქამდის მიაჩნია, არათუ ხალხის განათლება, არამედ მასში უბრალო წერა-კითხვის (грамотность) გავრცელება. სახელმწიფოს ძლიერებას განათლება შეადგენსო, ამბობენ ამისთანა პირნი, ჯერ განათლებით ხალხნი და კარგი წყობილების დაარსებას, რიგიანი კავშირის დაფუძნებას და მათ აღორძინებას ის მერე თითონ მოახერხებსო. ეს აზრი, რომელიც სიტყვიერათ ხშირათ გაიმეორება ხოლმე, გამოითქვა ჩვენ ლიტერატურაშიაც. მანსოვს „დროებაში“ იყო მოწინავე სტატია, რომელსაც შკოლე-

*) იხილეთ «ჩვენებურ სასწავლებლების ახლანდელი მდგომარეობა».

ბის საჭიროების დასამტკიცებლად მოჰყავდა, ვითომ ფრან-
 ცუზებისაგან გამოთქმული, აზრი მათის 1870 წლის ნემცე-
 ბისგან დამარცხების თაობაზე: (*C'est maitre d'ecole qui
 nous a vanqui*) „ჩვენ დაგვამარცხა (გერმანიის) სოფლის
 შკოლის მასწავლებელმა“, — ვითამ ეთქვასთ. დამარცხებულ
 ფრანცუზებს.

ქეშმარიტად უხეირო პოლიტიკოსი უნდა იყოს ის,
 ვისაც ამ ნაირათ ესმის გერმანიელებისაგან ფრანცუზების
 დამარცხება. შკოლის მასწავლებელმა ისე დაამარცხა სა-
 ფრანგეთი, როგორც ნემცების დისციპლინამ ან სხვა
 კერძო რამ მოვლინებამ.

ახლა აღარავისათვის საექვო აღარ უნდა იყოს, რომ
 საფრანგეთი დაამარცხა და გააცუსტურაგა ნაპოლეონ მე-
 სამის მართებლობამ, რომელმაც გარყენა (*демორализи
 роваль*) საფრანგეთის საზოგადოება, დაასუსტა ძლიერნი,
 წინ წამოაყენა უნიჭობა და სისაძაგლე, საქებურათ გა-
 ხადა მხვერაობა და მართებლობისათვის სამშობლოს
 ღალატი; საფრანგეთი დაღუპა იმ რეჟიმმა, რომელიც
 ნემცილ პატრიოტებს მამულს გარეთ და სატუსალოში
 ჰკლავდა და საფრანგეთის ბედ-იღბალს ბაჭენისთანა მუ-
 ხანათ კაცებს აძლევდა ხელში.

სასწავლებლებით საფრანგეთი დიდ რევოლიუციის
 დროს, რასაკვირველია, ბევრათ უღარიბესი იყო, მაგრამ
 მაშინ არათუ თითქმის მთელ ევროპას შეებმა გაუბედა,
 არამედ დიდებულ-გამმარჯვეთაც დარჩა.

ახლა გადავიდეთ ინგლისის სახელმწიფოზე. ვის არ
 გაუგონია ამ სახელმწიფოს ძლიერება, მისი მცხოვრების
 მუყიათობა (*энергия*) და საოცარი შრომის-მოყვარეობა?

ვის არ გაუგონია, რომ ინგლისის სახელმწიფო მთელს ევროპაში პირველია, როგორც ხალხის სიმრავლით, ისე ადგილებით, რომ მისი სატახტო ქალაქი, ლონდონი; მცხოვრებლებით რიცხვით ზოგიერთა პატარა სახელმწიფოების ოდენაა და სიმდიდრით კი ზოგიერთ მოზდილ სახელმწიფოებსაც აჭარბებს, რომ მათი ძლოტი (გემების რიცხვი) მთელი ევროპის სახელმწიფოების ძლოტების ოდენაა; რომ ამ სახელმწიფოს წყობილებანი ზოგიერთ რესპუბლიკების წყობილობაებზე წინ არიან; რომ იქ ხალხი თავისუფლათ განაგებს თავის საქმეებს და მართებლობას არ შეუძლიან რამეში მას უარი უყოს; რომ ამ სახელმწიფოს თავისი სახაზინო ზანდუკები გატენილნი აქვს ოქროთი და სხვ. და სხვ? მაგრამ დაეხედოთ, როგორი სასწავლებლები აქვს ამ თავისუფალ და მდიდარ ხალხს. *)

ჯერ რიცხვითაც ინგლისის შკოლები ევროპის ზოგიერთა სახელმწიფოების შკოლებზე ნაკლები არიან. თითქმის ევროპის ყოველ პროტესტანტულ სახელმწიფოში ექვსს სულს ერთი მაგირდი ეზრდება შკოლაში, ინგლისში კი 1803 წელში სწავლა-განათლების საქმე ბევრათ უარესს მდგომარეობაში იყო, ვინემ დღეს ჩვენშია. მაშინ ათ-ას-შვიდ-ას თორმეტ სულში (1712) ინგლისი ზდიდა შკოლაში მარტო ერთ ბავშვს, ახლა კი ცამეტ სულში მარტო ერთ მაგირდსა ზდის. რაც შეეხება იმას,

*) თავისუფლება და განსაკუთრებით სიმდიდრე აქ ნახმარია სხვა სახელმწიფოებთან შედარებით და ეკუთვნის მთელ სახელმწიფოს. სხვადა სხვა წოდების მდგომარეობაზედ ჩვენ აქ არა რას ვამბობთ.

რას ასწავლიან ამ სასწავლებლებში და ან რა გავლენა აქვსთ შაგირდების ხასიათზე, ეს, რასაკვირველია, ფრიად საინტერესოა. ინგლისელების აზრით კაცის განათლებისათვის ძველის ლათინური და ბერძნული ენების ცოდნასავით არაფრის უკონა არ არის საჭირო. ამისთვის სწავლების დროს უმეტესი მათი ყურადღება ამ საგნებზეა მიქცეული. მაგრამ ნუ იფიქრებთ, რომ ძველი ენების შესწავლით ინგლისელებს ქონდით სახეში გააცნონ მოსწავლენი დაწერილებით რომის და საბერძნეთის ცხოვრებას, ან ცდილობდნენ კლასიკურ თხზულებათა სიმშვენიერე და სიღრმე გააგებინონ მოსწავლეს. მასწავლებლები სცდილობენ მხოლოდ, ასწავლონ ეს ენები იმოდნათ, რომ შაგირდებს შეეძლოთ ამ ენებზე არათუ კითხვა, არამედ ქადაგების და შესხმის წარმოთქმა, ასე გასინჯეთ, ლექსების წერაც. არც ისტორიას, არც სამშობლო ენას, არც მათემატიკას და ბუნების საგნებს იქ დიდი მნიშვნელობა არ აქვსთ. ერთი მსწავლეული ამბობს: ინგლისელები რომ სასწავლებლებიდან გამოსვლის შემდეგ არას სწავლობდნენო, გარწმუნებთ, მეასედ მათგანს არ ეცოდინებოდა თუ სპენსერი, ბოკლი, ტეკერი, მილი, ბაირონი და შექსპირი ინგლისელი მწერლები არიანო.

ინგლისის დაბალ სასწავლებლებში იმ ნაირათევე სუფევს დღემდის ცემა-ტყევა, როგორც ჩვენს ძველებურ სასწავლებლებში. გასაოცარი ის არის, რომ მათში არათუ მასწავლებლებს, უფროს შაგირდებსაც კი სრული ნება აქვსთ ცემონ უნკროსს შაგირდებს. ხშირად შენიშნავთ იქ რომ შაგირდმა გაკვეთილზე არ იცოდეს იმიტომ,

რომ უფროსს შაგირდს სადმე ვაუგზავნია, ან რაიმე საქმე უკეთებინებია, როგორც მოსამსახურისათვის, და მასწავლებელს ანუ სასწავლებლის მთავრობას ეს სრულიად უკანონოდ არ მიაჩნია.

მაღალი სასწავლებლებიც, უნივერსიტეტებიც, უკეთესი მოწყობილნი არ არიან. იქ მოსწავლე ღონით უფრო გამოიჩენს ხოლმე თავს, ვინემ სწავლით. ყველაზედ უფრო მოსაწონათ ის სტუდენტი მიაჩნიათ, ვინც რბენაც უკეთესი იცის სხვებზე, ნავით სეირნობაც და კრივიც. მონებრივი დამოკიდებულება სტუდენტებს შორის უმეტესადაც არის გაგრცელებული, ვინემ დაბალ სასწავლებლებში. ინგლისში ყოველივე მამის უძრავი ქონება ხომ უფროსს ვაჟს რჩება ხოლმე მამის სიკვდილის შემდეგ. უადგილ-მამულო ყმაწვილები, როცა უნივერსიტეტში სწავლობენ, ნიადაგ მდიდარი ჯმხანაგების სიამოვნებასა სცდილობენ, რომ შემდეგში მათის წყალობით რამე ხეირიანი ადგილი იშოვნონ სამსახურში; ამისთვის ემორჩილებიან მათ და ემსახურებიან, როგორც ყურ-მოჭრილნი ყმანი.

თუმცა ადამიანის ამნაირნი გამრყენელი და დამახინჯებელი წყობილებისა არიან ინგლისის სასწავლებელნი, მაგრამ ეს ქვეყანა მეცნიერებითაც და თავის მდიდრული ლიტერატურითაც თითქმის ევროპის ყველა სახელმწიფოებზე წინა დგას; ამ სახელმწიფოში აღიზარდნენ მთელი კაცობრიობის სასიქადულო პირნი: შექსპირი, ჯაირონი, ვალტერსკოტი, ტეკერი, ადამ სმიტი, სპენსერი, ბოკლი, მილი და სხვანი და სხვანი, რომელთა აზრნი

მზის სხივებივით ანათებენ და ათბობენ მთელს კაცობრი-
ობას.

მეტათ სამწუხარო იქნება, თუ აქამდინ ნათქვამიდან
შკითხველი იფიქრებს, რომ სასწავლებლებს ჩვენ არავი-
თარ მნიშვნელობას არ ვაწერთ. უმოჩილესათ ვით-
ხოვთ, ამას ნურაფინ დაგვწამებს. ჩვენ მხოლოდ იმ აზ-
რისანი ვართ, რომ პირველ ყოვლისა ხალხის კეთილ-
დღეობისათვის სხვა რამ არის საჭირო და მერე რიგი-
ანათ მოწყობილი შკოლა. შკოლაზე წინა დგანან: ეკო-
ნომიური, პოლიტიკური და სოციალური ხალხის რიგი-
ანი განწყობილებანი და შემდეგ სასწავლებელი. სანამ
კაცობრიობის ბედ-ილბალი იმ ნაირ გზაზე იდგება,
რომ ზოგს მეტის-მეტი სიმდიდრისაგან ჭკუა-გონება და-
კარგული ექმნება და უმეტესი ნაწილი კი დღითი-დღე
ლუკმა პურის მოპოების ფიქრში იქნება, შკოლას დიდი
მნიშვნელობა არ ექმნება. სანამდის ყოველი ადამიანი
არ მოიპოვებს სასწავლებელში აღზრდის საშუალებას, მა-
ნამდის შკოლას ექმნება თითქმის ის მნიშვნელობა, რაც
კერძო პირს (индивидуумъ) აქვს მთელ საზოგადოებაზე.
რასაკვირველია, საზოგადოებას და კერძო პირს ერთი-
ერთმანეთზე ყოველთვის აქვსთ გავლენა, მაგრამ სა-
ზოგადოების გავლენა იმოდენათ დიდია, რამდენათაც
შკირეა კერძო პირის გავლენა. ამისთვის, უეჭველია, ყო-
ველი ხალხი საზოგადობრივი ცხოვრების რიგიან განწყო-
ბილებას უნდა სწირავდეს ყოველს თავის ღონის-ძიებას.
სანამ, ჩვენდა საუბედუროთ, საზოგადო ცხოვრების
გაუმჯობესობისათვის ხელ-ფეხი შეკრული გვექნება, ენა
მაგრა დაბმული და ჭკუა-გონება დატყვევებული, მანამ-

დის წყალ-წალღებულებივით ხავს უნდა ვეკიდებოდეთ და, მცირეც იყო, თუ სასარგებლო რამ დაეინახეთ, აღტაცებით უნდა მივეგებნეთ. სწორეთ ამ ნაირ გრძნობით მივეგებეთ ჩვენ 1879 წელს ჩვენში „წერა-კითხვის გამაერცელებელი საზოგადოების“ დაარსებას. ყველამ, ვისაც კი ან თავის-თავი შესჭირს ან თავის მოძმე უყვარს და ებრალება, ყველამ, ვისაც კი საზოგადო სიკეთისათვის გული უძგერს, დიდმა და პატარამ, თავადმა და გლეხმა, „ჩინიანმა და უჩინომ“, ყველამ ისურვა ამ საზოგადოების წევრობა, ყველამ ერთმანეთს მისცა ძმურათ მხარი ხალხის სიბნე-ლიდგან გამოყვანისათვის. ეს აღტაცება, უექველია, შაინც და-შაინც დიდი საფუძელიანი არ იყო: თუ სხვებ ჩვენი ცხოვრება არ შეიცვლებოდა, მარტო სასწავლებლებით, და ისიც კერძო საზოგადოების წყალობით გამართული სასწავლებლებით, ხალხის განათლების ხეირიანათ წინ წაწე-ვა, რასაკვირველია, შეუძლებელი საქმე იყო. ახლა ვნახოთ ამ ორი წლის განმავლობაში რა გაუკეთებია ამ საზო-გადოებას და საიმედო იქმნება ის ჩვენი ცხოვრების გა-უმჯობესობისათვის, თუ უიმედო. მოვიხსენოთ ჯერ მი-ზანი საზოგადოებისა და მერე ის, თუ რით და რო-გორ ასრულებს მას.

... (დასასრული შემდეგ ნომერში) ...

შინაური მიმოხილვა.

(დასასრული.)

უფრო სხვა ნაირი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩვენ მწერლობაზე და საზოგადოებაზე ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკის კრებამ. მიზეზი ამისა, რასაკვირველია, იყო, ერთის მხრით, ის, რომ კრება გაგრძელდა ნამეტან დიდ-ხანს და შესდგებოდა თითქმის ათას-ორ-ასი კაცისა და ქალისაგან, რომელთაგანაც რვა-ასამდის მეკენჭეები იყვნენ, და, მეორე მხრით, კიდევ ის, რომ იმის ბაასი იქამდის გაცხარებული იყო, რომ სატყერის, ტრიალსაც კი ადგილი ჰქონდა; ღრიალს და მეკენჭეების ერთმანეთის ლანძღვა-გინებას ხომ სამზღვარიც აღარ მოეპოვებოდა. ამისათვის ჩვენი პატივ-ცემული გაზეთი „დროება“ და მასთან ცრუ-პატრიოტები ისეთს აღტაცებაში მოიყვანა ამ კრებამ, რომ საქვეყნოთ შექნეს ყვირილი, თუ დიდი იმედი უნდა გვქონდეს დამყარებული მხოლოდ იმერეთის თავად-აზნაურობაზედაო, თორემ ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობა ჩვეულებრივი აპატიური ქცევით შესახებ თავის საქმეებისა არაფითარ ნუგეშს არ გვაძლევსო; განსაკუთრებით დიდს სიკეთეს—უნდა მოველოდეთ პირ-

ველისაგან თემობისათვისაც (ЗЕМСТВО), როდესაც იქნება ჩვენში ეს შემოღებული, როგორც შემოღებულია რუსეთის სგვა-და-სხვა ადგილებშიო...

სწორე მოგახსენოთ, ბერს არაფერს არ უნდა მაველოდეთ არც ქართლ-კახეთის და არც იმერეთის თავად-აზნაურობისაგან თემობისათვის, თუ შეცვლილი არ შეიქმნა ახლანდელი ჩვენი თავად-აზნაურობის სხვა წოდებებთან დამოკიდებულება, მის მათზედ და თავისთავზედ შეხედულება და, განსაკუთრებით, თუ ყველა წოდებების ეკონომიური მდგომარეობა ცოტაც არის არ შეთანასწორდა... რა თქმა უნდა, რომ თემობა ანუ ერობა დიდათ სასურველია ჩვენთვის და ძალიან კარგიც იქმნებოდა, რომ მისადებელი კი არ გექონდეს ის, არამედ სუფედეს კიდევ ჩვენში, მაგრამ, ვიმეორებთ, თავად-აზნაურობის მხრით ამ გვარი კეთილი საქმისათვის და ახლანდელი წყობილობით, სიკეთეს კი-არა, თითქმის ზარალსაც უნდა მოველოდეთ. რუსეთშიაც არის, თუ სულ-ყოველგან არა, უმეტეს ნაწილ ადგილებში მაინც, ერობა, მაგრამ იქაურ თავად-აზნაურობას კი მისთვის თითქმის არაფერი გაუკეთებია და ემავე მიზეზით, რომელიც ჩვენ ზევით მოვიხსენეთ და რომელიც დიდ ზღვარს სდებს მის და სხვა წოდების ხალხს შუა.... განსაკუთრებით იმერეთის თავად-აზნაურობისაგან ძნელი მოსალოდნელია რაჟმე სიკეთე თემობისათვის, როდესაც ვხედავთ მათ და გლახებ-შუა შეურიგებელ განხეთქილებას და მამულების თავობაზედ ჩხბა-ქლექას. არა საათობით და დღეობით გაგრძელდებიან ხოლმე იქ ამ გვარი ომები, როგორც ეს ხდება ხოლმე ქართლ-კახეთში, არამედ

მთელი კვირაობით და თითქმის თვეობითაც, რის მაკალით-საც ღღესაც ვხედავთ სენაკის მაზრაში— თავადთ მიქელაძეთ და მთელი სამი სოფლის გლეხებ-შუა ბრძოლაში. ამას რომ ზედ დაუმატოთ ის შეხედულობაც, რომელიც სუფევს ჩვენს თავად-აზნაურობაში საზოგადოთ და იმერეთის თავად-აზნაურობაში კერძოთ, შესახებ სხვა წოდების ხალხისა, მაშინ ხომ ნათლათ დაეინახავთ, თუ რა კეთილსუნდა მოველოდეთ მისგან თემობისათვის. პირათ თუ აღვიარებენ და ისიც ზოგიერთნი კეთილ-მოზილნი დაბალ ხალხთან ძმობას და ერთობას, თორემ საქმით ღმერთმა შაინახოს. ამის დასამტკიცებელი ფაქტები ისე ბევრი არიან, რომ მათი ჩამოთვლა ძნელია და მოინდომებდა ძალიან დიდ დროსაც. ჩვენ სამყოფათ ესთელით ამ დროებით მოვიყვანოთ მხოლოდ ერთი ამ გვარი ფაქტი, რომელიც თვით იმ კრებას ეკუთვნის, რომელმაც გამოიწვია ეს ჩვენი ბაასი. ამ ფაქტს შეადგენს ის აზრი, რომელიც სხვათა შორის გაშროითქვა ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკის კრებაზედ შესახებ „ქართველთა-შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისათვის“ შემწეობის მიცემისა. ჯერ ხომ ამ საგანზედ თითქმის არაფერი ითქვა—იმ ნაირათ უყურადღებოთ დაგდებული შეიქნა—და ისიც, რაც ითქვა, უმჯობესი იყო, რომ არ თქმულიყო. მოხსენებული „საზოგადოება“ ღირსი არ არის შეწევნისაო, რადგანაც ის მხოლოდ საგლეხო შკოლებს ეხმარებაო, გამოითქვა კრებაზედ და არც რაზე მიეცა მას („საზოგადოებას“), თუმცა ბანკის ზედამხედველი კომიტეტისაგან შედგენილ პროექტში დანიშნული იყო ამ საგანზედ ათასი მანეთი. ჩვენ სრულიად თანახმანი ვართ იმისა, რომ „საზოგადოე-

ბის“ მეთაურებს აკლიათ ენერგია, რომ ისინი მარტო წიგნების გაგზავნით ეხმარებიან სასოფლო შკოლებს და სხვა არაფრით, რა ნაირი აზრიც ამასთანავე გამოითქვა კრებაზედ; მაგრამ შემწეობაზედ უარყოფის საბუთათ შემოხსენებული აზრის მიღებისა კი რა მოგახსენოთ! ძალიან ცუდი უნდა იყოს ის საბუთი, რომელიც არ ეთანხმება ჩვენ დროს და განათლებას და რომელიც სდებს დიდ ზღვარს ხალხის სხვა-და-სხვა წოდებებ-შუა! ეს საბუთი, თუმცა გამოთქმული იქნა უნიკოლაძისაგან, მაგრამ, ეჭვი არ არის, ეკუთვნის თითქმის მრთელ იმერეთის თავად-აზნაურობას, რაშიაც ცხადათ გვამტკიცებს ის, რომ თითქმის ერთ-ხმათ მიღებული იქნა. რასაკვირველია, სამწუხაროა ჩვენთვის, რომ ჩვენი საქებური უნიკოლაძე ექვსი თვის განმავლობაში სამშობლოს გარეთ ცხოვრებამ, ადმინისტრაციული განკარგულებით, ასრე გამოგვიცვალა, მაგრამ, სწორე მოგახსენოთ, უფრო სამწუხარო ის არის, რომ თითქმის მრთელი იმერეთის კეთილ-შობილობა ამავე აზრისა იყო, არის და, ვგონებთ, კიდევაც დიდ-ხანს იქნება. ჩვენი თავად-აზნაურობა საზოგადოთ და იმერეთისა კერძოთ თავის დაცემას თითონვე სცდილობს, ზრუნავს გლეხ-კაცობისაგან გაცალკეებაზედ, იშენებს სხვა-და-სხვა ზღუდეებს თავის ცხოვრების ასპარეზზედ და ავიწყდება, რომ ეს ზღუდეები, ავით თუ კარგათ ბატონ-ყმობის დროს გამოსადგენი, აგრამც-თუ ძალიან უდგნობელნი და გამოუსადეგარნი არიან მისთვის ჩვენს დროში, არამედ მანებელნიც ამისათვის არის, რომ გლეხ-კაცობა უყურებს თავად-აზნაურობას არა როგორც ძმას, არამედ როგორც

მტერს. თავადს ან აზნაურს რომ სახლი ეწოდეს, ან ვენახი თავის დროზედ არ უკეთდებოდეს, ან ყანა მოუმკვლილი და გაუღეწევილი რჩებოდეს და გლეხი კი სრულიად მოცლილი იყოს — ფასითაც ხშირათ არ ეხმარება ხოლმე. აი ნაყოფი სხვა-და-სხვა წოდებების ერთმანეთისაგან გაცალკევებისა, გაყოფისა. თუ თვითონ ვერ მიძხვდარა ჩვენი თავად-აზნაურობა, რა რიგათ მოიქცეს, რომ კარგათ წაიყვანოს თავის ცხოვრება, ყური მაინც დაუგდოს, რუსეთის თავად-აზნაურობას, რომელიც ალაგ-ალაგ გლეხობასთან შეერთებას სცდილობს, და მიბაძოს მას. თუ მაინც-და-მაინც უთაგბოლო ცხოვრების სურვილს გაუტაცნია ჩვენი კეთილ-შობილები და ვერ ურიგდებიან ახლანდელს ცხოვრებას და მის მოთხოვნილებას, ნება მათია, როგორც უნდოდესთ, ისე მოიქცენ თვითონ, მაგრამ თავიანთ ღვიძლზედ ნადებ შეილებს მაინც რას ერჩიან, რომ უგვანო აზრებით შესახებ თავიანთი წოდების უწარმატებულებობისა უმეტეს ნაწილათ სწავლა-განათლებაზედ გულს უცრუებენ, მუშაობისაგან შორს აყენებენ და მით უხსნიან ვრცელს გზას სხვის ხელში შემაყურებელ პროლეტარიატობისას.....

ის გარემოებებზე, რომ დიდ-ხანს გავრცელდა ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკის კრება, რომ ამ კრებაზედ დიდ-ძალი მეკენჭეები და მაყურებლები დაესწრნენ და ნამეტანი გაცხარებული ბაასი ჰქონდათ, სრულიად არაერთარ უფლებას არ გვაძლევენ მაზედ, რომ აღტაცებაში მოვდიოდეთ მათგან, თუ კი ცოტაც არის დაფიქრდებით და გამოვიკვლევთ მათ მიზეზებს. ჩვენ გეჯერა, რომ ადგილობრივი ბუნების პირობების წყალობით იმერეთის

ხალხს საზოგადოთ და თავად-აზნაურობას კერძოთ და განსაკუთრებით არ აკლივთ სიცხოველე, მაგრამ ყოველგვარი მის მოქმედების ამაზღდ და მხოლოდ ამაზღდ დამყარება ძალიან შეცდომაა. ისტორია მოგვითხრობს, რომ იმერეთის ხალხს სიცხოველე ყოველთვის ჰქონია, მაგრამ იმისაგან კი კეთილი არა გამოსულა-რა. ვისაც ეს ჩვენი სიტყვები არ სჯერა, ეთხოვეთ თვალი გადაავლოს „ქართლის ცხოვრების“ მეორე ნაწილს და დარწმუნებული ვართ, რომ დაგვეთანხმება. იმისთანა სიცხოველე, როგორც იმერეთის ხალხმა და განსაკუთრებით თავად-აზნაურობამ გამოიჩინა დარეჯან იმერეთის დედოფლის დროს, თითქმის მეორეთ აღარ გამოუჩენია იმას, მაგრამ რა გამოვიდა აქედგან ბოროტ მოქმედებების მეტი? საქმე სიცხოველში კი არ მდგომარეობს, არამედ ამ სიცხოველის კეთილ-მიდრეკილებაში. ამ გვარ მიდრეკილებას კიდევ ჩვენ სრულიად ვერ ვხედავთ იმერეთის თავად-აზნაურობის სიცხოველში ბანკის კრებაზედ. თვითვეულს ზემოხსენებულს გარემოებას აქვს თავის საკუთარი მიზეზი, რომელიც, თუ კი გამოვიკვლევთ, ბევრს არაფერს სანუგეშოს წარმოგვიდგენს. კრება გაგროძელდა დიდ-ხანს იმიტომ, რომ თავად-აზნაურობა იკრიფებოდა ნაყიშ-ნაყიშათ; ბევრი მეკენჭეები და მაყურებლები იყვნენ იმიტომ, რომ იმერეთში თავად-აზნაურობა ძალიან ბევრია; ნამეტანი გაცხარებული ბაასი ჰქონდათ კრებაზედ, სატყვერების ტრიალი და ლანძღვა-გინება კიდევ იმიტომ, რომ პარტია და ინტრიგობა თამაშობდნენ უპირველესს როლს, როგორც თვითონვე „დროება“ გვატყობინებს. დაუმატეთ ამანებს ისიც, რომ იმერეთის თავად-აზნაურობის უმეტეს

ნაწილს ბევრი არაფერი ეხარჯება თავის ჯიბიდან ქუთაისში ჩასასვლელათ და კრებაზე დასასწრობლათ, რადგანაც, როგორც „დროებაზე“ გვაუწყებს, გზის ფული ბანკის სამოსამსახურო პირების კანდიდატების მხრით ეძლევა და იმათგანვე მუქთი სადილ-ვახშამი და თეატრის ბილეთები მოელის, და ერთი მიზძანეთ, თუ ღმერთი გრწამთ, რას ხედავთ აქ საიმედოს მომავალისათვის?! მიიღეთ ამასთანავე მხედველობაში ისიც, რომ იმერეთის თავად-აზნაურობა, გაფანტული მთებში, ღრეებში და ტყეებში, მოკლებულია ხშირს მიმოსვლას ქუთაისში და ხილათ მიაჩნია წელიწადში ერთხელ-ორჯერ იქ მისვლა; რომ ის აქამომდე მისდევს ხოლმე მეთუთხმეტე თაობამდის ნათესაობას, ნათლიობას, მოყვრობას და ძიძის-შვილობას, რაც მას შეძლებას აძლევს ჯიბის დაუფენთხლათ იმოგზაუროს მრთელი ოჯახითაც კი; რომ იმას სახლ-კარზედ და მამულზედ იმდენი ზრუნვა არა აქვს, რამდენიც იმაზედ, რომ საზოგადოებაში თავი გამოიჩინოს, თუ წოდებით, თუ ჭკუით, თუ ლაპარაკით; თუ ცხენით, თუ ტანისამოსით, თუ იარაღით და სხვა რამით, — და მაშინ ცხადათ დაინახავთ, რომ ზემოხსენებულ გარემოებებს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვსთ. მართალია, ერთის შეხედვით თითქო სწავლა-განათლებაში წინ იწევს იმერეთის ხალხი საზოგადოთ და იქაური თავად-აზნაურობა კერძოთ — სასწავლებლები, ქალაქებში თუ სოფლებში, გატენილნი არიან მოსწავლეებით და ბანკის კრებაც აქცევს თავის ყურადღებას ზოგიერთ მათგანს ბანკის შემოსავლიდან დახმარებით, მაგრამ ეს საქებური გარემოებაც ისეთი მიზეზებით არის გამოწვეული, რომლებიც მაინცა-და-მაინც არ გვაძლევენ საკმაო საბუთს,

რომ გვქონდეს შეურყეველი იმედი მისგან იმერეთის მო-
მავალში წარმატებისა, თუ უფრო მაგარ ნიადაგზედ არ
იქმნა დამყარებული. ჯერ ერთი ისა, რომ ბანკის შემო-
სავლისაგან დახმარება ხედება ისეთ სასწავლებლებს, რომ-
ლებშიაც სწავლობენ თითქმის მხოლოდ თავად-აზნაუ-
რების შვილები, და, მაშასადამე, კრება ზრუნავს მხოლოდ
თავის შვილებისათვის, რასაც თვით ბუნება ითხოვს; მე-
ორეც ისა, რომ სასწავლებლებში შემსვლელ იმერელ
ყმაწვილებს მოცილებები არა ჰყავსთ, არამც თუ სხვა ტო-
მების ყმაწვილებში, არამედ თვით ქართლ-კახეთის ყმაწვი-
ლებშიაც, და, მაშასადამე, თითქმის ყველა ვაკანციებს
თითონ იჭერენ იმერეთის სასწავლებლებში, მაშინ რო-
დესაც ქართლ-კახეთი მოკლებულია ამას რუსების და
სომხების ცილაობით, რომლებსაც უფრო ბევრი სახსრები
აქვსთ აქაურ სასწავლებლებში შესასვლელათ უკეთესათ
მომზადებისა. მესამე კიდევ ისა, რომ იმერეთის ხალხს ჯერ-
ჯერობით მაინც უფრო იაფათ უჯდება სასწავლებლებ-
ში ყმაწვილების გამოზრდა, მინამ ქართლ-კახეთის ხალხს,
და აი როგორ: იქ ხშირათ თავიანთი ხელით აშენებულ
ქოხებშიაც თავსდებიან მოსწავლეები, უმეტეს ნაწილათ
საჭმელს თითონ იკეთებენ თავიანთთვის, ფეხ-შიშველა და
ტან-შიშველაც ხშირათ დაიარებრან სასწავლებლებში,
ზოგნი კიდევ იზრდებიან ნათესაობის, ნათლიობის, მოყე-
რობის და ძიძი-შვილობის წყალობით, რომლებიც, რო-
გორც ზემოთა ვსთქვით, ძალიან პატივის-ცემაში არიან
თითქმის მეთუთხმეტე თავობამდის; აქ კი ყოველივე ეს
შეუძლებელია სხვა ნაირათ ცხოვრების მსვლელობის
გამო, და საკმაოდ ძვირათაცა ჯდება ყმაწვილების სასწავ-

ლებლებში გამოზდა. მეოთხე და უკანასკნელიც ისა, რომ იმერლები დაუდგრომლათ ცდილობენ ყმაწვილების სასწავლებლებში შეყვანას არა სწავლა-განათლების წყურვილისა-გამო, როგორც ჩვენი ცრუ-პატრიოტები ფიქრობენ და ქადაგებენ, არამედ იმისათვის, რომ „თითო-ორ-ორა რუსული შეისწავლონ და მერე რამე სამსახურში შევიდნენ“, რადგანაც სამსახურის სარბიელი გახსნილია იქ ორ-სამ კლას შესრულებული ყმაწვილებისათვისაც; ამას ცხადათ გვიმტკიცებს როგორც ის, რომ ძალიან ცოტა ყმაწვილები ჰყავს იმერეთს საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში გამოზდილები, შედარებით დაბალ სასწავლებლებში მოსწავლეების რიცხვთან, აგრეთვე ის, რომ თითქმის ყოველ-გვარ სამსახურის სარბიელზედ ნახაეთ იქ მხოლოდ დაბალ-კლასებში კურს შესრულებულებს და შეუსრულებლებს; ასე გაშინჯეთ, თითქმის ყველა ადგილები გუბერნიის სამმართველოდგან დაწყებული სოფლის სამმართველომდის სულ სავსე არიან ამ გვარი სწავლა შეუსრულებელი მოსამსახურეებით; ნუ დაივიწყებთ იმასაც, რომ ზოგიერთ მათგანებს ძალიან კარგი ადგილებიც უჭირავსთ ყოველ-გვარ უწყებებში, სამხედროში გნებაეთ თუ სამოქალაქოში, სასულიეროში თუ სასამართლოში, სამასწავლებლოში თუ საგზებოში. ეს გარემოებები, რომლებიც შეადგენენ ამ დროებით პირობებს იმერლების ვითომც და სწავლა-განათლებისადმი ლტოლვილებისას და ხდებიან მის მხოლოდობით მიზეზებათ, შეიძლება დროთა განმავლობაში, სულ ტყუილა-უბრალო შემთხვევებისა-გამო, მოისპონ და ერთ მშვენიერ დილას სრულიად აღარ სუფევდნენ. ამ შექთხვევაში, რასაკვირ-

ველია, იმერეთი დარჩება, როგორც იტყვიან, მშრალზედ და, მაშასადამე, ბევრს არაფერ სანუგეშოს უნდა ვხედავდეთ იმ გარემოებაში, რომ იმერეთის სასწავლებლებში ბევრი მოსწავლეები არიან და იქაური თავად-აზნაურობა ეხმარება ზოციერთ მათკანს ბანკის შემოსავლიდგან. შემდეგ ამისა, დარწმუნებულნი ვართ, ყველა დაგვეთანხმება, რასაკვირველია, ცრუ-პატრიოტების გარდა, რომ არავითარი ქსე ჩვენ დასავლეთ-საქართველგან არ ამოგვდის, როგორც არ ამოგვდის იგი აღმოსავლეთ-საქართველოდგან, და, თუ მხედრელობაში მივიღებთ იმ განხეთქილებას, რომელიც სუფევს დასავლეთ საქართველოს საზოგადოებაში და თან-და-თან უფრო ცხადათ აშკარავდება იქაურ საადგილ-მამულო ბანკის კრებებზედ, იმ ჯიუტს და სასიკედილო ბრძოლას, რომელიც გაუთავებელი შეიქმნა „ლოლობერიძისტების“ და „ბაქრაძისტების“ შორის, არც მალე ამოგვივა. ტყუილათ იცხვლებს თავს ქურნალი „ივერია“ (იხილეთ № 7-ში სტატია — „ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკის კრება“), თანახმად „დროებისა“, და სცდილობს, ჩვეულებისა-მებრ თვისისა, მოახვიოს თავზე ყოველივე, რაც კი ცუდი რამ ხდება ქუთაისის ბანკის კრებებზედ, „ბაქრაძისტებს“ და განწმინდოს ცოდვათაგან „ლოლობერიძისტები“. ჩვენ სრულიად წინააღმდეგს ვხედავთ და აი რა მოსაზრებით.

ის გარემოება, რომ განსვენებულმა ბ. ლოლობერიძემ ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკის წესდება შეადგინა, იმერეთის თავად-აზნაურობის თხოვნით, და „აწიას სასკემ-წიფის სამსახურს საზოგადოებრივი“, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ ექვს-ას-რვა-ასი თუმანი სჯობს სამას-ოთხას თუმანს, სწორე მოგახსენოთ, არაფერ შეურყეველ საბუთს შეად-

გენს მისთვის, რომ გვერდში მოცილებთ აღარაინ ამოდგომოდ მას, ან ხმა არ ამოელო ვისმე შესახებ მისგან შედგენილის წეს-დებისა და მით უმეტეს მისთვის, რომ სამემკვიდრეოთ მისცემოდა მას ბანკის მმართველობა, აგრეთვე ის გარემოება, რომ უ. დ. ბაქრაძე მოცილებთ გამოუჩნდა განსვენებულ ღოღობერიძეს და „მესამე სექტის ცოდნით შეკეულმა ერთმა მწკრალმა“ დაიწუნა მისგან შედგენილი წეს-დება სრულიად არავის ნებას არ აძლევს იფიქროს, მით უმეტეს საქვეყნოთ გამოთქვას, ვითომც ამ „ახალ-თაობის პატიას“ მაინც-და-მაინც „ავიდე და აღარ მოგეცის“ ბანკის დაფუძნება სურვებოდეს და სურდეს. ამ გვარი მკვახე სიტყვების ვისიმე შესახებ წამოსროლის უფლება მხოლოდ მაშინ ეძლევა საზოგადოებას, თუ კერძო პირს, როდესაც საქმით გამოცდილი იქნება ეს ვინმე და მის უფარგისობა დამტკიცებული. შედარებით კი რომ ავიღოთ ღოღობერიძის და ბაქრაძის მათ მომხრეებითურთ მოქმედებები, დავინახავთ, რომ პირველი და მის მომხრეებზე ბევრათ აჭარბებენ უკანასკნელს და მის მომხრეებს გასაკიცხი საქმეებით. თუ მართალია და ბაქრაძეს დაეხარჯა მომხრეების მოსაპოვებლათ სამ-ას თუმანამდის, უეჭველია, ღოღობერიძეს ორ-ჯერ ამოდენი უნდა დახარჯოდეს, რადგანაც უკანასკნელს პირველზედ ორჯერ მომეტებული მომხრეები ჰყვანდა. თუ ბაქრაძის მომხრეები ყვირილით ეხმარებოდნენ თავიანთს კანდიდატს, ღოღობერიძის მომხრეები ლანძღვა-გინებით და სატყვერის ტრიალით იცვავენენ თავიანთ კანდიდატს და სუსხს აძლევდნენ მის მოწინააღმდეგეს. თუ ბაქრაძის აგენტები სადილოებით შოულობდნენ მის მომხრეებს,

ლოლობერიძის აგენტები არ ზოგავენ ამ გვარი საქმისათვის არც სადილებს, არც ვახშმებს და არც თეატრის ბილეთებს. თუ „ბაქრაძისტები“ უგდებდნენ ხრიკებს ლოლობერიძეს სიტყვიერათ, „ლოლობერიძისტებმა“ კიდევ ისეთი ხრიკი უგდეს ბაქრაძეს საქმით, რომ ჩვენ დროში ძნელად წარმოასადგენი და მოსალოდნელი იყო. ვისაც როგორ ნებავდეს—ისე იფიქროს და ჩვენ კი არ შეგვიძლიან „ლოლობერიძისტების“ იმ საქმეში გამართლება, რომ ვიღაცა ქალმა საქმით შეურაცხყოფა მიაყენა ბაქრაძეს კრებაზედ. რაღა იმ დღეს და თითქმის იმ ჟამს მოხდა ეს, როდესაც კენჭისყრა უნდა ყოფილიყო, თუ არაფერი დამოკიდებულობა არ ჰქონდა „ლოლობერიძისტებთან“?! კრება გაგრძელდა მთელი თორმეტი დღე და, თუ ხსენებულს ქალს რამე გულისჯავრი სჭირდა ბაქრაძისა და უნდოდა საზოგადოებაში მისი შერცხვენა, რატომ რომელსამე წინა დღეში არ მოახდინა ეს საქმე? აი კითხვა, რომელიც აუხსნელი რჩება და ეჭვს ქვეშ აკლებს „ლოლობერიძისტებს“. ეს ეჭვი უფრო საფუძვლიანი წარმოგვიდგება, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ შემადრწუნებელ შემთხვევას, რომელიც მომხდარა დ. ხონში შემდეგ კრებისა და რაღაც მანქანებით გამოუაშკარავებელი დარჩა „დროებაში“, წინააღმდეგ ამ უკანასკნელის ჩვეულებისა. ამბობენ, ვითომც ერთ „ლოლობერიძისტს“ ერთი „ბაქრაძისტკისათვის“ კარგი ლაზათიანი სილა უჭმევია ლოლობერიძის გაკიცხვისათვის. ეს შემთხვევა რომ ონს ეკუთვნოდეს და არა ხონს, მაშინ შეიძლებოდა უყურადღებოთ დარჩენილიყო, რადგანაც ბაქრაძე რაჭველია, მაგრამ რადგანაც ხონს ეკუთ-

ენის, სადაც უფრო ბევრი „ლოლობერიძისტები“ არიან, მინამ „ბაქრაძისტები“ უსამართლობა იქნება, რომ არ შივაქციოთ ყურადღება. შემდეგ ამისა, თქვენ თვითონ იფიქრეთ, ვინ უფრო სტყუვის—ბაქრაძე თავის თანამგონობილებით, თუ ლოლობერიძე თავის მომხრეებით. ის გარემოება, რომ უმეტესობა თავად-აზნაურობისა ლოლობერიძისკენ იყო და არის, რასაკვირველია, არაფერს არ ამტკიცებს გარდა იმისა, რომ უმეტესი ნაწილი ჩვენის თავად-აზნაურობისა, სამწუხაროდ ჩვენდა, წინ წასვლის მაგიერ უკან მიდის და ფულებზედ, თუ სადილებზედ სინიდისს და პატიოსნებას ჰყიდის. ის გარემოება კიდევ, რომ ლოლობერიძეს არა შეუჭამია რა ბანკისა და ბანკს მოუგია მის ხელში რამდენიმე ათასი მანეთი, სრულიად უფლებას არ აძლევს არავის ბრმად ემონებოდეს მას, როგორც ის გარემოება, რომ ბაქრაძეს ჯერ არაფრით არ დაუმტკიცებია თავისი ბანკის სამმართველოდ უფრო ვარგისობა, არავის ნებას არ აძლევს მის განკიცხვისას და ლანძღვა-გინებისას. ბანკი იმისათვის არის დაარსებული, რომ ფული მოიგოს, მაგრამ სულ სხვა არის, თუ უფრო ბევრს მოიგებს; ის დრო კიდევ წავიდა, როდესაც ბანკის ფულებს სჭამდნენ მმართველები და არავისი და არაფრისა არ ეშინოდათ...

ესწყვეტთ აქ ჩვენს წლევანდელ თბილისის და ქუთაისის ბანკის კრებებზედ ბაასს, რომელიც ასრე ძლიერ გაგრძელდა, რისათვისაც ბოდიშს ვითხოვთ მკითხველებთან, და ვისურვებთ ჩვენი თავად-აზნაურობისათვის უფრო კეთილ-სინილისიერათ და შეერთებულის ძალით თავის საქმეების წაყვანას, რათა მართლაც და მზე ამოგვივიდეს საიღვანმე.

მიხეილ გურგენიძე.

პოლიტიკა.

არ გვეშვება კიდევ საქმე და, მეტი ღონე არ არის, უნდა ორიოდ სიტყვა ვთქვათ პოლიტიკაზედ. თორემ მაინცა-და-მაინც ჩვენი საქმე არ არის პოლიტიკა. სად ქართველი კაცი და სად პოლიტიკაზედ მსჯელობა. მე მოგახსენებთ იმ პოლიტიკაზედ, რომელიც შეიცავს მრავალს საგნებს სახელმწიფოს შინაგანს ცხოვრებაზედ და მის დამოკიდებულებაზედ სხვა-და-სხვა სახელმწიფოთა მიმართ. ჩვენ კაცს ზედ-მიწევნით ეყურება სულ სხვა ნაირი პოლიტიკა. ვინ ვის უფრო ხერხიანათ მოატყუებს, ვინ ვის უფრო გაიძვერულათ დაუხლართავს გზებს, ქლესურათ ჩააბავს რამე სისაძაგლეში — აი ცნებანი და წარმოდგენანი, რომელნიც ებადებიან ჩვენ კაცს თავში, როცა ჩამოვარდება ლაპარაკი პოლიტიკაზედ. — პოლიტიკა კაციანო, — ამბობს ქართველი ქლესა, გაიძვერა, გარეგნობით ზდილობიანს, მაგრამ გულში ბოროტ-განზრახულებით სავსე კაცზე. რომ კაცთა-შორის ურთი-ერთობის მაგჩერათ წარმოვიდგინოთ ურთი-ერთობა სახელმწიფოებისა, იქაც შევამჩნევთ, რომ ერთი სახელმწიფო უფრო გაიძვერაა, ვიდრე მეორე. ერთი მოხერხებულათ, ქლესურათ იქცევა და თავის საქმე კარგა მიჰყავს და მეორე

კი მოტყუებული და მასხარად აგდებული რჩება. ცხადია რომ კერძო ცხოვრებაში პოლიტიკა კაცი საზიზღარი უნდა იყოს, გარნა ხალხთა-შორის ცხოვრებაში—სისაძაგლე კი არა—მამულის წინაშე დიდად მიჩნეულიც იქნება იმ სახელმწიფოსათვის, რომელსაც მან სარგებლობა მოუტანა, იმას კი, რასაკვირველია, აღარავინ დაეძებს შეესაბამება თუ არა უზენაესს სიმართლეს და ჭეშმარიტს ზნობას მისი ქცევანი და პოლიტიკური რწმენანი. როდესაც რომელიმე სახელმწიფო განძლიერდება და გაღონიერდება, მაშინ მომიჯნავე სახელმწიფოთა დარდს და ნალევლს სამზღვარი აღარ აქვს. ყოველმა მათგანმა კარგათ იცის, რომ გაძლიერებული სახელმწიფო თავის ქერქში არასდროს არ დადგება და თავის დღეში იმ კეთილ-გონიერებას და ზომიერებას არ გამოიჩენს, რომ თავისი ძალა თავის შინაგან ცხოვრების გაუმჯობესობას და განკარგებას მოანდომოს და მათი დაჩაგვრა არ მოინდომოს. რასაკვირველია სასიამოვნოა, რომ ყოველი სახელმწიფო თავის დიდებაზე და თავის ერის განძლიერებაზე ფიქრობდეს, თუ კი მეტად შესაზარ გაიძვერაობას და ცუდლუტობას არ მისდევს და წრეს გარეთ არ გადადის. კაცის გული ხარბიაო, იტყვიან, მაგრამ სახელმწიფოსი—კიდევ უარესია. რაც უნდა გაფართოებული ჰქონდეს სამზღვრები, რაც უნდა წინ მიიწევდეს განათლების და ბედნიერების გზაზე, მაინც კიდევ სხვას უდგია კრიჭაში, მაინც კიდევ იმ ფიქრშია დღე-მუდამ ვის და სად გამოგვკრა კლანჭიო, ვის და როგორ წავართვა ლუკმა პირიდანაო, ან კიდევ როგორ სრულიად დავამხოო, წავართვა თვითება, დაუმოკიდებლობა, მოუსპო საკუთარი მმართველობა, და დავს-

ვა ცარიელზე ყველა დოვლათისაგან, რაც მწარე და საშინელი შრომით მთელი თავის ისტორიული ცხოვრებით მას მოუპოვებია.

აი ეს არის მიზეზი, რომ სადაც გნებავთ, ევროპაში, თუ სხვა რომელსამე ქვეყანაში, ყოველი ცალკე განდგომილი ერის ჯგუფი, რომელიმე ნათესავი ხალხი და მთლიან რომელიმე ეროვნობა, მუდამ მზათ უნდა იყვეს, თუ ეინიცობაა გამოიჩინა ეინმემ სურვილი მისი დამორჩილებისა, დახვდეს ვაჟ-კაცურად და დაიცვას თავისი თავი, რადგანაც დამონაგება მას მოუტრებს ბოლოს, ისე როგორც თვითვეულს კაცს კაცად-კაცი აღარ ეთქმის, თუ იგი გამხდარა მონად და ყურ-მოჭრილ-ყმად.

სადაც ერი უფრო წინ არის წაწეული, რაც უფრო მეტად მოჰფენია მას სხივი განათლებისა, იქ უფრო ნაკლებ შესაძინევია სხვის დაჩაგვრა და დამონაგების სურვილი: გარნა ხალხთა წინ-სვლა ისე ნელა და თითქმის შეუმჩნევლად ხდება, მეტადრე ზნეობის განკარგების და განკეთილების შესახებ, რომ თვით უგანათლებულეს ევროპის სახელმწიფოებში ურთი-ერთარსი დამოკიდებულებათა ძარღვად ითვლება უფლება მძლავრისა. თუ არის სადმე საზარელი და შესაშრწუნებელი ომი და სისხლისღვრა, ისეც იქ არის. სულ უბრალო და მარტივად მისაზვედრი მიზეზი კი აღძრავს ხოლმე ერთს სახელმწიფოს მეორეს სახელმწიფოს წინააღმდეგ, თუ იმ წერილმანს საბაბებს და ხელ-წამოსაკრავ მიზეზებს არ მივიღებთ მხედველობაში, რომელნიც ათასნი გამოტყვრებიან ხოლმე ლაშქრობის დროს და ამ მარტივად ასახსნელს საქმეს დაველონ ჭამენ ხოლმე. „გავძლიერდე სხვისით და არ-ვინ განვა-

ძლიერო ჩემით, დავასუსტო ყველა, ვინც ჩემზე ძვირს ჩაიდებს გულში და მივცე იგი "მიშა და კანკალსა". ეს გახლავთ დევიზი, მცნებად აღიარებული ხალხთა-შორისი პოლიტიკისაგან და ბეჭედ-დაკრული იმ ღრმა უზუცესისაგან, რომელსაც პოლიტიკური ისტორია ჰქვია.

ვიღრე განათლებული ხალხის უმრავლესობა არ მიხვდება ერთი ერისაგან მეორე ერის დაჩაგვრის და დამონაგების უსამართლობას და უღმერთობას, მანამდის ხალხთა შორის პოლიტიკის დედა-ძარღვად, ქვა-კუთხედად იქმნება ეს დევიზი: ინგლისი არას თაუთმობს გერმანიას, გერმანია—საფრანგეთს და რუსეთი—ინგლისს. ინგლისს ბრაზი მოსდიოდა ამას-წინათ რომ ახალ-თეკის ეკსპედიცია ჰქონდა გამართული რუსეთს და შუა აზიისაკენ წელა-წელა მიიწევდა, რადგან მას აქვს იქით კოლონიები ინდოეთში და ეშინია კლანჭი იმათაც არ გაჰკრასო. ამ ხანებში საფრანგეთის ეკსპედიციამ თუნისში ხრუმირების დასამონებლად საშინლათ შეაფუცხუნა იტალია. იტალიის განზრახვა არის, რომ გაჭირების დროს მკლავი გაიწვდინოს სამხრეთისაკენ და მაგრად მოიკიდოს ფეხი საზღვადოთ ჩრდილოეთის აფრიკაში, რადგან სხვა გზა არსად ითა აქვს განძლიერების და გაფართოებისათვის თავის სამზღვრებისა. ამ ორთ ტომთ შუა ამ ამბავმა ჩამოაგდო შური და მძულვარება ეროვნობითი. თუმცა იტალიის და საფრანგეთის ხალხი ერთის მოდგმის ხალხებად ითვლებიან, ესრედ წოდებულს რომანულს მოდგმად, მაინც სახელმწიფოს მოსაზრება, ეროვნობითი ინტერესი და პატრიოტული გრძნობა უფრო მძლავრი ძალა ყოფილა ისე, რომ აცდენა არეულობისა მარსელში ფრან-

ცუზებ და იტალიანურს მუშებს შორის პოლიტიკური ამ-
 ბების-გამო შეუძლებელი ვახდა და მართებლობა იძულებ-
 ბული იყო ჯარის შემწეობით დაემშვიდებინა მეამბო-
 ხენი. იმაზედ ნულარას ვიტყვით, რა კბილების კრაჭუნნი
 და ციებ-ცხელება დაემართა თვით ოსმალეთს, რომლის
 ზეობას აღიარებს და ემორჩილება თუნისის ბეი. ოსმა-
 ლეთი ისეთი დასუსტებულს და გახრწნილს სახელმწიფოს
 აგებულებას წარმოადგენს, რომ იმისი არც გაჯაგრებისა
 ეშინიან ვისმე და არც კბილების კრაჭუნისა. ისე უფა-
 ჩუნებენ თავში იმას ევროპის მთავარი სახელმწი-
 ფონი, როგორც ერთს დაბრიყვებულს და ყველასაგან
 ხელ-წამოსაკრავს ოდესმე ძლიერს, მაგრამ დროს განმა-
 მადლობით დაუძლურებულს და დაბერებულს სწეულს.
 თქვენი მტერი იყოს, ის იქნებოდა გაჭირებაში, რომ მას
 არ შევლოდეს ერთი საყურადღებო გარემოება. ეს
 გარემოება სახელ-წოდებულია—პოლიტიკურ თანაბარო-
 ბად. აი რაში მდგომარეობს ეს საყურადღებო ფაქტი:
 აწინდელი მდგომარეობა ევროპის მთავარ სახელმწიფო-
 თა უნდა იყვესო უთუოდ შეუცვლელი მეტ-ნაკლებობით
 შესახებ მათ პოლიტიკურს ძალთა და დამოუკიდებულე-
 ბათა ურთიერთობისა. კაცებს, რომელთაც ამაზედ ზრუნ-
 ვა ჩაბარებული აქვთ, ჰქვიანთ დიპლომატები. რათ არის
 ესეები საჭირო? აი რათ. წარმოიდგინეთ, რომ დღეს რუ-
 სეთს მიეცეს ნება დიპლომატებისაგან, რაც გინდა ის
 ჰქენითო, საითაც გინდათ იქით გაიწიეთ და განძლიერ-
 დითო—რუსეთი მაშინ სრულიად მიღეწდა ოსმალეთს,
 შეიერთებდა ზოგს ნებით და ზოგს ძალით სრულიად
 სლავიანთა ტომის ხალხებს და ისეთი ძლიერი გახდებოდა,

რომ ევროპის სხვა მთავარ სახელმწიფოთა ც შეიძლება და ემონავებინა და მუდამ შიშში ეყოლებინა. ამითი რასაკვირველია პოლიტიკური სასწორი გაბრუდებოდა და შეიძლება ბოდა მთლად ჩოჩეთი არეულიყო. რუსეთის მაგიერათ რომ უფლება ინგლისისთვის მიეცათ, ან გერმანიისათვის, საქმე ისევ ასე საჭოჭმანოთ დატრიალდებოდა. რომ ესეთი უბედურება არ დაატყდეს თავზე ევროპას, საჭიროდ არის მიღებული ოსმალ-ოს ხელი არავინ ახლოს და თუ ხელს ვინმე ახლებს ყველა ევროპის მთავარ სახელმწიფოებს ნება აქეთ დაუშალონ ძალ-და-ძალ და საერთოდ გარდაწყვიტონ, რა უნდა ქმნას ოსმალეთმა. თუ ჩამოერთმევა რამე ან ცალკე უნდა იყვეს ის ჩამორთმეული, ხალხია, თუ მთელი ტომია, ისევე ხელ-მიუკარებელი სხვისაგან, ან-და გაყოფილ უნდა იქმნას თანასწორად მთავარ სახელმწიფოთა-შორის. აი ამ სადავიდარაბო საქმეს ჰქვიან ესრედ წოდებული აღმოსავლეთის საქმე, რომელმაც უურები ცალკე წაიღო და ილაჯი ცალკე გაგვიწყვიტა. შეიძლება ოსმალეთი არ ყოფილიყო ასეთი კლანჭ-გამოსადები და საბაბაბო, მაინც საქმე ამისაგან ნამდვილად არ შეიცვლება. წარმოიდგინეთ რომ თუ არ ამ ნაირი პოლიტიკური სასწორი, თავის დღეში შევიცარიას ვერ მოვესწრებოდით. ამ ერთი ბეწვა რესპუბლიკას ისე გაგლეჯდნენ, რომ მგონი ბურტყლიც აღარ დარჩენილიყო იმისი. აგრეთვე ბელდიის, ჰოლოლანდიის საქმე მოხდა უწინ. ამათი დამოუკიდებელი არსებობა არ აბრუნდებს პოლიტიკურს თანაბარობის სასწორს და ამიტომ ხელ-შეუხებელნი ადგიან წინ-სვლისა და წარმატების გზას. პოლშელების სამეფო კი დაიგლიჯა. პოლ-

შედეგი სამუდამოთ გამოეთხოვნენ პოლიტიკურს და-
მოუკიდებლობას და საკუთარს წეს-წყობილობას, ავი-
იყო თუ კარგი. ერთი ნაწილი ჩაიგდო გერმანიამ და
ანემენცებს, მეორე—ავსტრიამ და მესამე—რუსეთმა. ეს
მოხდა მე-18 საუკუნის დამლევს.—

ამ სამი წლის წინათ რომ ომი იყო რუსეთსა და
ოსმალეთს შორის, იმან ზოგიერთა ძალიან საყურადღებო
ამბავი მოიტანა და თუმცა ფაქტები მკითხველს უკვე
მოეხსენება ჩვენ მაინც მოვიყვანთ, როგორ და რა შეუდგა
იმ ომს, რომ აზრი ცარიელ სიტყვებად არ დარჩეს.
რაც ოსმალეთს ჩამოერთვა ის ასე განაწილდა: რუ-
სეთს ერგო ბათუმის და ყარსის მაზრა აზიაში და ევრო-
პაში ბესარაბია მცხოვრებლების დაუკითხველად, ავსტრი-
ვენგრიას—გერცოგოვინა და ბოსნია, აგრეთვე მცხოვ-
რებლების დაუკითხველად, ინგლისს—კიპრის კუნძული.
ხელ-შეუხებელი, მაგრამ ჩამორთმეული ოსმალეთისაგან,
თუმცა მის უზენაესს მფარველობის ქვეშევე დატოვებუ-
ლი, დარჩა ბოლგარია, რომელსაც ბერლინის ტრაქტატის
გარდაწყვეტილებით მიენიჭა წარმომადგენლობითი მმარ-
თველობა, ე. ი. კონსტიტუცია და ზეობისათვის აგრეთვე
თანხმად ბერლინის ტრაქტატისა ამორჩეულ ექმნა კნიაზი
ბატტენბერგი.

ჩვენ გვსურს განსაკუთრებითი ყურადღება მკითხველი-
სა მივაქციოთ ბოლგარიის ეხლანდელს მდგომარეობაზე,
რადგან იქ ამ ცოტა ხანში შეცვლილ-იქმნა დედა-ბურჯი
ბოლგარიისწეს-წყობილებისა. ბერლინის ტრაქტატის ძალით
„მთავარი ბოლგარიისა უნდა აღმორჩეულ იქმნეს ხალხის
ნება-ყოფლობით და დამტკიცებულ ოსმალეთისაგან მთავ-

ართა სახელმწიფოთა ნება-რთვით. არც ერთი წევრი მოხელემწიფე გვარისა ევროპაში არ შეიძლება იქმნეს არჩეული ბოლგარიის მთავრად“. ამას გარდა სანამ აირჩეოდა მთავარი, მინამ ბოლგარიის ხალხის წარმომადგენელთ ქ. ტირნოვოში უნდა შეემუშავებინათ ხელმწიფობითი გუჯარი ან ღრამოტა. ისე რომ ვიდრე მთავარი ჩაიბარებდა მთავრობის თანამდებობას, მას უკვე უნდა სცოდნოდა ის პირობები, რა პირობითაც იწვევდნენ მას მთავრად. მთავარმა ბატენბერგმა ამ ორი თვის წინათ გამოსცა მანიფესტი, რომლითაც აცხადებდა, რომ მართვა სამთავროსი აღარ შემიძლიანო თუ კონსტიტუცია იქნებაო, ლიბერალურმა წეს-წყობილობამ სამთავრო დააუძლოურაო. გამოცვალა ლიბერალური სამინისტრო კანკელფისა და შეადგინა, თავის მომხრე კონსერვატორული სამინისტრო, რომლის მოთავედ დააყენა რუსის ღენერალი ენტოტი. მაინც მოიხმრა „ხალხის დიდი შეკრებულება“, თუმცა კონსტიტუციის ძალით არ ჰქონდა უფლება და მოახდინა არჩევანი დეპუტატებისა ამ შეკრებულებასათვის... ინგლისის მთავარმა მინისტრმა მოსწერა ლიბერალების მოთავეს ცანკოვს მმართველობის მინდობილებით, რომ ინგლისი ყოველთვის ცდილა და ეცდება ყველგან გაამხნევოს და დაიცვას წესიერება, თავისუფლება და კანონიერება. რუსეთმა გრ. იგნატიევის პირით აღიარა, რომ იგი არ შეერევა ბოლგარიის შინაგან საქმეში. თვით ბოლგარიის ლიბერალები და პატრიოტები კი ამტკიცებენ, რომ ეს ამბავი სულ ავსტრიის და გერმანიის მიზღვით მოხდაო, რადგან მათ ეშინიათ, რომ წარმომადგენლობითი მმართველობა, ლიბერალების ხელში ჩაფარდნილი, ძალიან ხელს უწყობს, ამაგრებს და

ასაზრდოებს ბოლგარიის ხალხის ეროვნობითს გრძნობებს და ნაციონალური დამოუკიდებულობის სურვილსაო; მაშინ კი, როდესაც მთავრის ხელში იქმნება ჩაგარდნილი, მომეტებული ძალა და სუყველაფერი იმაზედ იქნება დამოკიდებულიო, იმას საითაც გინდათ იქით მივდრეკავთო და ჩვენ გავლენას გწვამტკიცებთო მთელს წვრიმალ სლავიანთა ეროვნობათა ზედაო და არც ბოლგარიას მივცემთ ნებას, რომ შეუერთდეს აღმოსავლეთის რუმელიას ანუ სამხრეთის ბოლგარიას და მაკედონიას, რომ ამითი ეს სამთავრო უფრო კიდე არ განძლიერდესო.

ასეა თუ ისე, დღეს ფაქტი თეა-ლწინ გვიდევს და მთავარი გამარჯვებული გამოვიდა ბრძოლიდან

... ПОСЛЕ ЭТОГО — ...
 I ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

Открыта полугодовая подписка на:

еженедѣльный журналъ

„ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

(издаваемый въ г. Тифлисѣ)

Съ 1 Юля 1881 года по 1 Января 1882 года.

Цѣна за полгода 6 руб.

Кромѣ того можно подписаться на 3 мѣсяца — 3 руб. 20 коп.,
на 1 мѣс. — 1 руб. 20 коп. Подписка принимается съ 1
числа каждаго мѣсяца и не далѣе конца года.

*Разсрочка во взносъ денегъ допускается по соглашенію
съ администраціею журнала.*

Подписка принимается исключительно въ администраціи
журнала, въ г. Тифлисѣ, близъ Головинскаго пр., по
бѣзъименному пер. въ домѣ Тамамшева.

Издатель А. С. Френкель

Редакторъ А. В. Степановъ

474
1881

„იმედზედ“ ხელის-მოწერა მიიღება რედაქციაში, რომელიც იმყოფება კუკიაში, საყდრის ქუჩაზედ — № 18, ფორონცოვის ძეგლის ახლო.

გარეშე მცხოვრებლებს შეუძლიანთ დაიბარონ ჟურნალი ამ აღრესით: *Въ Тифлисъ. Въ редакцijo грузинскаго журнала „ИМЕДИ.“*

ფასი წლიურის გამოცემისა გაგზავნით სხვა ქალაქებში და თფილისში შინ მიტანით არის 8 მან.

ნახევარი წლისა. — — — — — 4 მ. 50 კ.

სამი თვისა — — — — — 2 მ. 50 კ.

ვისაც ჟურნალი მისდით და სვედრი ფული ჯერ არ შემოუტანიათ, ვთხოვთ ძალე წარმოადგინონ. ვთხოვთ აგრეთვე იმათაც, ვისაც მარტო ჰირველი ნახევარი წლის ფასი აქვსთ წარმოდგენილთ, ძალე გამოგზავნონ მეორე ნახევარ წლის სვედრი ფულიც.

ვისაც რომელიმე ნომერი ჟურნალისა არ მისვლიათ, ან არ მიუვიდესთ, ვთხოვთ გეაცნობონ და დაკარგული ნომრები გაეგზავნებათ ხელ-ახლად.

რედაქტორი და გამომცემი მიხეილ გუზბანიძე.